

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПРИВАТНОГО ПРАВА
І ПІДПРИЄМНИЦТВА ІМЕНІ АКАДЕМІКА Ф. Г. БУРЧАКА**

**ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ
ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**

Збірник наукових праць

Випуск 4

Київ – 2021

УДК 34:338.242](082)

Рекомендовано до друку на засіданні вченої ради Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України (протокол № 6 від 23 червня 2021 року)

Рецензенти:

Пацурія Ніно Бондовна, доктор юридичних наук, професор (Інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, професор кафедри господарського права та господарського процесу)

Малолітнева Веста Костянтинівна, доктор юридичних наук (Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України», учений секретар)

П 68 **Правове забезпечення ринкових відносин в умовах громадянського суспільства:** збірник наукових праць. Випуск 4. К.: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України, 2021. 190 с.

ISBN 978-617-7087-95-2

У збірнику представлені наукові доповіді учасників круглих столів, що відбулися 4 березня та 17 травня 2021 р. у Науково-дослідному інституті приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України. Тематика доповідей учасників стосується широкого кола теоретичних та практичних проблем пов'язаних з модернізацією господарського (економічного) законодавства України та оновлення Цивільного кодексу України.

Збірник зацікавить наукових і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів і наукових установ, докторантів та аспірантів, студентів, які вивчають актуальні проблеми цивільного і господарського права та процесу, а також суддів, адвокатів та всіх практикуючих юристів.

УДК 34:338.242](082)

ISBN 978-617-7087-95-2

© Автори, 2021

© НДІ приватного права ім. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2021

ЗМІСТ

Розділ 1. Обговорення Концепції оновлення Цивільного кодексу України	7
---	----------

Бобкова А. Г., Захарченко А. М.

Пропозиції і зауваження до Концепції оновлення Цивільного кодексу України.....	7
---	---

Резнікова В. В.

Концепція оновлення Цивільного кодексу України та модернізація господарського законодавства.....	12
---	----

Подцерковний О. П.

Концепція рекодифікації цивільного законодавства не має економічного обґрунтування	20
---	----

Вінник О.М.

Роль Господарського кодексу в забезпечення соціального спрямування економіки України.....	24
--	----

Полюхович В.І.

Щодо Концепції оновлення цивільного кодексу України та актуальних завдань по рекодифікації господарського законодавства України.....	28
--	----

Безух О.В.

Щодо Концепції оновлення ЦК України.....	34
--	----

Беляневич О.А.

Концепція оновлення Цивільного кодексу України.....	37
---	----

Деревянко Б.В.

Пропозиції щодо уточнення положень Концепції оновлення Цивільного кодексу України.....	42
---	----

Ілларіонов О.Ю.

Концепція оновлення Цивільного кодексу України: окремі міркування	47
--	----

Ковалишин О.Р.

Правове регулювання господарських відносин: досвід країн Європи та США.....	49
--	----

<i>Бакалінська О.О.</i>	
Вплив оновлення Цивільного кодексу України на розвиток міжнародних економічних відносин.....	57
<i>Гончаренко О.М.</i>	
Порівняльна характеристика Господарського кодексу України та Концепції оновлення Цивільного кодексу України через призму відповідності положенням Угоди про асоціацію	63
<i>Зятіна Д. В.</i>	
Реалізація положень Господарського кодексу України як запорука досягнення завдань Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.....	70
<i>Черненко О.А.</i>	
До питання закріплення майна за державними підприємствами	74
Розділ 2 Модернізація господарського (економічного) законодавства України.....	78
<i>Устіменко В.А., Джабраїлов Р.А.</i>	
Концептуальні аспекти модернізації Господарського кодексу України як стрижневого акта господарського законодавства	78
<i>Бакалінська О.О.</i>	
Концепція модернізації господарського законодавства	86
як відповідь на сучасні виклики	
<i>Вінник О.М.</i>	
Відносини цифрової економіки в контексті модернізації господарського законодавства України.....	92
<i>Гончаренко О.М.</i>	
Модернізація господарського законодавства у контексті саморегулювання господарської діяльності.....	98

Деревянко Б.В.

Концепція модернізації господарського
(економічного) законодавства України: невідома,
недооцінена, проте прогресивна і перспективна 109

Коверзнев В.О.

Напрями модернізації законодавства про захист
економічної конкуренції..... 124

Галянтич М.К.

Кодифікація інституту права інтелектуальної
власності в контексті модернізації господарського
(економічного) законодавства України 131

Гетьманцев М.О.

Визначення організаційно-правових форм
господарювання суб'єктів господарської діяльності..... 135

Роженко О.В.

Тенденції розвитку діяльності бірж в Україні 141

Коструба А.В.

Цивільно/господарський «кодексовий конкubinат» в
пошуках компромісу..... 144

Туркот О.А.

Щодо змін, яких потребує господарське
законодавство 151

Руденко Л.Д., Плотнікова М.В., Швагер О. А.

Споживачі фінансових послуг: концептуальні засади
визначення поняття в контексті модернізації
господарського законодавства України..... 155

**Розділ 3 Актуальні аспекти розвитку господарського та цивільного законодавства
(сторінка молодого вченого) 164**

Ужакін Ю.А.

Деякі проблеми правового регулювання протидії

недобросовісному набуттю прав на знаки для товарів і послуг	164
<i>Ющенко О.В.</i>	
Особливості забезпечення виконання зобов'язань за договором банківського вкладу (депозиту).....	171
<i>Капцова Т.П.</i>	
Аналогія закону та аналогія права в господарських правовідносинах	176
Про авторів	185

Розділ 1.

Обговорення Концепції оновлення Цивільного кодексу України

Бобкова А.Г., Захарченко А. М.

ПРОПОЗИЦІЇ І ЗАУВАЖЕННЯ ДО КОНЦЕПЦІЇ ОНОВЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

1. Назва обговорюваної Концепції вказує, що ця Концепція має бути спрямована на оновлення Цивільного кодексу України. Водночас у § 1.1 Концепції йдеться про визнання таким, що втратив чинність, Господарського кодексу України. А саме, констатовано, що системне оновлення Книги першої, як і ЦК України в цілому, можливе лише за умови скасування ГК України.

У зв'язку з цим варто зазначити, що згідно з Класифікатором галузей законодавства України, затвердженим наказом Міністерства юстиції України від 02.06.2004 р. № 43/5, цивільне та господарське законодавство є різними галузями законодавства. Зважаючи на це, вбачається, що назва Концепції не в повній мірі відповідає її змісту.

На сьогодні Господарський кодекс України містить низку важливих норм прямої дії, яких немає в інших законодавчих актах. Пряме посилання на Господарський кодекс України містять більш ніж 40 базових інших чинних законів. Понад 300 базових чинних законів містять норми,

які безпосередньо кореспондують із положеннями цього Кодексу, оперують термінологією, що розкривається саме у ньому. До прикладу можна назвати Кримінальний кодекс України, закони України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності», «Про ліцензування видів господарської діяльності», «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» і багато інших.

З урахуванням цього, втрата чинності Господарським кодексом України пов'язана із ризиком появи прогалин щодо регулювання господарських відносин, які не вкладаються в предмет регулювання Цивільного кодексу України.

У разі втрати чинності Господарським кодексом України із законодавчого поля будуть виключені визначення господарських відносин, господарської діяльності, суб'єктів господарювання та господарського договору, що спровокує проблеми у визначенні судової юрисдикції та спричинить труднощі у застосуванні інших нормативно-правових актів, перш за все, пов'язаних з податковими, адміністративними, конкурентними, кримінально-правовими відносинами.

Реалізація ініціативи щодо скасування (визнання таким, що втратив чинність) Господарського кодексу України може спричинити й низку негативних соціально-економічних наслідків, серед яких, зокрема:

дестабілізація діяльності величезної кількості суб'єктів господарювання, що створені і функціонують на основі положень Господарського кодексу України;

ризик припинення права державної і комунальної власності на майно, закріплене за суб'єктами господарювання державного і комунального секторів економіки на праві господарського відання і праві оперативного управління; порушення прав та законних

інтересів інших господарських організацій, яким майно належить на вказаних правових титулах, а також прав та інтересів засновників цих організацій (власників майна), неможливість подальшої передачі майна господарським організаціям з використанням таких правових титулів;

створення передумов для вчинення рейдерських дій та перерозподілу власності з використанням прогалини і протиріч у законодавстві.

Зазначені наслідки прогнозовано призведуть до збільшення кількості кримінальних правопорушень проти власності, у сфері господарської діяльності, проти довкілля, безпеки виробництва тощо.

Наведене вище вказує на доцільність вилучення з Концепції оновлення Цивільного кодексу України положень щодо втрати чинності Господарським кодексом України і натомість включення пропозиції щодо розроблення нової редакції Господарського (Комерційного, Економічного) кодексу України.

2. Концепцією (§ 1.8) передбачено, що ЦК України як основоположний акт приватного права, що регулює в тому числі і загальні положення про юридичних осіб, повинен визначати вичерпний перелік їхніх організаційно-правових форм «з одночасною відмовою від архаїчних конструкцій юридичних осіб (передусім йдеться про підприємства)». Обумовлено, що для юридичних осіб, які зареєстровані в організаційно-правових формах, не передбачених ЦК, повинен бути наданий час для приведення своєї організаційно-правової форми у відповідність до положень ЦК протягом строку, який буде встановлений законом.

Наведені положення Концепції вступають в суперечність із низкою статей Конституції України, яка оперує поняттям «підприємство». При цьому в контексті конституційних положень підприємство є суб'єктом, учасником суспільних відносин (частина третя статті 37,

частина друга статті 46, частина третя статті 78, частини перша і друга статті 86, частина третя статті 103, частина перша статті 120, частина друга статті 142, частина перша статті 143).

Слід також відзначити, що згідно із статистичними даними станом на 1 січня 2021 року в Україні зареєстровано 200160 приватних підприємств, 3713 державних підприємств, 32 казенних підприємства, 14174 комунальних підприємства, 11554 дочірніх підприємства, 627 іноземних підприємств, 3331 підприємств громадських об'єднань (релігійних організацій, профспілок), 1165 підприємств споживчої кооперації. При цьому у сфері господарювання зайнято наразі понад 8661,4 тис. осіб, тобто приблизно 23 % населення країни.

З урахуванням наведеного вище, а також можливих соціально-економічних ризиків, пов'язаних із необхідністю зміни організаційно-правової форми такою кількістю суб'єктів господарювання, наразі не вбачається достатніх підстав для відмови від організаційно-правової форми підприємства. Серед іншого, зазначене може спричинити зростання кількості правопорушень (в тому числі кримінальних) проти низки фундаментальних прав громадян.

3. Запропонований підхід до співвідношення актів, що регулюють приватноправові відносини (ст. 9 ЦК України) у § 1.4 Концепції стосовно того, що «скасування ГК зумовлює необхідність внесення змін до ст. 9 ЦК України, яка визначає порядок та пріоритети у застосуванні ЦК до врегулювання приватноправових відносин у сферах охорони довкілля, праці, сім'ї, підприємництва тощо» не відповідає загально визнаному принципу «спеціальний закон скасовує дію загального закону» («*Lex specialis derogat generali*»), що прогнозовано призведе до втрати особливостей правового регулювання названих відносин,

які потребують окремого регулювання через ризики появи в цих сферах протиправних дій, в тому числі кримінальних правопорушень.

4. Викликає занепокоєння те, що жодний із заявлених у Концепції результатів не планується щодо тієї мети, яку виконує Господарський кодекс України, а саме «забезпечити зростання ділової активності суб'єктів господарювання, розвиток підприємництва і на цій основі підвищення ефективності суспільного виробництва, його соціальну спрямованість відповідно до вимог Конституції України, утвердити суспільний господарський порядок в економічній системі України, сприяти гармонізації її з іншими економічними системами».

Не заявлено серед результатів і утвердження конституційних основ правопорядку у сфері господарювання, а саме формування «на основі оптимального поєднання ринкового саморегулювання економічних відносин суб'єктів господарювання та державного регулювання макроекономічних процесів, виходячи з конституційної вимоги відповідальності держави перед людиною за свою діяльність та визначення України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави».

Виключення із правового поля вищезазначених відносин в умовах вчинення значної кількості правопорушень та шкоди від їх заподіяння у сфері господарювання призведе до зростання ризиків порушення прав суб'єктів господарювання, трудових колективів, збільшення незаконного втручання у господарську діяльність та фактів корупції.

Підсумовуючи викладене вище, в цілому підтримуючи пропозиції щодо необхідності оновлення Цивільного кодексу України, вважаємо доцільним виключити § 1.1 Концепції щодо декодифікації господарського законодавства, з урахуванням наведених вище аргументів.

КОНЦЕПЦІЯ ОНОВЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ТА МОДЕРНІЗАЦІЯ ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Сьогодні активно обговорюється правовою спільнотою представлена суспільству Концепція оновлення Цивільного Кодексу України, яка анонсує попереднє скасування Господарського кодексу України (як передумову майбутнього оновлення). Констатується також, що чинний Господарський кодекс є перешкодою на шляху розвитку сучасної економіки, оскільки сповнений «радянщини» та є її «продуктом». Анонсується майбутнє (мабуть, більш вдале) вирішення Цивільним кодексом наявних проблем у економіці нашої країни. Чи справді це так? Давайте спробуємо розібратися.

Найперше, дивує запропонована суспільству як нерадянська та надсучасна тенденція до відмови від економічного багатоманіття, багатоманітності форм власності (похідних правових титулів) та множинності організаційно-правових форм господарювання (щодо останніх пропонується їх вичерпний перелік закріпити в Цивільному кодексі), в той час як країни розвинутих економік працюють над удосконаленням та підвищенням ефективності менеджменту багатоманіття (економічного, політичного, ідеологічного тощо).

Багатоманіття є якраз передумовою розвитку економіки. Безсумнівна та визнана цивілізованим світом перевага багатоманітності форм власності полягає в тому, що вона створює умови для економічного змагання різноманітних форм власності, їхньої конкуренції в умовах рівноправності. Тим самим форми чинників розвитку

продуктивних сил і доводять свою ефективність. Як переконує досвід (і не лише вітчизняний, але й світовий), нині уже не можна зводити виробничі відносини тільки до приватновласницьких чи суспільних форм власності. Цей підхід надто спрощений і не відповідає реальному стану речей. В розвинених країнах реальне усупільнення призвело до глибинних змін форм власності, передусім на основі взаємопроникнення приватної та державної форм власності, до різноманітності їхніх форм. Звичайно, це не означає, що приватна власність зникла. Навпаки, приватна власність і раніше, і на сьогодні, має значне поширення в країнах з розвинутою економікою. Характер трансформаційного процесу в Україні змушує по-новому розглянути формування відносин власності, значення тих чи інших її форм у розвитку економічної системи країни.

З тексту Концепції вбачається, що зазнають реорганізації найперше державні та комунальні підприємства (для довідки, станом на лютий 2021 в Україні за даними Держстату: державних підприємств налічується – 3709, казенних – 32, комунальних – 14190). Вони зараз володіють майном (яке є державною, комунальною власністю) на праві господарського відання чи оперативного управління. У разі відмови на законодавчому рівні від відповідних правових титулів, без введення адекватних та об'єктивно необхідних обмежень права державної та комунальної власності, може відбутись в доволі стислі терміни тотальний перерозподіл власності, що супроводжуватиметься суцільним роздержавленням. Однак чи відповідає це інтересам держави Україна, а також цілям її економічного розвитку в сучасних умовах? Безумовно, проблема державної власності за всіх часів була та залишається однією з найбільш дискусійних. Чи може вона бути економічно ефективною? Яку роль вона відіграє у розвитку соціальної сфери країни? Як далеко повинні

простягатися її межі та на які об'єкти вона може претендувати? Набула поширення думка, що за економічною ефективністю державна власність значною мірою поступається недержавним формам власності. Насамперед через те, що державна власність за внутрішньою сутністю є дещо забюрократизованою, передбачає наявність обмежень щодо реалізації повноваження на розпорядження нею, а отже, – найменше піддається трансформації. І це не залежить від того, в якій економічній системі вона існує.

Тим часом уявлення про роль державної власності були й залишаються неоднозначними. Межа державної власності рухлива, як правило, у бік скорочення. Проте у трансформаційний період штучне форсування тотального процесу роздержавлення може призвести до негативного наслідку. Низка галузей, таких як: паливно-енергетична, оборонно-промисловий комплекс, виробнича та соціальна інфраструктура тощо, можуть та повинні залишатися об'єктами державної власності. Перехід до розвиненої економіки – це, насамперед, формування конкурентного середовища. Останнє має місце там і тоді, де і коли формується багатокладна економіка, є різноманіття форм власності та господарювання, що утворюють економічний фундамент суспільної системи.

До того ж, подобається це комусь чи ні, усвідомлюється чи ні, але логіка історичного розвитку така, що значимість фізичних осіб як засновників та власників юридичних осіб – суб'єктів господарювання знижується. Неухильно зменшується частка індивідуальних активів у власності на ресурси, звужується їх реальна можливість керувати цією власністю. Суспільне виробництво все більше стає «економікою юридичних осіб», в розпорядженні яких знаходяться гігантські матеріальні та фінансові ресурси. Подібна «деперсоніфікація власності»

посилюється фактом відносно самостійних процесів зміни як найманих працівників (в тому числі вищих керівників, менеджменту підприємств), так і власників пакетів акцій або часток реально функціонуючих компаній. Яскравим прикладом економіки такого типу виступає сучасна Японія, де корпорації вже не тільки визначають економічне і політичне життя суспільства, а й прямо впливають на добробут і соціальний статус людей. При цьому частка фізичних осіб в капіталі становить не більше чверті. Тому недоцільно сферу підприємництва урегульовувати виключно цивільно-правовими засобами. Це позбавлено перспективи на майбутнє.

Важливо зауважити також, що станом на лютий 2021 р. серед усіх юридичних осіб, зареєстрованих в Україні, суб'єкти господарювання складають близько 94%, з них близько 20% видів суб'єктів господарювання наразі не передбачені як суб'єкти за Цивільним кодексом України. На них у разі скасування Господарського кодексу чекатимуть труднощі функціонування в умовах правової невизначеності з подальшою вимушеною реорганізацією шляхом перетворення через необхідність зміни організаційно-правової форми господарювання.

До реформування сфери господарювання не можна ставитись бездумно, огульно декодифікуючи господарське (економічне) законодавство, де і без того вже давно потребує вирішення проблема множинності нормативно-правових актів. У сфері господарювання за даними Київського міжнародного інституту соціології (КМІС) зайнято наразі близько десяти тисяч осіб, тобто приблизно 24 % населення країни, це при тому, що 32% працівників компаній ще рік тому (до початку пандемії) не були офіційно працевлаштованими (в умовах пандемії, яка все ще триває, наявної кризи у бізнес-середовищі через перманентне введення тих чи інших карантинних

обмежень, ця цифра не мала тенденції до зменшення, а відтак могла лише зрости разом із зростанням показників безробіття в Україні).

Однією з реальних причин гальмування розвитку економіки є зростання тіньового сектору. Найбільш тінізованими секторами економіки є на сьогодні роздрібна торгівля та будівництво, де масштаби тіньової економіки перевищують 50%. Засобами цивільно-правового регулювання цих проблем не вирішити.

Прикро також, що автори Концепції оновлення Цивільного Кодексу України вкотре забули про потреби некомерційного сектору національної економіки, який також еволюціонує в сучасних трансформаційних умовах, потребує розвитку інституціональних форм, всебічного правового врегулювання своєї господарської (некомерційної) діяльності. Масштаби і місце в економічній системі некомерційного сектора не можна недооцінювати. Ось декілька цифр станом на лютий 2021 за даними Держстату щодо кількості таких суб'єктів: товарних бірж – 620, кредитних спілок – 1052, громадських організацій – 92680, громадських спілок – 1886, релігійних організацій – 26662, благодійних організацій – 19854, ОСББ – 35492, недержавних пенсійних фондів – 73, політичних партій – 15390 тощо. З метою підвищення фінансової та інституційної стійкості організацій некомерційного сектора необхідна на сьогодні диверсифікація джерел їх фінансування за наступними напрямками: алокація ресурсів на основі багатоканальної акумуляції потенційних джерел, впровадження технологій фандрайзингу, створення ендаумент-фондів, активне використання ІТ-технологій та інтернет-ресурсів. А для цього необхідно розвивати та вдосконалювати господарське (економічне) законодавство, замість декодифікувати його.

І наостанок, хотілося б згадати про позитивний досвід інших країн з розвинутою економікою, де прийнято економічні (комерційні, підприємницькі, торгові) кодекси.

Найперше, належить згадати, що окремим предметом правового регулювання господарські (підприємницькі, торговельні, комерційні, купецькі тощо) відносини стали, постаючи з часів ще Візантійської імперії (Книга Єпарха), а на території українських земель, зокрема, з Руської правди (XI-XIV ст.), Магдебурзького права (XIV ст. – до початку XVIII ст.), промислового права (початок XVIII ст. до початку XX ст.) і залишаються дотепер в багатьох країнах світу.

Світова історія розвитку економічного (господарського) законодавства свідчить, що закони у вигляді окремих кодексів (комерційних, підприємницьких, торгових, економічних) приймаються і діють у державах різних регіонів світу – у Північній та Центральній Америці (США, Панама, Сальвадор), в Європі (Австрія, Бельгія, Естонія, Латвія, Іспанія, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Словаччина, Туреччина, Франція, Чехія), на Близькому Сході (ОАЕ, Оман) у Східній та Південно-Східній Азії (Корея, Таїланд, Японія) тощо. Цілком очевидно, що норми цих кодексів, чимало з яких було прийнято протягом останніх 20-30 років, покликані врегулювати не торговельні відносини у вузькому їх розумінні, а відносини у сфері економіки (підприємництва, господарювання) з позицій поєднання, взаємоузгодження приватних та публічних інтересів, віднайдення розумного їх балансу. Останніми прикладами спеціального регулювання господарських (підприємницьких) відносин є: у 2012 р. – Комерційний кодекс Туреччини, що набув чинності у 2018 р., у 2013 р. – Кодекс економічного права (Економічний кодекс) Бельгії. Парламент Іспанії з 2014 року розглядає проект нового Комерційного кодексу. Чому б Україні не використати

кращий зарубіжний досвід успішних кодифікацій для модернізації економічного (господарського) законодавства України?

Так, звернімося докладніше, наприклад, до досвіду Бельгії. Економічний кодекс Бельгії став основою для імплементації економічних директив ЄС. Він прямо містить посилання на директиви ЄС, що імплементуються та регулює наступні сфери економічного життя: конкуренція, захист прав споживачів, бухгалтерський облік, аудит, розрахункові та кредитні відносини, якість товарів/послуг, договори про комерційне представництво, електронна комерція, позасудові та судові процедури врегулювання спорів, антикризове управління. При цьому корпоративні правовідносини у Бельгії врегульовано на сьогодні ще одним кодексом – Корпоративним (набув чинності 01.05.2019 р.). Тож маємо приклад поглиблення, розширення кодифікації, а не відмови від неї в сфері економічних відносин.

Окремо слід відзначити комплексний характер сучасних комерційних кодексів, що спрямовані на узгодження публічних та приватних інтересів у сфері бізнесу, містять поряд із приватноправовими положеннями також публічно-правові вимоги до комерційної діяльності, правила публічної звітності, ведення бухгалтерського обліку, конкуренції, ціноутворення, реєстрації підприємств, банкрутства, захисту прав споживачів та, навіть, особливості розгляду відповідних категорій спорів (наприклад, Комерційні кодекси Франції, Австрії, Чехії тощо).

Підсумовуючи, належить погодитись із авторами Концепції оновлення Цивільного кодексу України в єдиному, – одним з фундаментальних національних інтересів України є сталий розвиток національної економіки. Такий розвиток можливий за наявності дієвого

механізму правового регулювання, орієнтованого на створення сприятливих умов для ведення господарської (економічної) діяльності і задоволення економічних потреб суспільства, що обумовлює наявність системоутворюючого, комплексного, сучасного кодифікованого акту. Таким кодифікованим актом щоправда має стати новий Економічний кодекс, напрацьований в результаті модернізації господарського (економічного) законодавства, який задовольнить існуючі потреби, вирішить наявні проблеми: множинності актів господарського (економічного) законодавства; спрощення, скорочення та угруповання масиву законів, що становлять правову основу господарської (економічної) діяльності на засадах зрозумілості, виконуваності та системності; імплементації прогресивного зарубіжного досвіду законодавчого регулювання економічних відносин, адаптація (господарського (економічного) законодавства України до права Європейського Союзу; оптимального поєднання державного регулювання і ринкової саморегуляції економіки, збалансування публічних і приватних інтересів в економічній сфері; системного усунення корупційних ризиків в економічних відносинах тощо.

Кодифікація господарського (економічного) законодавства має бути не знищена, а виведена на якісно новий рівень. На це вказують такі виклики сучасності, як: інтенсифікація інвестиційних процесів; стрімкий розвиток електронної комерції та всіх форм дистанційної (он-лайн) торгівлі (що не дивно в умовах пандемії та карантинних обмежень); розвиток інноваційних технологій, використання новітніх технологій (цифрових, блокчейн, біо-, нано- тощо); використання штучного інтелекту в господарській діяльності; формування та розвиток смарт-промисловості; необхідність врегулювання обігу відходів як вторинної сировини у сфері господарювання тощо.

Необхідний потенціал Україна для цього має, передусім інтелектуальний. Чимало вчених – господарників та економістів готові вже сьогодні долучитися до цієї відповідальної роботи. Була б лише на те політична воля!

Подцерковний О.П.

КОНЦЕПЦІЯ РЕКОДИФІКАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА НЕ МАЄ ЕКОНОМІЧНОГО ОБҐРУНТУВАННЯ

Концепція рекодифікації цивільного законодавства не лише за змістом, але й за способом її прийняття викликає серйозні запитання фахівців.

1. Кидається в очі, що сама методологія Концепції містить глибоку дезінформацію із приводу ніби то приватно-правового характеру сучасних підприємницьких відносин.

Зрозуміло – це зроблено авторами концепції аби переконати громадськість у праві її авторів робити узагальнені висновки щодо економічного регулювання та обґрунтувати визначне втручання цивілістики у підприємницькі відносини. Хоча із реальним життям такий підхід має вельми слабкий зв'язок.

Вузький приватно-правовий підхід до підприємницьких та інших господарських відносин застарів щонайменше на 100 років. Приватне право ґрунтується на непідпорядкуванні суб'єктів один одному, воно не регулює вертикальні відносини за участі держави та інших органів влади. Але саме такі відносини значною мірою складають зміст сучасних підприємницьких відносин. Подекуди зрозуміти, де закінчується приватне право та починається

публічне у цих відносинах складно (наприклад, у відносинах публічних закупівель), а тому законодавство у цій сфері комплексне, а не суто приватно-правове.

Серед публічно-правових норм сучасного регулювання підприємницьких відносин величезний пласт регулювання: напрями та форми державної економічної політики, державні гарантії підприємницької діяльності, адміністративно-господарські санкції, публічні звітні процедури, державне регулювання ціноутворення, контроль за безпекою продукції, сертифікацією виробництв, правове забезпечення реєстраційних, ліцензійних та інших дозвільних процедур, захист економічної конкуренції, нарешті валютні та інші публічно-правові обмеження.

Цивільне законодавство не регулює вказані публічно-господарські відносини, а тому намагання під прикриттям концепції рекодифікації цивільного законодавства обґрунтувати скасування Господарського кодексу, який всі ці відносини регулює, є грубим втручанням адептів цивілістичної ідеології у питання суспільного життя, у яких вони не є фахівцями.

2. Концепція не проходила процедури рецензування та аналізу з погляду впливу на економічну активність та перспективи розвитку бізнесу.

Сам порядок представлення Концепції засвідчує порушення її авторами того мандату, який отримала робоча група від Кабінету Міністрів України при її створенні щодо розробки відповідної Концепції.

Концепція, яка мала бути представлена Уряду, останнім не розглядалася та не затверджувалася. Жодні міністерства та відомства не представляли свою думку при затвердженні концепції. Мабуть саме для того, аби обійти процедури ретельного опрацювання тих економічних

наслідків, які можуть виникнути у зв'язку із реалізацією концепції.

3. Реалізація концепції рекодифікації цивільного законодавства негативно вплине на економічну активність та дестабілізує господарські відносини.

а. жорстке обмеження організаційно-правових форм суб'єктів господарювання та відмова від поняття «підприємства», передбаченого Конституцією України, Угодою про асоціацію з ЄС та величезною кількістю законодавства України, достеменно викличе істотні витрати на пере реєстраційні процедури, зміни назв, форм господарювання, а відповідно – можливості рейдерського захоплення підприємств та утворить нові корпоративні конфлікти. Бідь-якиогопрорахунку таких наслідків Концепція не має;

б. відмова від права оперативного управління та господарського відання зруйнує відносини державної власності, в результаті чого усі суб'єкти публічного права перетворяться на власників майна, чи потрібно буде вигадувати для цих організаційно-правових форм нові способи опосередкування майнових відносин (як от довірче управління), які не приживаються у приватному секторі та є неефективному у національній провій системі. По суті, нам розробники концепції пропонують змінити правові титули, не обговорюючи які конкретно повноваження юридичних осіб публічного права стосовно державного майна їх не влаштовують.

в. в результаті реалізації концепції та скасування Господарського кодексу України залишаться неврегульованими питання суб'єкта господарювання, господарських відносин та принципів господарювання, на які спираються сотні законодавчих актів України. Виникне прогалина, яка достеменно дестабілізує правове поле господарської діяльності;

г. концепція рекодифікації відкине українську правову систему на багато років назад у лоно російської правової традиції, якій не притаманна виділення окремих комерційних (господарських) кодексів, але буде поставлена под. загрозу сама ідея подальшої компактизації господарського законодавства.

д. скасування Господарського Кодексу призведе до відмови від тих надзвичайно позитивних правових положень, що сьогодні захищають слабку сторону у господарських відносинах. Йдеться про обмеження строків нарахування штрафних санкцій, визначення штрафних санкцій у відносинах за участі держного сектору економіки, порядок укладання господарських договорів та примусу до такого укладання у відносинах із монополістами тощо.

д. Буде зруйнована судова практика, яка формувалася два останні десятиліття. Разом із тим сьогодні третина судових рішень оскаржуються у зв'язку із неоднозначною судовою практикою. У разі реалізації концепції цивілістів відповідна нестабільність зросте у разі.

Отже, на догоду теоретичним конструкціям, які не опрацьовані та не мають належного прорахунку економічних наслідків, Україна може стикнутися із дестабілізацією правової й економічної систем, що ще більше поглибить кризу недовіри з боку інвесторів.

Замість таких непродуктивних ідей цивілістам та господарникам потрібно зосередитися на узгодженні розбіжностей в частині опрацьованості приватно-правових конструкцій із чітким прорахунком наслідків для економіки. Принцип «не нашкодъ», тут має вирішальне значення.

Зокрема, саме із цього виходить законопроект 4164, яки зареєстрований у парламентів, але залишається нерозглянутим у зв'язку із протидією цивілістів – теоретиків.

РОЛЬ ГОСПОДАРСЬКОГО КОДЕКСУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО СПРЯМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Сучасному суспільному життю притаманна низка нових загроз (пандемії на зразок нинішньої короно вірусної, викликана забрудненням довкілля зміна клімату з відповідними наслідками, техногенні катастрофи, ризики використання нових цифрових технологій з огляду на складність/неможливість визначення всіх наслідків їх застосування, міжнародний тероризм, відмивання брудних коштів тощо), подолання або зменшення негативних наслідків яких потребує значних зусиль (організаційних, економічних) державно організованого суспільства та міжнародної спільноти. За таких умов зростає роль комплексного нормативно-правового регулювання відносин у сфері економіки, що має забезпечити збалансоване врахування інтересів суспільства в цілому та законних приватних інтересів його членів із застосуванням комплексу відповідних методів, притаманних як приватному, так і публічному праву. Чинний Господарський кодекс України розроблявся саме як акт, спрямований на забезпечення балансу інтересів усіх основних учасників відносин у сфері економіки – державно-організованого суспільства, суб'єктів підприємництва, споживачів, інших учасників господарського життя. Постійні спроби, спрямовані на скасування ГК України на користь приватно-правового регулювання за допомогою ЦК України (в тому числі останні, що мали місце у 2019 і 2020 р.р.[1]), зазвичай обґрунтовуються необхідністю забезпечення саме такого (приватно-правового)

регулювання відносин у сфері ринкової економіки з метою її розвитку і процвітання, а також шкідливістю (на думку опонентів ГК) господарсько-правового регулювання ринкових відносин. При цьому чомусь не береться до уваги історичний досвід: примусова колективізація, тотальне одержавлення економіки, знищення приватного підприємництва, сталінські репресії відбувалися за чинних в ті часи цивільних кодексів радянських республік і Конституції, що на папері закріплювали досить-такі демократичні права громадян. Натомість теоретики школи єдиного господарського права (Л.Я. Гінзбург та Є.Б. Пашуканіс[2], зокрема) зазнали репресій, а тодішній генеральний прокурор СРСР і одночасно директор Інституту права А.Я. Вишинський був противником такого (господарсько-правового) регулювання. Радянську адміністративно-командну економіку обслуговували Основи цивільного законодавства СРСР та цивільні кодекси радянських республік (в УРСР – Цивільний кодекс УРСР), а Господарський кодекс України, як відомо, був прийнятий лише 2003 р. і набув чинності 2004 р.

Крім того, Україна має вже досвід домінуючого приватно-правового регулювання відносин приватизації 90-х років, що призвів до втрати значної кількості традиційних для української економіки галузей і підміни їх імпортом, оскільки ефективність приватних власників колишніх державних підприємств виявилася однобокою – лише для нового власника, який з чистим сумлінням знищував майновий комплекс колишнього державного підприємства після закінчення доволі короткого (зазвичай 5-річного) післяприватизаційного періоду і забудовував територію такого підприємства більш прибутковими об'єктами – торговельно-розважальними комплексами та багатоквартирними будинками.

Країни з більш ефективною, ніж в Україні, та соціально спрямованою економікою мають комерційні кодекси (зокрема Німеччина[3], Японія[4], Франція[5], США[6], Естонія[7]), що періодично зазнають модернізації (а не скасування, що загрожуватиме дестабілізації важливих суспільних відносин) з урахуванням змін у сфері господарювання, забезпечуючи врахування як інтересів/потреб економіки країни в цілому, так і учасників господарського життя – підприємців, споживачів, держави.

Природно, що ГК України потребує модернізації, зумовленої змінами у сфері економіки, включно з появою такого її сегменту, як цифрова економіка. Остання, як свідчать численні зловживання цифровими технологіями (у сферах електронної торгівлі, електронних платежів, електронних банківських послуг тощо) потребує комплексного регулювання, що забезпечить, з одного боку, стимулювання використання позитивних властивостей таких технологій, а з іншого – створить бар'єри для зловживань цифровими можливостями та мінімізує ризики, пов'язані з неконтрольованим, непрофесійним, халатним чи відверто антисуспільним використанням надбань цифровізації в економічній сфері.

Закиди щодо наявності в ГК незначної кількості норм прямої дії як його істотної вади не досить справедливі, оскільки відносини у сфері сучасної економіки неможливо врегулювати за допомогою одного нормативного акта (що не забезпечить і ЦК за відсутності ГК). Однак ця складна сфера суспільного життя потребує хоча б відносної правової прозорості (щодо складу відносин та їх регулювання) і зрозумілості (для пересічних учасників відносин) у формі кодифікованого акта, який визначає основні засади регулювання, включно з державною економіко-правовою політикою, засобами та способами регулювання, специфікою відносин, в тому числі їх суб'єктно-об'єктного

складу, договірних зв'язків, відповідальності тощо. Подібну роль виконує ГК України, потреба в *модернізації* якого зумовлена динамічним характером господарських відносин, змінами в суспільному житті (зокрема у зв'язку з цифровізацією, глобалізаційними процесами, розвитком інститутів громадянського суспільства та пов'язаного з цим посиленням спів регулювання – за участі держави та саморегулювних організацій, появою нових загроз суспільному благополуччю), що і *має стати одним з пріоритетів для сучасної господарсько-правової науки та правової політики нашої держави.*

В сучасних доволі складних умовах життя суспільства з появою нових (в тому числі вищезгаданих) загроз, *важливо* не прагнути перемоги над опонентами, а об'єднати зусилля правників всіх спеціальностей і спрямувати їх в конструктивне русло, спроможне забезпечити комплексність, ефективність, соціальну спрямованість нормативно-правового регулювання відносин у сфері вітчизняної економіки з урахуванням потреб громадянського суспільства в цілому, а не лише приватних інтересів його членів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про внесення змін і доповнень до деяких законів України з метою вдосконалення цивільного законодавства України: проект Закону України № 2635 від 19.12.2019 // URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67704 (дата звернення: 14.01.2020); **КОНЦЕПЦІЯ ОНОВЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ.** URL : https://yurincom.com/legal_news/new_legislation/kontseptsiiia-onovleniia-tsyvilnoho-kodeksu-ukrainy/ (дата звернення: 26.02.2021).
2. Курс советского хозяйственного права. Т. 1 / Под ред.: Гинцбург Л., Пашуканис Е. - М.: Соцэкгиз, 1935. - 448 с.; Гинцбург Л.Я. К вопросу о хозяйственном праве / Л.Я. Гинцбург // Советское государство и право. – 1956. – № 8. – С. 84–96.

2. Full text of "The German commercial code". URL : https://archive.org/stream/germancommercial00germuoft/germancommercial00germuoft_djvu.txt. (дата звернення: 26.02.2021).
3. Japan: Commercial Code Amended, Language Modernized. URL : <https://www.loc.gov/law/foreign-news/article/japan-commercial-code-amended-language-modernized/> (дата звернення: 26.02.2021).
4. COMMERCIAL CODE. URL : www.wipo.int > edocs > lexdocs > laws/
<https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/fr/fr199en.pdf>. (дата звернення: 26.02.2021).
5. Uniform Commercial Code. URL : <https://www.law.cornell.edu/ucc> (дата звернення: 26.02.2021).
6. Commercial Code. URL : <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/519122017001/consolide>. (дата звернення: 26.02.2021).

Полюхович В. І.

ЩОДО КОНЦЕПЦІЇ ОНОВЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ТА АКТУАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ ПО РЕКОДИФІКАЦІЇ ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Розглядаючи існуючу ситуацію з оновленням Цивільного кодексу України можна сказати словами давньої поговірки – це було б дуже смішно якби не було так сумно.

Дійсно на 30-му році незалежності України ми маємо ситуацію яка нагадує ранній СРСР 30-х років, або, як кажуть, «бойові 90-ті роки» коли фізичне знищення потенційного опонента чи умовного конкурента було найпростішим способом вирішення проблеми та отримання перемоги в дискусії.

Спроба безальтернативного скасування Господарського кодексу України – є по суті примітивним рейдерством в його найгірших проявах.

Якщо коротко, то зміст цього дійства має дві взаємопов'язані мети – економічну і наукову.

Перша – ліквідація правового регулювання перш за все в сфері державного впливу на економічну діяльність та повна дерегуляція в сфері державного сектора економіки. Адже ліквідація правових інститутів речових прав - господарського відання та оперативного управління без адекватної заміни по суті ліквідує зв'язок між власником - державою і суб'єктами речових прав - державними та комунальними підприємствами, установами, організаціями, а самі ці юридичні особи делегітимізуються.

Якщо скасувати ці інститути, то у юридичних осіб публічного права з'являться формальні підстави для набуття статусу власника за чинним Цивільним кодексом України. Фактично це буде спробою в позаправовий спосіб припинити державну власність на підставі того, що не може існувати двох власників на одне й те саме майно. І для набуття права власності на державне майно вже будуть непотрібні тривалі приватизаційні конкурси з непередбачуваними наслідками. Це по суті буде здійснено явочним порядком підкріпленим «вмілою» адвокатською роботою в судовому процесі з визнання права власності на майнові об'єкти. Практика функціонування судової системи України свідчить, що за наявності правових прогалин цілком можливе використання простих шляхів для вирішення складних питань.

Друга мета – штучне об'єднання під дахом Цивільного кодексу максимального обсягу регулятивного інструментарію і по суті монополізація правового регулювання не лише в приватноправовій сфері, а в сфері економіки загалом. А відповідно монополізація

цивілістичними гуру права тлумачити норми права та відповідно «розрулювати» суперечки в економічній сфері в якості єдиних визнаних фахівців в сфері правового забезпечення економіки.. Про економічний ефект такої монополізації можна лише здогадуватись.

Тому науковою суттю наслідків реалізації представленої Концепції оновлення Цивільного кодексу є ліквідація Господарського кодексу з перспективою наступної ліквідації господарського права як наукової спеціальності та дисципліни, а господарників як кваліфікованих вчених та перетворення їх на групу диваків – маргиналів. При цьому залучення до ЦК норм Сімейного кодексу та Закону «Про міжнародне приватне право» також є складовою процесу монополізації правового регулювання під дахом ЦК України з відповідними наслідками.

В такій ситуації вважаю необхідним не лише відбиватись від атак рейдерів, а й працювати над реформуванням Господарського кодексу України, сімнадцятирічний досвід застосування якого висвітлив такі слабкі сторони, як недосконалість загальних положень, мала інформативність та недостатня регулятивна сила, а також застарілість та бланкетність окремих норм.

Щодо чинної на сьогодні редакції «Основних засад господарської діяльності» необхідно зазначити, що вона потребує докорінних змін. Це стосується перш за все необхідності закріплення оновленого термінологічного апарату. Окремі існуючі формулювання потребують корекції як для виправлення техніко-юридичних неточностей, так і врахування сучасного стану правового регулювання.

Потребує уточнення й існуюча тріада господарських відносин шляхом їх розподілу на господарсько-виробничі, організаційно-господарські та внутрішньогосподарські. Перш за все це стосується як їх назви, так і формулювання

їх змісту. Наприклад, практично неможливо виходячи із закріпленого в Господарському кодексі змісту існуючих формулювань однозначно визначити до якого із видів господарських відносин можуть належати корпоративні відносини, про які йдеться в тій чи іншій мірі в главах 9 та 18 ГК України.

Адже наявність таких та подібних ним вад юридичної термінології та техніки є причиною критики опонентів.

Також ряд норм Господарського кодексу України мають надмірно загальний декларативний характер, при цьому в їх змісті практично відсутня регулятивна складова, що спричиняє критику за їх по суті реферативний вигляд. Це, наприклад, стосується сфери антимонопольного регулювання, якій присвячені стаття 18 та глава 3 ГК України. При цьому можу особисто засвідчити, що за мій чотирирічний досвід безпосереднього практичного застосування норм конкурентного законодавства в межах діяльності Антимонопольного комітету України жодного разу не були використані/застосовані зазначені норми Господарського кодексу України, а застосовувались лише норми галузевих законів та підзаконних актів.

Це свідчить про наявність значного нормативного баласту в складі Господарського кодексу України. Необхідно позбавлятися зайвої бланкетності в тексті норм кодексу, що також зменшує його регулятивну роль та функціональну складову.

Таким чином, рекодифікація Господарського кодексу України повинна мати на меті чітку термінологічну визначеність і конкретизацію, очищення від нормативного баласту, а тому забезпечення функціонування більшості норм як норм прямої дії. Загальна частина кодексу повинна виконувати завдання по визначенню меж та змісту предмету правового регулювання, мати чітку

термінологічну визначеність, використовуючи досвід як вітчизняної, так і європейської нормотворчої практики.

В триваючих наукових дискусіях постійно піднімається питання щодо нової назви кодексу, наближення її до європейських правових традицій. З цією позицією варто погодитися, адже виважений ребрендинг назви є доцільним як для оновлення змісту кодексу, так і для того, щоб назва відповідала суті нормативного акту.

Щодо назви реформованого кодексу можна дискутувати і я не буду забирати час для обґрунтування тих чи інших варіантів. Це є в моїх публікаціях. Скажу лише, що назва Економічний кодекс найбільш адекватна сфері суспільних відносин, що є предметом його регулювання. До того ж і законодавство Європейського Союзу широко використовує відповідну термінологію, зокрема термін «економічна діяльність».

Але всі наші теоретичні дискусії та наступна нормотворча діяльність повинні мати своїм результатом створення сучасного, адекватного до реалій життя і наповненого нормами прямої дії Економічного кодексу України.

Найбільш перспективною формою реформування господарського законодавства є його рекодифікація, за якої нарощування нормативного тексту основного кодифікованого акту має відбуватися, перш за все, за рахунок положень Законів, що регулюють окремі сфери економічної діяльності. Закономірним результатом рекодифікації стане значне зменшення існуючого нормативного матеріалу, адже за наслідками прийняття Економічного кодексу України втратять чинність близько 250 законів України. Цей кодекс має вирішити проблему множинності актів господарського законодавства, стати його основним актом, систематизованим зведенням. Деяко схожа кодифікаційна робота була проведена в Україні під

час створення Податкового кодексу шляхом інкорпорації законів, декретів, якими врегульовувались відносини в сфері оподаткування.

В результаті ця робота, По-перше, дозволить оновити господарське законодавство України, скасувати нормативний баласт, здійснити дерегуляцію в сфері правового забезпечення економіки. По-друге, кодифікація повинна систематизувати та спростити існуючий механізм правового регулювання, зробити його більш компактним, доступним для сприйняття, позбавить множинності тлумачень. По-третє, рекодифікація законів у сфері господарювання повинна стати основним засобом для імплементації права ЄС на основі Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

Для прикладу, саме за такою моделлю відбулася рекодифікація у Німеччині, Франції, Бельгії, Латвії, Естонії. Так, наприклад, Економічний кодекс Бельгії став основою для імплементації економічного законодавства ЄС і містить прямі посилання на директиви Європейського Союзу.

В світлі адаптації законодавства України до права Європейського Союзу доцільним є врахування прогресивних положень окремих актів ЄС у сфері господарювання. Так, на сьогодні вже йде процес імплементації у господарське законодавство України європейських норм у сфері публічних закупівель, державної допомоги суб'єктам господарювання, енергетики, технічного регулювання тощо.

Вважаю, що реальний спосіб організаційної підготовки і безпосереднього здійснення рекодифікації господарського законодавства України – це затвердження Концепції рекодифікації господарського законодавства, формування робочої групи та звернення до Верховної Ради України з відповідними законодавчими ініціативами.

В іншому випадку, без належної консолідації всіх зусиль ми ризикуємо просто загинути під натиском нових рейдерів в сфері правової науки.

Безух О.В.

ЩОДО КОНЦЕПЦІЇ ОНОВЛЕННЯ ЦК УКРАЇНИ

В основу Концепції оновлення ЦК України (далі – Концепція) покладено втрату чинності ГК України, оскільки без цього за думкою розробників неможливо оновлення Книги 1 ЦК України.

Не заперечуючи застарілість певних норм ГК України, написаного в традиціях радянських економічних відносин, і бездіяльність влади щодо оновлення, систематизації та створення Кодексу сучасних ринкових правил («красти» у повній відповідності до чинного цивільного права легше), на кшталт Комерційного кодексу Франції, якій містить 7 книг, Бельгійського кодексу економічного права, який містить 18 книг, Договорів, Регламентів і Директив Права ЄС та таке інше, що наполегливо не «помічають» ініціатори Концепції, поставимо питання про спроможність та можливість адекватного регулювання приватно-правових економічних (підприємницьких, комерційних) відносин за допомогою виключно ЦК України (в розвинутих економіках підприємницькі відносини нормами цивільних кодексів не регулюються і це беззаперечний факт – прим. автора).

Посилання в Концепції на аналіз змісту двох кодексів, при повній відсутності такого аналізу, ставить питання про мету, загальні положення та принципи правового регулювання приватних економічних відносин та можливість ЦК України їх забезпечити. Необхідно звернути

увагу, що ст. 1 ЦК України передбачено, що цивільним законодавством регулюються *особисті* немайнові та майнові відносини (цивільні відносини).

При цьому вказівка про особистість може бути віднесена як до немайнових, так і до майнових відносин. Цивільне право передбачає врегулювання відносин між конкретними особами стосовно конкретного об'єкта цивільних прав без будь-якого врахування системності відносин на ринку, їх наслідків для ринкових відносин, наявності реального конфлікту економічних інтересів постачальників, споживачів та інтересів держави, що передбачає досягнення певного балансу. Цивільно-правове регулювання не передбачає економічну нерівність учасників відносин, що передбачає відступ від юридичної рівності та асиметричний розподіл прав і обов'язків учасників для досягнення економічного балансу.

Щодо мети правового регулювання. Метою цивільного законодавства є забезпечення та реалізація цивільних прав та відносин, які є невід'ємними з певною особою (завжди мають особистий характер). Особа може реалізовувати ці права або відмовитися від їх реалізації.

Метою регулювання приватних економічних відносин згідно з законом України «Про основи внутрішньої і зовнішньої політики» є забезпечення: сталого розвитку економіки на ринкових засадах з вільною конкуренцією та її соціальної спрямованості; національної безпеки; запобігання шахрайській практиці; захист здоров'я чи безпеки людей, тварин або рослин, а також захист навколишнього середовища. Ринкова економіка є суспільним явищем та передбачає наявність широких та вагомих суспільних інтересів, які у ЦК України не згадуються. Це потребує окремого режиму правового регулювання, якій суперечить догмам сучасного українського цивільного права.

Щодо принципів правового регулювання.

Принципи правового регулювання, викладені в ст. 3 ЦК України та ст. 6 ГК України (ці принципи не так вдосконали як в європейському економічному співтоваристві, але це провина влади та її бездіяльності), як постулати, на яких оснований в подальшому вибір норм поведінки, за змістом є різними. Ніхто з представників оновлення ЦК України не зазначає, що принципи ГК як загальні постулати є хибними або не відповідають приватним економічним відносинам. Ніхто з розробників Концепції не пропонує врегулювати цивільні відносини з врахуванням економічної конкуренції, яка передбачає приватно-правові відносини між учасниками ринку.

Стосовно основних загальних положень (необхідно зауважити, що норми спеціальної частини не можуть суперечити нормам загальної частини). У зв'язку з цим необхідно звернути увагу на вимоги ст. 13 ЦК України, яка встановлює загальні межі здійснення цивільних прав. Так при здійсненні своїх прав особа зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб, завдати шкоди доквітлю. Права інших осіб передбачаються іншими ніж ЦКУ правовими актами (господарським законодавством), наприклад, права, що впливають з економічної конкуренції, безпечності продукції та її обороту на ринку, приписів, що встановлюють правила господарської діяльності суб'єктів господарювання та інше. ЦК України не передбачає можливості вирішення таких конфліктів.

Також, ст. 13 ЦКУ встановлює, що Не допускаються використання цивільних прав з метою неправомірного обмеження конкуренції, зловживання монопольним становищем на ринку, а також недобросовісна конкуренція. Цивільне право не вивчає наведені явища, не містить завдань врегулювання таких відносин, хоча змістом

економічної конкуренції є приватні економічні відносини, які регулюються правилами добросовісної конкуренції, що в свою чергу визначаються правилами господарської діяльності, які не є предметом ЦКУ. Правила господарської діяльності переважно встановлюються приписами держави, що не узгоджується із догмами цивільного права.

Необхідно звернути увагу на реалізацію принципу свободи договору. Ст. 627 ЦКУ при декларуванні загального принципу вільного укладення договору надає посилення на обмеження вільного укладення договору іншими актами. Цими актами є господарське законодавство, яке встановлює певні режими договірних відносин, які не узгоджуються із принципами та ст. 6 ЦКУ.

Окрему увагу слід звернути увагу на ст. 633 ЦКУ, яка закріплює поняття публічного договору в приватних відносинах. В Україні відсутнє жодне цивілістичне дослідження щодо публічного договору, хоча саме такі договори укладаються в сфері господарювання.

Висновок. Цивільні відносини, як відносини між окремими особами, та приватні ринкові економічні відносини, як відносини системні, що відбуваються в умовах економічного конфлікту учасників та впливу на такі відносини ринкових кіл та суспільних інтересів, об'єктивно потребують різних режимів правового регулювання.

Беляневич О.А.

КОНЦЕПЦІЯ ОНОВЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Обговорювана Концепція оновлення Цивільного кодексу України являє собою погляди лише окремої (як

це вбачається із переліку авторів Концепції) групи представників науки цивільного права і відображає їх особисті наукові уподобання. Як і будь-яка інша концепція, вона має незавершений характер і не є достатньо верифікованою. Про це свідчить, зокрема, і те, що багато положень Концепції сформульовано декларативно, як такі, що в майбутньому потребуватимуть додаткового обґрунтування, подальшого уточнення, доопрацювання. В основу цієї Концепції покладене заперечення самої можливості існування Господарського кодексу, хоча цей Кодекс, як і інші кодифіковані акти, є формою систематизації господарського законодавства. Якщо таке законодавство існує – воно може бути кодифіковане, як і будь-яке інше законодавство в умовах розвиненої спеціалізації права.

В Концепції заявлено, що зараз існують необхідні економічні, політичні та правові передумови системного оновлення ЦК, хоча з усіх цих чинників наявний лише один політичний – можливість пролобіювати відповідний законопроект в парламенті через народних депутатів – цивілістів. Економічна криза, поглиблена пандемією COVID-19, монополізація товарних ринків і олігархізація економіки, послаблення і занепад майже усіх державних інституцій, у тому числі АМКУ, не є і не можуть розглядатися як сприятливі умови для вилучення з тіла правової системи України ГК як системного законодавчого акту.

Автори Концепції наголошують, що здійснення рекодифікації впливає із логіки подальшої трансформації суспільства, зокрема формування реальної й ефективної ринкової економіки. Про яку трансформацію українського суспільства йдеться, - невідомо, а що стосується ефективної ринкової економіки, то слід нагадати, що відповідно до Основного

Закону – Україна є соціальною державою, що покладає на неї відповідні обов'язки в сфері економіки. Виконання таких обов'язків неможливо без використання відповідних правових засобів, які в категоріях приватного права не існують, та й Концепцією, як це вбачається із її змісту, і не пропонуються. І саме в Господарському кодексі відтворено конституційну вимогу відповідальності держави перед людиною за свою діяльність, що в сфері економіки потребує оптимального поєднання ринкового саморегулювання та державного регулювання макроекономічних процесів.

Чим же заважає Господарський кодекс розвитку цивілістичної думки та втіленню її в різні концепції? Жодним чином. Зокрема, в «Розділі І. Основні положення (глави 1–3)» Концепції йдеться про уточнення сфер, у яких складаються приватноправові відносини, що регулюються цивільним законодавством, серед яких – підприємництво як соціальна реальність. Проте соціальною реальністю в сфері економіки, також є і сфера некомерційної господарської діяльності, засади регулювання якої на цей час визначені в ГК, і яка повністю випала з кола інтересів авторів Концепції. Уточнення положень щодо переліку загальних засад цивільного законодавства (ст. 3 ЦК України), як визначено в Концепції, стосується його відкриття і включення засад функціонування всієї приватноправової системи або визначальних її частин. Як чином ці загальні засади цивільного законодавства охоплюватимуть всю сферу господарювання (як це наразі здійснено через норми ГК про конституційні основи правопорядку у сфері господарювання і загальні принципи господарювання) – невідомо. Заміна принципу свободи договору на принцип свободи правочину навряд немає будь-якого регулятивного значення в сфері

господарювання, оскільки захист економічно слабкішої сторони у сфері господарювання в рамках необмеженої дії свободи договору/правочину не забезпечується. Саме через її обмеження у встановлених законом випадках та застосування такого господарського-правового способу захисту порушеного права (інтересу) як встановлення правовідношення (ст. 20 ГК) можливо захистити права та інтереси таких учасників відносин в сфері господарювання. Втім в цивілістиці такий спосіб захисту завжди активно заперечувався як такий, що суперечить основним засадам цивільного законодавства.

Скасування Господарського кодексу, на думку авторів Концепції, зумовлює необхідність внесення змін до ст. 9 ЦК, яка визначає порядок та пріоритети у застосуванні ЦК до регулювання приватноправових відносин, в тому числі у сфері підприємництва. Але, якщо йдеться про чинну редакцію ст. 2 ЦК, відповідно до якої законом можуть бути передбачені особливості регулювання майнових відносин у сфері господарювання, то теза про пріоритетність застосування ЦК взагалі виходить за рамки питання про спеціалізацію правового регулювання.

Чи потрібно модернізувати Господарський кодекс? Безумовно. Така необхідність не тільки визнається усіма представниками господарського права, але є реалізована у відповідному законопроекті, який поданий до Верховної Ради. Із скасуванням ГК зникне цілий нормативний контекст регулювання відносин в сфері господарювання, який був в свій час утворений законодавчими актами, що із прийняттям ГК втратили чинність.

Повчальним прикладом цьому може слугувати історія правового режиму права виключної власності народу України. Із проголошенням незалежності України

основи правового механізму його реалізації було визначено Законом України від 07.02.1991 р. «Про власність» і цей механізм істотно відрізнявся від засад реалізації права приватної власності, права колективної власності та права державної власності і не визначався через традиційну цивілістичну тріаду повноважень власника (володіння, користування, розпорядження). Стаття 86 Цивільного кодексу Української РСР 1963 р. (в редакції, що діяла перед набуттям чинності Цивільним кодексом України) визначала такі форми власності в Україні, як приватна, колективна, державна, тобто інститут виключної власності народу України ЦК 1963 р. не був відомий. Отже, з огляду на відсылку норму ч. 4 ст. 86 ЦК 1963 р., Закон «Про власність» був, по суті, основним і єдиним законодавчим актом цивільного законодавства, який регулював відносини права виключної власності народу України. Відповідно до Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Цивільного кодексу України» від 27.04.2007 р. Закон України «Про власність» втратив чинність. Із втратою чинності Закону України «Про власність» було втрачено важливий змістовний контекст регулювання відносин публічної власності, в тому числі власності Українського народу, що, серед іншого, сприяло тому, що публічна власність стала використовуватися певним прошарком українського суспільства як джерело особистого збагачення.

І оновлення Цивільного кодексу, і модернізація Господарського кодексу мають відбуватися на засадах відкритого наукового діалогу, широкого фахового обговорення за участю різних наукових шкіл та співробітництва між представниками цивілістики і науки господарського права.

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО УТОЧНЕННЯ ПОЛОЖЕНЬ КОНЦЕПЦІЇ ОНОВЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Виходячи із назви концепція покликана оновити Цивільний кодекс України (далі – ЦК України). Натомість її автори із самого початку одразу виходять за межі її предмета. § 1.1 починається із пропозиції визнати таким, що втратив чинність, Господарський кодекс України (далі – ГК України). Ще раз – назва концепції – «Концепція оновлення Цивільного кодексу України». Виходячи із положень формальної логіки, на основі аналізу назви впливає, що ця концепція має стосуватися лише ЦК України. Якщо автори пропонують визнати таким, що втратив чинність, ГК України, то тоді їм, як мінімум, слід було якось інакше її назвати. Знову ж таки, виходячи із назви, концепція має запропонувати напрями оновлення ЦК України, а не втрату чинності ГК України чи іншого акту.

Аргументація у § 1.1 на користь скасування ГК України не є переконливою. Так, бездоказово вказується, що положення ГК України «...перешкоджають економічному розвитку України та її реформуванню відповідно до положень Угоди про асоціацію...». І взагалі, концепція виглядає не до кінця вичитаною. Навіть у шойно виділеній у лапки дослівно процитованій частині вислову із § 1.1 є серйозна неточність. Так, використаний займенник «її» не може відноситися до словосполучення «економічному розвитку», оскільки тоді був би використаний займенник «його». Виходить, що займенник «її» відноситься до слова «України». А отже, виходить, що

автори пропонують реформувати саме Україну, тобто державу. В Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони вимога про «реформування України» відсутня. Там термін «реформування» застосовується до наступного: 1) «загальні правові засади для імплементації у сфері державних закупівель» (ст. 152); 2) «статистичної системи» (ст. 358); 3) «системи управління науковою сферою та дослідних установ» (ст. 375); 4) «ринку праці» (ст. 420); 5) «систем вищої освіти» (ст. 431). А отже, або автори не вичитали свою концепцію, оскільки припускаються таких помилок уже на першій її сторінці або це зроблено свідомо і автори мають на увазі саме «реформування України».

Частина перша статті 1 «Відносини, що регулюються цивільним законодавством» ЦК України встановлює, що цивільним законодавством регулюються особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників. А тому ніяк не можуть регулюватися цивільним законодавством відносини у сфері господарювання та корпоративні відносини, в яких переважають публічні інтереси та відсутні відносини рівності, а мають місце відносини управління та підпорядкування. Концепція має спрямовуватися саме на удосконалення регулювання тих відносин, що визначені у статті 1 ЦК України, і в жодному разі не виходити за їхні межі.

У § 1.2 концепції авторами пропонується уточнити сфери, у яких складаються приватноправові відносини. Так, ними пропонується до статті 9 ЦК України додати «сфери соціальної діяльності» – «підприємництво, корпоративну чи інформаційну сфери тощо». У зв'язку із цим, по-перше, слід

вказати, що підприємництво або підприємницька діяльність є частиною господарської діяльності, яка не повинна врегульовуватися нормами цивільного законодавства. До того ж, термін «відносини у сфері господарювання» у статті 9 ЦК України вже є. По-друге, корпоративні відносини в усьому світі регулюються спеціальним корпоративним законодавством, що передбачає досягнення не лише приватних, але і публічних інтересів. Тому корпоративні відносини не можуть регулюватися актом, що покликаний регулювати приватні відносини на засадах рівності. По-третє, автори широко називають «сфери соціальної діяльності», які хочуть додати до предмета регулювання ЦК України, наприклад, «корпоративну чи інформаційну сферу тощо». А отже, пізніше автори зможуть додати до цих сфер будь-які, діяльність у яких врегульована різними галузевими нормативними актами, що не може не насторожувати. А твердження авторів концепції про те, що у названих сферах відносини є приватноправовими за своєю природою та регулюються цивільним законодавством, не є доведеними.

У § 1.3 концепції авторами пропонується у статті 3 ЦК України уточнити та додати принципи. Слід не погодитися із пропозицією щодо заміни принципу свободи договору на принцип свободи правочину. Взагалі термін «правочин», запроваджений у цивільне законодавство України, видається незрозумілим та непотрібним правовій системі України. Цей термін представники школи цивільного права запровадили навіть у Господарський процесуальний кодекс України. Відсутній він у ГК України, де застосовуються зрозумілі для української правової традиції терміни «договір» та «угода». Можливо відсутність цього незрозумілого терміну у ГК України є однією із причин пропозицій авторів щодо скасування чинності ГК України. Термін «правочин» не має

зрозумілого перекладу на російську, англійську та інші мови. Ним лише створюється плутанина у правовій системі України.

§ 1.4 концепції взагалі є нелогічним. Так, спочатку автори пропонують скасувати ГК України, до якого концепція з удосконалення ЦК України не повинна мати ніякого відношення. А після ними вказується, що у зв'язку із скасуванням ГК України слід доповнити статтю 9 ЦК України.

Не можна погодитися із пропозиціями у § 1.8 концепції щодо «закріплення у ЦК України вичерпного переліку організаційно-правових форм юридичних осіб». По-перше, слід не погодитися із самим визначенням. Не може бути «форм юридичних осіб». Юридична особа – це не суб'єкт, а статус, який має певний суб'єкт господарського права (зокрема, суб'єкт господарювання) чи суб'єкт цивільного, адміністративного або іншої галузі права. Цей статус є однією із ознак суб'єкта, поряд із іншими ознаками: наявність назви, адреси, одноосібного чи колегіального керівника, хоча б мінімально необхідного майна, печатки (або декларування її відсутності) та ін. В економічно розвинених демократичних державах світу багато десятиліть як зникли із законодавства та суспільного життя застарілі терміни «юридична особа» та «фізична особа». Ці терміни застосовуються на Російській Федерації та інших пострадянських державах, з якими сучасній Україні не по дорозі у побудові демократичної правової держави. У законодавстві економічно розвинених держав світу застосовуються терміни «компанія» на позначення суб'єкта господарювання або підприємства та «корпорація» на позначення об'єднання підприємств. Громадянин-підприємець або фізична-особа підприємця в економічно розвинених державах найчастіше визначається терміном «комерсант»; суб'єкти підприємницької діяльності або їх

об'єднання визначаються назвою організаційно-правової форми – компанія, концерн, консорціум, холдинг, корпорація тощо. У багатьох державах суб'єкт підприємництва може і не мати статусу юридичної особи. Часто наявність статусу юридичної особи є факультативною ознакою. Не випадково, що раніше це було прописано у декількох редакціях Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність». По-друге, обмеження вибору організаційно-правових форм суб'єктами господарювання або суб'єктами підприємництва сьогодні виглядає ще більшим анахронізмом, ніж застосування термінів «фізична особа» та «юридична особа». Економіка постійно розвивається, з'являються нові види господарської діяльності (наприклад, пов'язані із використанням новітніх комп'ютерних технологій, освоєнням космосу, досягненнями фізики, хімії, інженерії тощо), нові форми спільної господарської та підприємницької діяльності (наприклад, пов'язані із аутсорсингом). Виглядає вірним надання дозволу суб'єктам підприємництва та некомерційним суб'єктам використовувати організаційно-правові форми діяльності, дозволені законодавством або такі, що не суперечать законодавству. Не слід обмежувати потенційних підприємців у виборі організаційно-правової форми організації своєї діяльності.

Так само, недоцільними виглядають пропозиції, наведені у § 1.9 концепції, щодо внесення до ЦК України положень про господарські товариства та скасування чинності спеціальним Законом України «Про господарські товариства». По-перше, такі дії виходять за межі предмета концепції, яка за назвою покликана удосконалити лише положення ЦК України. По-друге, у діяльності господарських товариств превалюють публічні інтереси. А тому більшість відносин, що мають місце у їх діяльності, виходить за межі відносин, визначених у статті 1

ЦК України. А тому такі відносини не підпадають під предмет регулювання ЦК України.

Отже, концепція має опікуватися лише удосконаленням положень ЦК України і не може жодним чином впливати на інші НПА, особливо кодифіковані. Сам ЦК України має удосконалюватися таким чином, щоб містив лише норми, які врегульовують лише особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників. Відносини, в яких поряд із приватними інтересами переслідуються публічні інтереси, відсутня юридична рівність між їх учасниками не можуть врегульовуватися нормами ЦК України. А тому і положення концепції мають бути відредаговані таким чином, щоб відповідали назві – «Концепція оновлення ЦК України».

Ілларіонов О.Ю.

КОНЦЕПЦІЯ ОНОВЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: ОКРЕМІ МІРКУВАННЯ

Наявність ЦК та ГК в Україні вже є традицією. Навколо взаємодії та взаємозв'язку цих нормативних актів вибудовується судова практика. Якщо і на сьогодні можна констатувати, що з багатьох позицій судова практика ще не є усталеною, і це попри більш як 15 років роботи різних судових інституцій (Верховного Суду України, Верховного Суду, Вищого господарського суду тощо), то що буде у разі скасування ГК та прийняття нової редакції ЦК? Судова система може не витримати такого випробування, а дезорганізація судової практики негативно, перш за все,

вплине на бізнес та захист його прав, що призведе до зниження позицій України у всіх рейтингах, зменшення обсягів інвестицій, іноземної допомоги тощо. А це – прямі та відчутні збитки для економіки. Тенденції у судовій діяльності сьогодні навряд чи надають впевненості, що відповідний шлях створення сталих принципів правозастосування буде пройдений за менший проміжок часу, ніж дія двох кодексів.

В цьому контексті необґрунтованим є перегляд змістовного наповнення терміну «цивільне право» шляхом його «нового», більш широкого тлумачення. В Західній традиції поняття «цивільного права» не переглядалося як таке, що є базовим. Саме ця обставина є підґрунтям для розвитку інших правових наук (галузей законодавства). Розробниками «Концепції» пропонується слідувати європейським тенденціям. Однак, таких «тенденцій» просто не існує. Так, є вимоги часу щодо модернізації положень цивільних кодексів різних країн у зв'язку з останніми здобутками науки та техніки, прогресу у розвитку стосунків між людьми тощо. Але цивільні кодекси – кодифіковані акти традиційних відносин, які склалися в кожній окремій країні і вони у меншому степені підвладні процесам глобалізації (на противагу господарським, підприємницьким, комерційними відносинам).

Розробниками «Концепції» також не вказується, досвід якої країни ми запозичуємо, адже запозичення досвіду всіх країн ЄС, в яких наявні ЦК, за принципом «з кожної правової системи по частці» призведе до суттєвих помилок при створенні цілісного логічно побудованого нормативного акту (Цивільного кодексу). При цьому будь-якої основи для такої рекодифікації в ЄС не існує, навіть, на рівні стійкої концепції: всі спроби створення Цивільного кодексу ЄС призвели провідних вчених до думки про фактичну неможливість здійснення такого наміру.

Це призведе (поряд із скасуванням ГК) до порушення сучасних уявлень про правову систему України як систему, близьку до європейської, створить невизначеність у предметах регулювання інших правових наук та порушить традиційні зв'язки між ними. Непрямо це також вплине на сферу правничої освіти: від перегляду курсів, які викладаються у ВНЗ, до необхідності заміни великої кількості підручників та методичних матеріалів.

Скасування ГК порушить більш-менш стійку структуру господарського законодавства, зокрема в окремих сферах та галузях економіки. Галузеві підзаконні акти у своїй більшості спираються саме на два кодекси (особливо, коли мова йде про створення, перетворення чи ліквідацію суб'єктів господарювання, наділення їх господарською компетенцією). Непоодинокими є і нормативні акти, в яких закріплені управлінські рішення органів державної виконавчої влади чи місцевого самоврядування, які спираються саме на положення ГК. Все це у сукупності поставить під сумнів легітимність цих рішень.

Ковалишин О.Р.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН: ДОСВІД КРАЇН ЄВРОПИ ТА США

В Концепції реформування цивільного законодавства зазначається, що системне оновлення Книги першої, як і ЦК України в цілому, можливе лише за умови скасування ГК України. Останній не відповідає параметрам актів, які регулюють підприємницькі відносини, що за своєю природою є передусім приватноправовими[1]. Таким

чином, реформування цивільного законодавства вбачається лише за умови скасування Господарського кодексу України, оскільки останній застарілий, містить чимало «архаїчних» правових інститутів, не відповідає ринковим умовам правового регулювання підприємницьких правовідносин. При цьому не пропонується бачення щодо майбутнього акту (низки актів), які мали б врегулювати відповідні правовідносини.

На жаль, серед представників цивільно-правової науки побутує думка, що господарський кодекс є пережитком минулого, а сама ідея єдиного кодифікованого акту у сфері господарювання не відповідає сучасним тенденціям регулювання підприємницьких правовідносин.

Якщо поглянути на право країн Європи, то можна відмітити, що в переважній їх більшості має місце факт дуалізму приватного права[2], тобто поряд з цивільним кодексом наявний спеціальний кодифікований акт, що регулює господарські (або підприємницькі) відносини. Зокрема, кодекси господарського (торгового) права прийняті та успішно функціонують в таких країнах центральної та західної Європи як Франція (*Code de Commerce*), Німеччині (*Handelsgesetzbuch*), Австрії (*Unternehmensgesetzbuch*), чи найближчих до нас за рівнем соціально-економічного розвитку державах як Польщі (*Kodeks spółek handlowych*), Чехії (*Zákon o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích* [3]) тощо.

Комерційний кодекс Франції (2000р.) містить норми про комерційний акт, про комерсантів, їх статус, обов'язки, про кооперативні товариства роздрібних торговців, колективні магазини незалежних комерсантів, товариства взаємного поручительства, брокерів, комісіонерів, перевізників і комерційних агентів.

Книга друга Кодексу «Про комерційні товариства та об'єднання економічного співробітництва» присвячена не тільки національним суб'єктам господарювання, але й європейським об'єднанням економічного співробітництва. Книга третя «Про деякі види продажу і про умови ексклюзивності» містить правила про окремі види продажів і про умови, які передбачаються щодо ексклюзивних продажів. Окрема частина присвячена порядку встановлення цін, ціноутворення та конкуренції (Книга четверта «Про свободу цін і конкуренції»). Кодекс містить правила про складання і про форму переказного векселя, індосамент, акцепт, аваль, платіж і його терміни, про позови. Тут же передбачено положення про комерційну заставу, правила зберігання товарів на товарних складах, акредитацію цих складів (Книга п'ята «Про комерційні цінні папери та про забезпечення») [4].

Право Німеччини слугувало зразком для формування не тільки підприємницького, але й приватного права ряду країн Східної Європи. При цьому Комерційний кодекс Німеччини (*Handelsgesetzbuch*) містить норми не тільки стосовно окремих видів господарських товариств, але й норми стосовно господарських договорів, реєстру юридичних осіб, порядку реєстрації суб'єктів господарювання в реєстрі, тощо.

Комерційний кодекс дає визначення основних суб'єктів сфери господарювання, - підприємця (Kaufmann), їх об'єднань (Handelsgesellschaft), торгових (комерційних) представників (Handelsvertreter), маклерів (Handelsmakler), регулює діяльність Торгового реєстру і порядок занесення до Торговельного реєстру фірм і приватних підприємців; дає визначення торговельних угод (Handelskauf), комісійних операцій (Kommissionsgeschäft) та ін., встановлює правила ведення бухгалтерського обліку, складання балансів, визначення фінансових результатів

діяльності фірми і чимало інших аспектів господарської діяльності суб'єктів господарювання.

Комерційний кодекс Австрії (*Unternehmensgesetzbuch*) - кодифікований документ, що містить правові норми як стосовно основ господарювання Книга I «Загальні положення, визначення суб'єкта господарювання (§ 1 «Суб'єкт підприємництва і підприємство»), організаційно-правових господарських товариств (Книга II «Відкрите товариство, командитне товариство і негласне товариство»), так і норми спрямовані на регулювання господарських договорів (Книга IV «Підприємницькі правочини»), обліку господарських операцій (Книга III «Бухгалтерський облік»), регулювання окремих сфер господарського обороту (Книга V «Морська торгівля») [5].

Вартий уваги той факт, що в Комерційному кодексі Австрії присутні норми, які регулюють морські перевезення, в той час як Австрія давно уже не має виходу до моря, морська торгівля не належить до провідних галузей народного господарства держави. Причина наявності таких норм криється в тому, що кодекс був прийнятий в ті часи, коли держава була імперією з виходом до ряду морів Середземномор'я. Незважаючи на суттєві не тільки економічні, політичні, територіальні зміни в країні, наявність в кодексі до певної міри «архаїчних положень» (Книга V «Морська торгівля»), кодекс продовжує функціонувати. Стабільність нормативних актів ставиться вище короткотермінових ситуативних змін. Крім того, автор хотів би акцентувати увагу на тому, що австрійський господарський кодекс не є виключно кодексом господарських товариств. Останнім присвячена лише Книга II. Решта положень регулюють різноманітні аспекти господарського обороту – від господарських договорів (Книга IV) до бухгалтерського обліку (Книга III).

Звертаючи погляд на право країн-сусідів, слід відзначити, що господарське законодавство сусідньої Польщі зазнало суттєвого реформування. Протягом значного проміжку часу в державі діяв Комерційний кодекс (1934 р.), який в багатьох аспектах нагадував Комерційний кодекс Німеччини[6]. Це вбачається як у запозиченні структури кодексу, системи понять (нім. - *Handler*, пол. – *kuriec*, і т.д.), так і в регулюванні системи зобов'язань суб'єктів господарювання, наявності так званого «Ввідного закону до комерційного кодексу»[7]. За висловлюванням А.Шуманського, попередній Комерційний кодекс значно більше нагадував слов'янську інтерпретацію *HGB* Німеччини, ніж діючий Кодекс торгівельних товариств Польщі (2000 р.) [8].

Незважаючи на значні дискусії щодо ліквідації Комерційного кодексу Польщі та пропозицій уніфікації господарського законодавства в рамках Цивільного кодексу, такі ідеї не були втілені. З утворенням комісії щодо кодифікації цивільного права та підкомісії щодо реформування корпоративного права (в складі професорів С. Солтисінського (*S. Soltysiński*), А. Шайковського (*A.Szajkowski*) та Й. Шваї (*J. Szwaja*) [9], кодекс був реформований і на його основі прийнятий Кодекс торгівельних товариств (*Kodeks spółek handlowych*), в той час як дискусії щодо оновлення ЦК Польщі точаться й далі. Тобто не зважаючи на бажання розробників абсорбувати господарсько-правові норми в рамках цивільного законодавства, така ідея не реалізувалась. Діючий КТТ Польщі є фактично кодексом підприємницьких товариств, регулює їх систему, процедуру створення, реорганізації та припинення.

Безумовно, при удосконаленні вітчизняної правової системи не варто обмежуватись виключно досвідом

правового регулювання господарських відносин в межах Європи.

Аналізуючи останні зміни чинного вітчизняного законодавства, можна помітити чимало запозичень англо-американської системи права, зокрема США. Йде мова про ряд інститутів корпоративного права - принципи корпоративного управління, незалежні директори, акціонерний (корпоративний) договір, корпоративний секретар, обов'язковий примусовий викуп (продаж) акцій, непрямий позов тощо. Варто згадати і про достатньо дискусійний проект змін до Закону України «Про акціонерні товариства», яким пропонується запровадити альтернативу в корпоративному управлінні акціонерними товариства – однорівневу або дворівневу систему управління. Очевидно необхідність запровадження таких іноземних правових інститутів в праві України зумовлена необхідністю задовольняти інтереси іноземних інвесторів. Доцільність даних запроваджень автором не ставиться під сумнів.

Але в цьому контексті слід зауважити, що в США теж має місце єдиний підхід до регулювання підприємницьких правовідносин – модельний кодифікований акт комерційного законодавства – Єдиний комерційний кодекс (*Uniform Commercial Act*) [10], який був взятий за основу більшістю штатів. Цей документ слугує свого роду зразком для правового регулювання комерційних правовідносин на рівні штатів, регулює питання широкого кола господарських правовідносин (продаж; оренда; обігові папери; банківські депозити та інкасові операції; електронні перекази коштів; акредитиви; комплексні продажі; складські свідоцтва; інвестиційні цінні папери; забезпечувальні договори тощо).

СКК використовується не тільки законодавцями штатів з метою уніфікації торгового права США.

Досягнення ЄКК бралися до уваги європейськими законодавцями при створенні в 1997 і 2003 рр. «модельних» документів ЄС. В даний час спостерігається зворотна тенденція, коли Принципи європейського договірного права, що увібрали в себе досвід торгового законодавства країн Європейського Союзу, а також міжнародних конвенцій, стали найважливішим джерелом для модифікації ЄКК[11].

1. Таким чином, з вище наведеного вбачається, що господарські (торгові) кодекси продовжують залишатися тією правовою основою, на якій ґрунтується весь масив створених століттями складних юридичних конструкцій, що регулюють комерційну діяльність суб'єктів господарювання.

2. В той час як в більшості сусідніх юрисдикцій здійснюються кроки спрямовані на системне оновлення комерційних кодексів (в тому числі з розширенням предмету їх правового регулювання), в Україні приймаються кроки спрямовані на його ліквідацію, що видається, абсолютно неприпустимим, суттєво зашкодить правовому регулюванню підприємницьких відносин в Україні, загальмує поступальний розвиток економіки України.

3. З аналізу змісту норм комерційних (торгових) кодексів вбачається, що не існує єдиного підходу щодо структури та правових інститутів, які повинні складати основу відповідного кодексу. Для всіх без виключення кодифікованих актів даного типу характерним є наявність особливих інститутів, що з погляду сучасних тенденцій розвитку права, здаватимуться такими, які не відповідають певному стандарту. Але їх наявність є лише ознакою, що індивідуалізує відповідний кодекс з посеред інших, і аж ніяк не підстава для його скасування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Концепція оновлення цивільного кодексу України / https://yurincom.com/legal_news/new_legislation/kontsepsiia-onovlennia-tsyvilnoho-koдекsu-ukrainy/
2. У зарубіжній доктрині дуалізм приватного права – це відокремлення норм, які регулюють комерційну (торгову) діяльність, від загальних норм цивільного права. Дуалізм існує на противагу монізму, за якого норми торгового обороту підпорядковані цивільному праву та вмонтовані в його систему.
3. Zákon o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích) Zákon č. 90/2012 Sb <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-90>.
4. Code de Commerce. Paris : Jurisprudence Generale. Dallaz, 1958.
5. Корпоративне право Австрії та України : монографія / Васильєва В. А., Ковалишин О. Р., Вікторія Робертсон [та ін.] ; за ред. проф. В. А. Васи-льєвої. – Івано-Франківськ, 2015. – 250 с.
6. Stanisław Sołtysiński, *Reform of Polish Commercial Law*, (p. 419-433), in *Festschrift für Wolfgang Fikentscher zum 70. Geburtstag* / hrsg. von Bernhard Großfeld ... Tübingen : Mohr Siebeck, 1998, 1114 p. (p. 422)
7. Ввідний закон був типовим для законодавчих актів Німеччини кінця XIX ст. - поч. XX ст. Зокрема, Ввідний закон і до сьогодні діє щодо Комерційного кодексу Німеччини, Закону про акціонерні товариства.
8. Stanisław Sołtysiński, Andrzej Szumański, *Shareholder and Creditor Protection in Company Groups under Polish Law*, p. 89-105 in Klaus J. Hopt, Christa Jessel-Holst, Katharina Pistor, *Unternehmensgruppen in mittel- und ost-europäischen Ländern, Beiträge zum ausländischen und internationalen Privatrecht*, Vol. 76, 315 p. (p. 90)
9. Jacek Kołacz, *Polish company law: a few remarks on legal history and foreign inspirations*, Kraków, 2009, / p. 1-36, URL: <http://ssrn.com/abstract=2020231>
10. Jennifer S. Martin, Colin P. Marks and Wayne Barnes, *The Uniform Commercial Code Surve* / *The Business Lawyer*, Vol. 70, No. 4 (FALL 2015), pp. 1161-1164; Soia Mentschikoff, *The Uniform Commercial Code* / *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht* / *The Rabel Journal of Comparative and International Private Law*, 30. Jahrg., H. 3 (1966), pp. 403-

413; Frederick H. Miller, Patricia B. Fry and John P. Burton, *Introduction to Uniform Commercial Code Annual Survey: The Centennial of the National Conference or Commissioners on Uniform State Laws / The Business Lawyer*, Vol. 46, No. 4 (August 1991), pp. 1449-1454.

11. Торговое (коммерческое) право : учебник для академического бакалавриата / под ред. С. Н. Бабурина. М, 2015. 441с.

Бакалінська О.О.

ВПЛИВ ОНОВЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ НА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

Представлена для обговорення Концепція оновлення Цивільного кодексу України має науковий та практичний інтерес. Безумовно позитивним на наш погляд є намагання розробників врахувати найсучасніші тенденції розвитку приватного права в ЄС, що демонструється врахуванням «Принципів, визначення та модельних правил Європейського приватного права» (DCFR) та Принципів Ландо (PECL), що загалом відповідає провідному вектору розвитку української держави і права, зокрема і положенням Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (ратифікованою Законом від 16 вересня 2014 р. № 1678–VII). Варта підтримки серед іншого і мета запропонованої рекодифікації, зокрема, досягти ефекту уніфікаційних актів, *acquis* та зарубіжного законодавства у сфері приватного права. Одночасно з цим спосіб

реалізації зазначеної мети викликає подив та ґрунтовні заперечення.

Перш за все, одним з визначальних принципів законодавчої техніки в ЄС є принцип, за яким прийняття нового нормативного акту не повинно мати своєю умовою скасування чинних нормативних актів, обмеження чи позбавлення прав і обов'язків учасників правовідносин, зокрема тих, що мають загальний інтерес і характер, зокрема економічних.

По-друге, в теорії українського законодавства і права питання співвідношення норм цивільного і господарського законодавства і права хоча періодично і є предметом дискусії, по суті давно вирішені. Саме з огляду на це, дуже дивною є позиція розробників, що спрямована на беззаперечне скасування Господарського кодексу України. Ще більш незрозумілою ця позиція є з точки зору теорії права, оскільки господарське право і господарське законодавство давно визнані окремими галузями законодавства і права відповідно. Тому розгляд питання про скасування Господарського кодексу України в Концепції оновлення Цивільного кодексу не уявляється обґрунтованим і доцільним, тим більше, що дуалістичне або мультисистемне регулювання суспільних відносин, зокрема в економіці, характерне для багатьох держав світу. Посилання на застарілість певних норм і інститутів чинного Господарського кодексу України мало б стати посилом до модернізації норм господарського законодавства та уніфікації норм оновлених господарського та цивільного кодексів в загальнодержавній програмі модернізації та кодифікації українського законодавства.

На нашу думку, намагання розробників Концепції оновлення ЦК України обґрунтувати необхідність відходу від багатоманітності в регулюванні суспільних

відносин, зокрема в економіці, в бік моністичного підходу до регулювання суспільних відносин виключно ЦК України, є дещо самовпевненим та недоцільним. Це пов'язано з достатньо обережним ставленням європейців до дотримання прав і свобод громадян. Варто відзначити, що право на започаткування і ведення господарської діяльності в багатьох європейських правопорядках розглядається як природне право або як похідне від природного права на свободу і самореалізацію особистості. Бездумна зміна умов здійснення господарської діяльності або обмеження в її здійсненні, наявність обмежень чи необхідність проходження процедур перереєстрації учасників її здійснення може вважатися істотним обмеженням прав людини та позбавленням економічної свободи для українських суб'єктів господарювання, а також призвести до негативної оцінки рівня економічної свободи в нашій державі з боку іноземних контрагентів і, як наслідок, до скорочення інвестування та зупинення реалізації інвестиційних проектів.

В Концепції не знайшли свого відображення основні принципи і механізми взаємодії держави, суспільства і суб'єктів господарювання, не визначені механізми та межі державного втручання в економічні процеси з метою реалізації як економічної, так і соціальної функції держави, інші питання організації і здійснення господарської, зокрема підприємницької діяльності. Здійснювати господарську (підприємницьку) діяльність без визначення цих умов неможливо, тому рано чи пізно розробники Концепції, у разі її реалізації, будуть вимушені врегулювати ці питання. Інше питання в який спосіб це може бути здійснено. Вбачається щонайменше два реальні варіанти – або прийняття окремого нормативного акту – «Про особливості

здійснення господарської діяльності» або шляхом розробки нового Кодексу України, який змістовно буде пов'язаний з ЦК України, проте, в цьому разі – іміджеві втрати будуть значні та й буде порушена системність, концептуальна єдність та взаємообумовленість, характерна для кодифікованих нормативних актів, а також буде втрачена істотна змістовна складова наявної моделі взаємного розвитку господарського права та процесу, що буде мати наслідки для реалізації принципу верховенства права та правової визначеності при захисті прав і законних інтересів учасників господарських правовідносин.

По суті, розробники Концепції намагалися позбавити державу впливу на економічні суспільні відносини, забуваючи при цьому, що держава є не тільки регулятором, а й учасником багатьох господарських (економічних) процесів, а таким чином, і правовідносин. В умовах пандемії уряди всіх держав світу нарощують вплив держави в сфері господарювання та захисту прав споживачів, надаючи різного роду допомоги учасникам господарських правовідносин та вдаючись до заходів прямого протекціонізму, проте, прямо протилежна позиція спостерігається у авторів запропонованої Концепції.

Варто відзначити, що на початку 90-х років низка пострадянських держав відмовилися від господарсько-правової кодифікації, проте в подальшому в цих державах були прийняті нормативні акти, що врегульовували окремі аспекти господарської діяльності, зокрема підприємництва.

Навіть поверхневий аналіз положень Концепції оновлення ЦК України не дає відповіді на питання про особливості функціонування понад 17000 діючих казенних, державних та комунальних підприємств,

механізми їх перетворення, захист прав держави і громад в цих процесах, захист інтересів інвесторів та забезпечення доступу споживачів до їх товарів і послуг.

Багато питань реалізації публічних і приватних інтересів в сфері господарської діяльності не можуть бути охоплені положеннями навіть рекодифікованого ЦК України, оскільки вони мають або публічно-правовий, або змішаний характер.

Крім того, постійно підкреслюючи недосконалість і застарілість положень Господарського кодексу України, розробниками Концепції не пропонується адекватних заміників обмежених речових прав, характерних для сфери господарювання (права оперативного управління та повного господарського відання), які б належним чином унормували та захистили інтереси держави та громадян.

Аналогічна ситуація складається і в сфері договірних правовідносин, оскільки навіть загально визнані принципи рівності учасників договору та його свободи не можуть бути застосовані в господарських правовідносинах беззаперечно. Ще більш складна ситуація складається в сфері застосування заходів юридичної відповідальності та захисті прав учасників правовідносин.

Скасування Господарського кодексу України негативно вплине і на практику діяльності судових органів України. Понад 30 років господарські суди України вибудовували певну модель правозастосування, спрямовану на врегулювання та врахування інтересів різних учасників економічних процесів. Практика Вищого господарського суду України та Касаційного господарського суду відрізняється від практики інших судових інституцій, про що неодноразово зазначав Верховний суд України. Ефективність цих судових

інституцій (Вищого господарського суду України та Касаційного господарського суду) підтверджувала обґрунтованість виокремлення господарсько-правової спеціалізації при здійсненні правосуддя. Скасування Господарського кодексу України однозначно негативно вплине на діяльність судових органів, завдасть шкоди реалізації принципу правової визначеності та верховенства права в господарських правовідносинах.

З огляду на все перераховане вважаємо, що хоча в Концепції оновлення Цивільного кодексу України є дуже багато цікавих і дискусійних моментів, вона є і залишиться консолідованою думкою певної частини юридичної громадськості.

В сенсі зовнішньополітичних зобов'язань України варто враховувати, що Україна є учасником багатьох міжнародних угод та зобов'язань. Розробники Концепції оновлення Цивільного кодексу України достатньо часто згадують зобов'язання нашої держави відповідно до Угоди про асоціацію, проте, низка положень Угоди вже враховують багатоманітність правового регулювання в сфері господарювання. Розділи IV та V Угоди містять конкретні зобов'язання, стандарти та вимоги, реалізація яких можлива на основі норм і принципів, що закріплені Господарським кодексом України.

Аналогічна ситуація спостерігається і щодо можливості реалізації зобов'язань України як держави-члена СОТ, зокрема, щодо доступу до ринків, умов сертифікації та стандартизації товарів, антимонопольних обмежень, застосування захисних заходів. Багатоманітність та економічна свобода гарантована Господарським кодексом України була визнана перевагою нормативного регулювання торгівельної практики в нашій державі. Поєднання норм Цивільного та Господарського кодексів України з положеннями

Законів України «Про зовнішньоекономічну діяльність» та «Про міжнародне приватне право» дозволило СОТ вважати Україну відповідальним і прогнозованим партнером у міжнародних економічних відносинах за результатом розгляду першого Огляду торгівельної практики 2018 р. Цю важливу в світовому економічному вимірі перевагу держава може втратити внаслідок недостатньо обґрунтованих законодавчих ініціатив. Чи це того варте?

Безумовно Господарський кодекс України вимагає оновлення і модернізації, мають бути переглянуті як вихідні положення, так і похідні акти чинного господарського законодавства, проте, його бездумне скасування може завдати непоправної шкоди як державі, так і суспільству, іміджу нашої держави на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Гончаренко О. М.

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГОСПОДАРСЬКОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ТА КОНЦЕПЦІЇ ОНОВЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ВІДПОВІДНОСТІ ПОЛОЖЕННЯМ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ

У своєму виступі хотілося би акцентувати увагу на положеннях доброго, належного врядування, відданості принципам вільної ринкової економіки, які сприяють участі України в європейських політиках та які визнанні як спільні цінності в Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським

співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода про Асоціацію).

Вказані спільні цінності закріплено починаючи з Преамбули Угоди про Асоціацію: Сторони віддані тісним і тривалим відносинам, які ґрунтуються на спільних цінностях, а саме: на повазі до демократичних принципів, верховенства права, доброго врядування, прав людини і основоположних свобод, ... повазі до різноманітності, людської гідності та відданості принципам вільної ринкової економіки, які сприяють участі України в Європейських політиках.

Отже, до цінностей ЄС таких як демократичні принципи, верховенство права тощо додано добре врядування та відданість принципам вільної ринкової економіки. Тобто, належне врядування у економічних відносинах визнано в Угоді про Асоціацію як основоположна цінність, без дотримання якої не можлива дія вказаної Угоди. Слід звернути увагу, що визначені у Преамбулі спільні цінності перебувають у взаємозв'язку та взаємодії, оскільки не можна говорити про дотримання принципів вільної ринкової економіки у державі, де порушуються права людини, де проводиться неефективне управління. Крім того, стаття 3 Угоди про Асоціацію проголошує належне врядування як один з головних принципів для посилення відносин між Сторонами. У статті 4 цієї Угоди передбачено однією з цілей політичного діалогу зміцнення поваги до доброго врядування (e).

Зрозуміло, що сила міжнародного договору у порівнянні із законодавством України є превалюючою та що багато положень Угоди про Асоціацію є положеннями прямої дії, однак хочеться відмітити, що саме Господарський кодекс України (далі-ГК України) найбільш іманентно до Угоди про Асоціацію та угод у рамках СОТ відображає зазначені положення. Зокрема, це і, стаття 5 ГК

України «Конституційні основи правопорядку у сфері господарювання», стаття 6 «Загальні принципи господарювання», загалом уся Глава 2 «Основні напрями та форми участі держави місцевого самоврядування у сфері господарювання», Глава 3 обмеження монополізму та захист суб'єктів господарювання і споживачів від недобросовісної конкуренції тощо.

Що означає принцип «доброго, належного врядування» та як він стосується ГК України?

У Маастрихтського договору (Договорі про утворення Європейського Союзу) проголошено сприяння економічному й соціальному поступові своїх народів з огляду на принцип сталого розвитку та в контексті завершення формування внутрішнього ринку та зміцнення єдності й захисту довкілля, а також реалізація стратегії розвитку таким чином, щоб розвиток економічної інтеграції супроводжувався одночасним поступом в інших сферах. До нього включені також положення про соціальну політику (Союз функціонує заради сталого розвитку Європи, що ґрунтується на збалансованому економічному зростанні та цінній стабільності, конкурентоспроможній соціальній ринковій економіці, спрямованій на цілковиту зайнятість та соціальний прогрес, та високому рівні захисту і дедалі кращому стані довкілля ч. 3 ст. 3), сталий розвиток планети, солідарність, вільну справедливу торгівлю. До Міжвідомчої угоди 2003/C321/01 про вдосконалення законотворчої діяльності був включений принцип «кращої законотворчості», який згодом було замінено на «добре врядування» («належне врядування»), що передбачає багаторівневу систему управління в Європі та ґрунтується на доказах та прозорому процесі, у якому беруть участь громадяни та зацікавлені сторони (наприклад, бізнес, публічні адміністрації та дослідники). Завдання урядів полягає в тому, щоб знайти правильне поєднання ринкових

сил та урядового втручання для досягнення цілей політики щодо забезпечення ефективності при зміні економічних та соціальних умов[1]. Під «добрим врядуванням» розуміють запровадження додаткового регулювання у вигляді саморегулювання та співрегулювання. Біла книга європейського урядування визначає положення щодо саморегулювання та співрегулювання.

При чому, якщо узяти історію становлення ЄС, то він спочатку формувався як економічна спільнота, яка згодом, на основі спільних політик, досягла вищого рівня інтеграції. Тому, якщо ми озираємося на досвід європейських держав, то можемо побачити важливість побудови економічної політики та стратегії, що і передбачено в ГК України. То як же забезпечить Цивільний кодекс України (далі- ЦК України) належне врядування у економічних відносинах, як вимогу Угоди про Асоціацію? Ці положення Концепція щодо оновлення ЦК України не передбачає.

Питання саморегулювання в ЄС врегульовано також на рівні Директив, так і Регламентів. Визначено, що правове регулювання СРО вписується у рамки тієї чи іншої правової системи держави, однак специфіка відносин накладає свій відбиток на механізм функціонування, тому він відмінний у кожній державі. Цікавою є практика закріплення положень саморегулювання у сфері надання послуг Інтернету. Європейський Рада звернулася до держав-членів ЄС з проханням сприяти розвитку систем саморегулювання, включаючи представницькі органи для провайдерів і користувачів Інтернету, ефективні кодекси поведінки і гарячі лінії, що інформують публіку про доступні механізми.

У вступі до Плану заходів щодо забезпечення безпечного користування Інтернетом (Послання Комісії Європейського Парламенту, Європейської Ради, Економічного та соціального комітету та Комітету Регіонів)

від 01 січня 1998 року зазначається, що Європа у багатьох відношеннях займає провідне становище в справі вивчення цих проблем (безпечного користування Інтернетом) і пропонує рішення, засновані на галузевому саморегулюванні, фільтрації і рейтинговій оцінці матеріалів, а також на підвищенні довіри до користувачів через розуміння. Тобто, має бути забезпечена співпраця щодо упорядкування економічних відносин усіх зацікавлених сторін. **Це складна система, яка потребує ретельного процедурного упорядкування та зрілості самого громадянського суспільства.**

Виникає питання: як ЦК України імплементує такі напрями у межах визначених завдань. Крім того, Конституцією України передбачено, що Україна є соціальною державою. Як збалансувати вказані питання, які нам пропонують розробники лише в межах приватноправового регулювання.

Натомість **саме ГК України фактично імплементує закріплений в Угоді про Асоціацію принцип належного врядування щодо економічних відносин (хоча і прийнятий був набагато раніше ніж підписана вказана Угода про Асоціацію):** правовий господарський порядок в Україні формується на основі оптимального поєднання ринкового саморегулювання економічних відносин суб'єктів господарювання та державного регулювання макроекономічних процесів, виходячи з конституційної вимоги відповідальності держави перед людиною за свою діяльність та визначення України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави.

Однією з організаційно-правових форм саморегулювних організацій в Україні є господарські об'єднання - асоціації. А яке місце вони займають при оновленні ЦК України, яку роль будуть виконувати, наразі невідомо.

Крім того, хотілося б акцентувати увагу на ще один важливий аспект: зв'язок Угоди про Асоціацію з угодами у межах СОТ. Зокрема, стаття 60 Угоди про Асоціацію «Багатосторонні зобов'язання» передбачає, що сторони підтверджують свої права та обов'язки, взяті відповідно до Угоди санітарні та фітосанітарні заходи. Статтею 61 Угоди про Асоціацію встановлено, що Ця Глава застосовується до всіх санітарних та фітосанітарних заходів Сторони, які можуть прямо чи опосередковано вплинути на здійснення торгівлі між Сторонами. То як у межах ЦК України врахувати особливості правового забезпечення захисту суб'єктів господарювання у міжнародній торгівлі? Чи суб'єкти господарювання зможуть питання міжнародної торгівлі врегулювати самотужки? Наприклад, у рамках СОТ таких механізмів не передбачено. У ГК України статтею 10 визначені основні напрями економічної політики держави, у тому числі і зовнішньоекономічної.

Також хочу підняти питання щодо «приватних стандартів». Ця проблематика, крім інших, існує також в аспекті негативному, оскільки вказаний інструмент є такими, що виступає як захід недопущення на внутрішній ринок продукції іноземних виробників. Усі ми знаємо, що держави-члени СОТ узяли на себе зобов'язання щодо лібералізації торгівлі, поширення національного режиму та режиму найбільшого сприяння. Тому приватні стандарти створюють бар'єр для іноземної експансії. Бачимо, що на сьогодні навіть СОТ не дає відповіді на питання щодо правомірності застосування суб'єктами господарювання тих чи інших стандартів. Як це врегулювати? Тільки на рівні ЦК України, де відсутня ідеологія захисту внутрішнього ринку та розвиток зовнішнього?

Також хочеться акцентувати увагу і ще на положеннях Концепції про оновлення ЦК України, що стосуються міжнародних актів, які розробники планують використати

для оновлення. У Концепції до міжнародних документів з уніфікації приватного права віднесено серед інших: Принципи міжнародних комерційних контрактів UNIDROIT (ред. 2016 р.); Принципи європейського контрактного права; Конвенція ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 р. (CISG). Однак вказані міжнародні документи стосуються міжнародної торгівлі, вимог її правового забезпечення. Принципи міжнародних комерційних контрактів УНІДРУА на сьогодні налічують чотири редакції. На сайті УНІДРУА розміщена остання на 512 сторінок з коментарями. Отже, це свідчить про диференціацію у правовому забезпеченні міжнародного комерційного договору, виходячи з ризиків міжнародної торгівлі. Однак авторами концепції чомусь не плануються використовувати напрацювання інституту CENTRAL, які наразі більш досконало досліджують сучасні тенденції у цьому аспекті.

На сьогодні у світі діє дві потужні міжнародні урядові організації, які покликані забезпечити розробку правил міжнародної торгівлі: ЮНСІТРАЛ та УНІДРУА. Підкреслю, саме щодо правил міжнародної торгівлі, а не усього обсягу цивільних відносин. Діють СОТ, ЄС та регіональні економічні об'єднання держав. Вони створені на основі врахування особливостей економічних та торгових відносин.

Враховуючи зазначене вище, слід підсумувати, що оновлення ЦК України в аспекті втрати чинності ГК України та щодо уточнення сфер, у яких складаються приватноправові відносини, що регулюються цивільним законодавством, не відповідають взятим на себе Україною положенням міжнародного договору: Угоди про Асоціацію.

Водночас ГК України слід посилити у напрямку закріплення положень щодо саморегулювання та

співрегулювання. ЦК України не враховує та не може за своєю природою комплексно врегулювати питання правового забезпечення економічних відносин, міжнародної торгівлі, захисту національного товаровиробника як в Україні так і на міжнародній арені, інвестиційної політики, що є вкрай важливим питанням для України. Ці питання охоплюються ГК України та вимагають подальшого його удосконалення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. A number of other useful OECD policy recommendations on regulatory reform can be accessed at. URL: www.oecd.org/publications/Pol_brief/9804_pol.htm (дата звернення: 10.12.2018).

Зятіна Д.В.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПОЛОЖЕНЬ ГОСПОДАРСЬКОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ЯК ЗАПОРУКА ДОСЯГНЕННЯ ЗАВДАНЬ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

Аналіз змісту Угоди про асоціацію між Україною та ЄС дозволяє зробити висновок, що її положення регламентують багато ключових економічних сфер, зокрема питання запровадження європейських засад конкуренції в Україні, скасування мит, зборів та інших платежів, особливості нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, сприяння розвитку торговельних відносин між країнами, регулювання процедур державної закупівлі, державної допомоги, концесії, закріплення європейських підходів до здійснення

різних видів господарської діяльності тощо. При цьому більшість відносин, на регулювання яких спрямовані положення Угоди про асоціацію, за своєю суттю та природою є господарсько-правовими та регулюються господарським законодавством.

Основним нормативно-правовим актом, що регулює господарські відносини в Україні є Господарський кодекс України. І такі відносини не можуть регулюватися приватно-правовими законами, адже таке регулювання буде одностороннім, залишить без обмежень публічно-правовий вплив в цій сфері відносин. Розглядати можливість вдосконалення ЦК України шляхом усунення прогалін ГК України з метою підвищення економічної ефективності не призведе до бажаного результату, а тільки створить додаткові юридичні колізії. Адже предметом регулювання ЦК України є особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників. Водночас, господарські відносини, враховуючи їх специфіку, регулюються саме ГК України. Отже, вдосконалення цивільного законодавства не зможе виправити проблем законодавства господарського, тому що тільки вдосконалення останнього може вирішити його проблеми.

В аспекті покращення чинного законодавства та приведення його до європейських засад не можна погодитися із окремими положеннями законопроектів, що пропонують сьогодні відповідні зміни. Наприклад, мова тут йде про Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування діяльності відокремлених підрозділів юридичної особи, утвореної відповідно до законодавства іноземної держави 4482 від 10.12.2020. Так, в пункті 1,2 Проекту пропонується «частини третю і четверту статті 117 Господарського

кодексу України виключити» та доповнити Цивільний кодекс України положеннями про відокремлені підрозділи. З цими пропозиціями погодитися не можна. Адже з тексту ключового нормативно-правового акту, що регулює особливості здійснення господарської діяльності, пропонується виключити положення щодо відокремлених підрозділів юридичної особи, утвореної відповідно до законодавства іноземної держави. Такі пропозиції не узгоджуються із метою ГК України – регулювання організації та здійснення господарської діяльності. ГК України, як центральний нормативно-правовий акт в сфері господарювання, має містити детальні положення щодо організації та здійснення діяльності відокремлених підрозділів, в тому числі відокремлених підрозділів юридичних осіб, утворених відповідно до законодавства іноземної держави. Крім того, до предмету регулювання господарського законодавства входять внутрішньогосподарські відносини, учасниками яких є відокремлені підрозділи суб'єктів господарювання (ст. 3 ГК України). Отже виключення вказаних положень з тексту ГК України не узгоджується із господарсько-правовою природою відносин за участю відокремлених підрозділів. Також не треба забувати, що цивільно-правова концепція взагалі заперечує існування внутрішньогосподарських відносин, що ще раз свідчить про необхідність включення положень про відокремлені підрозділи саме в ГК України.

Слід підкреслити, що в ГК України закріплюється загальний підхід Угоди про асоціацію – а саме мета підтримки вільної конкуренції, заохочення розвитку підприємництва, необхідність досягнення балансу публічних і приватних інтересів. Тому належна реалізація засадничих положень ГК України дозволить досягти економічних цілей Угоди про асоціацію.

Не можна допустити формального підходу до реформування чинного законодавства без врахування природи відносин, що підлягають реформуванню. Без сумніву ГК України і ЦК України, як і інші положення національного законодавства, потребують вдосконалення та пристосування до сучасних економічних та соціальних умов. Але таке вдосконалення має йти шляхом врахування галузевої специфіки національного законодавства та світової практики щодо розмежування галузей, шляхом систематичного та природнього регулювання відносин без спроби штучної підміни та штучного поєднання предметів регулювання ЦК України і ГК України, а саме шляхом розуміння та врахування специфіки регулювання обох кодексів. У більшості країн світу бізнес-відносини підпадають під спеціальне нормативно-правове регулювання. Потрібна налагоджена взаємодія, а не конфронтація. Саме такий підхід дозволить досягти мети, що поставлена в Угоді про асоціацію та забезпечити належне та ефективне функціонування національної економіки.

Наостанок, слід звернутися до сучасних тенденцій розвитку європейського законодавства. Адже на рівні ЄС сьогодні розглядаються ініціативи щодо розроблення Проекту Європейського кодексу бізнесу. Як підкреслюється, гармонізація бізнес-права підвищить ефективність європейської економіки[1]. Такі тенденції цілком узгоджуються із національною концепцією Господарського кодексу України, положення якого мають стати фундаментом економічного розвитку з врахуванням європейських стандартів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. <https://www.robert-schuman.eu/en/european-issues/0535-the-drafting-of-a-european-business-code>.

ДО ПИТАННЯ ЗАКРІПЛЕННЯ МАЙНА ЗА ДЕРЖАВНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Право господарського відання та право оперативного управління, регулюються головним чином Господарським кодексом України та Законом України «Про управління об'єктами державної власності». У Цивільному кодексі України право господарського відання і право оперативного управління як види речових прав не згадуються взагалі. Натомість норми щодо них містяться у ст.136,137 Господарського кодексу України.

Сучасні дослідники наполягають, що право господарського відання та право оперативного управління породжене адміністративно-плановою економікою та монополією державної власності на засоби виробництва. Вони збереглися у чинному законодавстві з огляду на перехідний характер економіки та значну кількість державних і комунальних підприємств[1], внаслідок чого їх називають «недосконалою правовою конструкцією в умовах ринкової економіки», а саме державне підприємство – «квazівласником»[2].

Так І.М. Кучеренко вважала, що правові інститути господарського відання та оперативного управління є надбанням радянської правової системи і невідомі іноземним правопорядкам, які знають лише таке поняття як право довірчої власності [3].

Низка дослідників [4] а також органів виконавчої влади націлені на витіснення інституту господарського відання з правової системи. Подібна «ліквідаційна концепція», очевидно, «виникла як реакція на минуле», яке

пропонується зжити шляхом позбавлення від зовнішніх атрибутів [5].

Проте не слід забувати, що правова конструкція права господарського відання та права оперативного управління дозволяє вдало поєднувати значну ступінь контролю з боку власника з достатньою для успішного ведення статутної діяльності самостійністю унітарного підприємства. Також не можна не звернути увагу противників інституту права господарського відання та права оперативного управління на успішне функціонування у Європі підприємств, що належать державі, і той факт, що державні підприємства відіграють провідну роль у наданні поштових послуг, в сфері залізничних і авіаперевезень, ... а в ряді країн, наприклад у Великобританії, Німеччині, Італії, Нідерландах, Франції, – і в енергетиці»[6].

Право оперативного управління та право господарського відання дозволяють державі більш простим і менш витратним способом реалізовувати її право власності, зберігаючи контроль над своїм майном (що належить на праві власності) та діяльністю відповідних суб'єктів господарювання.

Обсяг повноважень державного підприємства щодо державного майна у будь-якому разі має бути тією чи іншою мірою меншим, ніж у держави-власника, адже встановлення державному підприємству обсягу повноважень, належних державі як власнику, фактично означало б утрату державою контролю над своєю власністю, а можливо і втрату самого права власності на ввірене підприємству майно [7].

Незважаючи на вищенаведене, автори Концепції оновлення ЦК України наполягають на тому, що необхідно відмовитися від права господарського відання і права оперативного управління та їх замінити ринковими конструкціями, оскільки згадані конструкції є реліктами

соціалістичного минулого, штучно створеними для потреб одержавленої економіки обмеженими речовими правами, які не мають аналогів у розвинених правопорядках і не відповідають поняттю речового права. Квazіречові права радянської доби не можуть використовуватися в умовах ринкової економіки, коли держава та інші юридичні особи публічного права діють у цивільних відносинах на рівних правах з іншими учасниками, коли ліквідовані «привілейовані» форми власності тощо. В інтересах економічного зростання «радянські» конструкції повинні бути замінені ринковими інструментами у вигляді організаційно-правових форм акціонерних та інших товариств, різних видів договорів, приватноправових конструкцій речових прав [8].

Але невміння окремих осіб ефективно управляти майном не зможе при відмові від інститутів господарського відання та оперативного управління перетворитися в висококваліфіковане і результативне управління майном публічного власника через господарські товариства. Слід погодитися з позицією І.В. Ершової в тому, що «не можна штучно душили державні підприємства, так як від цього страждає вся економіка»[9].

Викладене свідчить про недоведеність висновку про необхідність скасування права господарського відання та оперативного управління. Таким чином, право господарського відання і право оперативного управління можуть і нині бути ефективним знаряддям управління державним майном.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Щербина В.С. Актуальні проблеми господарського права. Київ : Юрінком Інтер, 2012. 295 с.
2. Шевченко Я.М. Цивільний кодекс України : наук.-практ. ком. Частина друга. Київ : Ін Юре, 2004. 519 с.

3. Кучеренко І.М. Організаційно-правові форми юридичних осіб публічного права. Університетські наукові записки. 2007. № 2(22). С. 141.
4. Принципиальные черты права собственности в Гражданском кодексе. // Гражданский кодекс России. Проблемы. Теория. Практика. М., 1998. С. 252-254.
5. Положительно перспективы институтов хозяйственного ведения и оперативного управления оцениваются также И.У. Жанайдаровым (Осуществление права государственной собственности юридическим лицом. // Автореф. докт. дисс. Алматы, 1994. С. 10.), С.Ю. Корытовым (Юридическая природа права хозяйственного ведения.//Автореф. канд. дисс. Спб., 2000. С. 5, 16-17.
6. Якобсон Л.И. Экономика общественного сектора. Основы теории государственных финансов. М., 1996. С. 28.
7. Щербина В.С. Актуальні проблеми господарського права. Київ : Юрінком Інтер, 2012. С.260-261.
8. Концепція оновлення цивільного кодексу України https://yuricom.com/legal_news/new_legislation/kontseptsiiia-onovlennia-tsyvilnoho-koдекsu-ukrainy/
9. Ершова И.В. Правовой режим государственного имущества в хозяйственном обороте. М., 2001. С. 150.

Розділ 2

Модернізація господарського (економічного) законодавства України

Устименко В.А., Джабраїлов Р.А.,

КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ГОСПОДАРЬКОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ЯК СТРИЖНЕВОГО АКТА ГОСПОДАРЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Насамперед, слід зазначити, що про потребу модернізації господарського законодавства було висловлено обґрунтовану думку фахівцями Інституту економіко-правових досліджень НАН України ще у 2006 році. Зокрема, зусиллями провідних науковців цього Інституту було підготовлено Концепцію модернізації господарського законодавства на базі Господарського кодексу України, яка була оприлюднена та доведена до відома громадськості [1].

Не дивлячись на те, що з того часу дотепер було вжито багато зусиль щодо якісного оновлення господарського законодавства, питання модернізації останнього залишається актуальним. Особливо в період, коли загострюються дискусії щодо майбутнього господарського законодавства та вживаються заходи, метою яких є скасування Господарського кодексу України.

Зокрема, ідею скасування закріплено у Концепції оновлення Цивільного кодексу України [2], презентованій на засіданні робочої групи, яке відбулося 28.01.2021 р. під головуванням першого заступника Голови Верховної Ради України Стефанчука Р.О. [3].

Ґрунтовну оцінку зазначеної Концепції наведено у науково-експертному висновку, підготовленому провідними вітчизняними науковцями, предметом досліджень яких є питання правового регулювання економічних відносин. Варто зауважити, що науково-експертний висновок до Концепції оновлення Цивільного кодексу України було схвалено на розширеному засіданні Координаційного бюро з проблем правових основ підприємницької діяльності, господарського та комерційного права Відділення екологічного, господарського та аграрного права НАПрН України (протокол № 3 від 09.04.2021 р.) та рекомендовано до друку вченою радою Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України» (протокол № 7 від 26.04.2021 р.) [4].

Додатково до тексту згаданого науково-експертного висновку додано *Концепцію модернізації господарського законодавства України*, яка була попередньо схвалена на розширеному засіданні Координаційного бюро з проблем правових основ підприємницької діяльності, господарського та комерційного права Відділення екологічного, господарського та аграрного права НАПрН України (протокол № 1 від 25.02.2021 р.), рекомендована до друку вченою радою Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України» (протокол № 3 від 05.03.2021 р.), а також оприлюднена у загальнонаціональній правовій газеті «Юридичний вісник України» [5].

Попри надії на пошук розумного балансу у побудові моделі правового регулювання цивільних та господарських відносин, доводиться констатувати протилежні ідеологічні підходи, закладені у вищенаведених Концепціях.

На відміну від Концепції оновлення Цивільного кодексу України, у Концепції модернізації господарського законодавства України наголошено на доцільності дотримання балансу публічних та приватних засад у правовому регулюванні економічних відносин.

Спираючись на основні положення Концепції модернізації господарського законодавства України, вбачається за доцільне зупинитися на деяких міркуваннях щодо можливих ключових напрямів оновлення Господарського кодексу України [6] як стрижневого акта господарського законодавства.

Безперечно, одним з етапів розвитку галузевого законодавства слід визнати потребу у здійсненні заходів з рекодифікації господарсько-правових норм, що містяться як у тексті Господарського кодексу України, так і в межах численних законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів.

На сьогодні кількість нормативно-правових актів, які регламентують різні сфери господарювання, дійшла критичної маси, що зумовлює потребу у відповідній систематизації цього правового матеріалу.

Нарощування нормативного тексту Господарського кодексу України за рахунок норм інших спеціальних нормативно-правових актів України може справити позитивний вплив на сучасний стан господарського законодавства. Новий етап кодифікації господарського законодавства України дозволить усунути непоодинокі випадки колізії та конкуренції правових норм, які регламентують різні аспекти здійснення господарської діяльності.

Крім того, поглинання та відповідне упорядкування господарсько-правових норм сприятиме істотному зменшенню кількості бланкетних норм. Норми Господарського кодексу України мають набути характеру прямої дії. Це, в свою чергу, означає, що суб'єкти правозастосування мають знайти відповідь на поставлене питання переважно у тексті Господарського кодексу України, мінімізувавши час, потрібний для пошуку додаткової інформації.

На зміну загальним нормативним приписам мають прийти деталізовані та вичерпні норми права. При цьому не слід побоюватися значного збільшення обсягу Господарського кодексу України у ході його рекодифікації. Це закономірний результат та, як свідчить зарубіжний досвід, великий за обсягом документ не створює перешкод у практиці правозастосування через внутрішню оптимізацію структури.

Зокрема, на сьогодні Комерційний кодекс Франції складається з понад 2000 статей, об'єднаних у дев'ятох книгах. При цьому кодифікація комерційного законодавства у Франції дозволила систематизувати 90 різних нормативно-правових актів із питань комерції та господарської діяльності, прийнятих за останні 200 років. Серед них понад 50 нормативно-правових актів було частково чи повністю скасовано у зв'язку із набуттям чинності Комерційного кодексу Франції [7, с. 5–6].

Саме такий прийом законодавчої техніки вбачається за доцільне взяти за основу у процесі рекодифікації господарського законодавства України.

Додатково у тексті Господарського кодексу України доцільно закріпити норми права, які регламентують нові види господарської діяльності та нові форми організації господарських відносин. Насамперед, мова йде про норми, що мають визначити правові засади здійснення дилерської

та брокерської діяльності, аутсорсингу, публічно-приватного партнерства, організації та здійснення електронної комерції і, загалом, правового регулювання цифровізації та роботизації економіки, використання у господарському обігу криптовалют та інших заміників грошей, правовий режим відходів як вторинної сировини у сфері господарювання тощо.

Роботи з рекодифікації господарського законодавства України одночасно потребують досягнення певного рівня консолідації та узгодження наукових поглядів та думок щодо напрямів розвитку окремих відносно відособлених груп правових норм. Зокрема, на теперішній час окремими представниками науки господарського права висловлюються думки щодо необхідності самостійної кодифікації норм інноваційного, інвестиційного та корпоративного права.

Втім вбачається за доцільне об'єднати науковцям-господарникам свої зусилля на шляху до деталізації положень інноваційного, інвестиційного та корпоративного права у межах Господарського кодексу України. Адже навряд чи є сенс сперечатися з думкою про те, що вказані групи правових норм цілком можливо визнати підгалуззями господарського права.

До речі, під час рекодифікаційних робіт слід взяти до уваги доцільність відновлення тих правових норм, які останніми роками було скасовано та виключено з тексту Господарського кодексу України, зокрема, щодо правового статусу відокремлених підрозділів як суб'єктів господарювання та ін. В той же час слід піддати критичному аналізу положення, якими було доповнено Господарський кодекс України останніми роками.

Досить складним завданням виступатиме здійснення заходів з гармонізації норм Господарського та Цивільного кодексів України. Адже закономірними виглядатимуть

пропозиції щодо виключення зі змісту Цивільного кодексу України певних норм з їх відповідним відображенням у тексті Господарського кодексу України. Найбільш складною виявлятиметься робота щодо узгодження положень цих кодифікованих актів у частині правового регулювання діяльності господарських товариств та інших господарських організацій, правового режиму найму та оренди, лізингу тощо. Адже на даний час відповідні норми присутні у текстах обох кодексів.

У зв'язку з цим важливо визначити принципи та критерії, за якими можна та слід обґрунтовувати пропозиції щодо переміщення певних норм з тексту одного кодексу до змісту іншого. Звісно, предмет правового регулювання виступає ключовим критерієм поділу нормативного матеріалу у межах окремих кодексів. Втім сутнісно допускається конкуренція господарсько-правових та цивільно-правових норм.

Від успішності вирішення цього питання залежатиме ефективність роботи з рекодифікації господарського законодавства України.

Крім того, в світлі адаптації законодавства України, у тому числі господарського, до права ЄС та підписання Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС, доцільним є врахування у процесі оновлення Господарського кодексу України прогресивних положень окремих актів ЄС у сфері господарювання. Насамперед, слід почати роботу з аналізу тих актів ЄС, які відповідно до планів імплементації, що затверджені у межах спеціалізації різними міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади України, визнано обов'язковими для врахування. Зокрема, на даний час прийнято низку «дорожніх карт» з питань імплементації у господарське законодавство України норм у сфері публічних закупівель, державної допомоги

суб'єктам господарювання, технічного регулювання, енергетики тощо.

Не менш важливий аспект, який потребує врахування під час рекодифікації Господарського кодексу України, полягає у найбільш повному втіленні у нормативний текст принципів сталого розвитку, які у триєдиному взаємозв'язку екологічного, соціального та економічного компонентів, мають справити вирішальний вплив на формування та реалізацію основних напрямів державної політики. Ідеологія сталого розвитку, яка знайшла відображення у Цілях сталого розвитку 2016-2030, схвалених в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН, докорінно змінює підходи до вибору методів та засобів правового регулювання економіки, зміщуючи акценти у бік заохочення екологічно ефективних форм господарювання, посилення захисту прав людини у сфері економіки тощо. До речі, останнє узгоджується з Керівними принципами ООН з питань бізнесу та прав людини (2011 р.), Рекомендацією Комітету міністрів Ради Європи СМ / Rec (2016)3 про права людини у сфері підприємництва, Керівними принципами ОЕСР для багатонаціональних підприємств (редакція 2011 р.), Оновленою Стратегією ЄС з питань корпоративної соціальної відповідальності (2011 р.) та іншими документами.

Під впливом принципів сталого розвитку у світі відбуваються трансформації за усіма основними напрямками економічної політики, які залишаються актуальними і для України. Зокрема, основні напрями економічної політики, які перелічуються у ст. 10 Господарського кодексу України, мають знайти деталізацію у тексті Кодексу саме через призму принципів сталого розвитку. Додатково слід привернути увагу на те, що доцільно визначити механізм практичного застосування тих принципів сталого розвитку, які згадуються у тексті Господарського кодексу України,

зокрема, мова йде про принцип соціальної справедливості. Крім того, саме ідеологія сталого розвитку має стати підґрунтям для розширення та перетворення у дієвий практичний механізм категорії «правовий господарський порядок», що згадується у ст. 5 Господарського кодексу України.

Вбачається, що робота з рекодифікації господарського законодавства України може та повинна передбачати реалізацію і інших наукових підходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Концепция модернизации хозяйственного законодательства на базе Хозяйственного кодекса Украины (Проект). Проблемы господарського права і методика його викладання: зб. наук. пр. / наук. ред.: Мамутов В.К. Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2006. С. 417–443.
2. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. URL: <https://drive.google.com/file/d/1ExwdnngsmvpAZJtWi836Rr6-x1quaZJQ/view>
3. Засідання Робочої групи з підготовки проекту закону з рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України (28.01.2021). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=p7RtGTmB6hI&feature=youtu.be>
4. Науково-експертний висновок до Концепції оновлення Цивільного кодексу України: брошура / під заг. ред. члена-кореспондента НАН України В.А. Устименка. Київ : НАН України, ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова НАН України», 2021. 111 с.
5. Концепція модернізації господарського законодавства України. *Юридичний вісник України*. 2021. 2-22 квітня (№ 13-15). С. 18-19.
6. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436. *Офіційний вісник України*. 2003. № 11. Ст. 462. (Зі змін. та допов.).
7. Устименко В.А., Джабраїлов Р.А. Господарський кодекс України як здобуток вітчизняної наукової думки (до 25-ої річниці Інституту економіко-правових досліджень НАН України). *Економіка та право*. 2017. № 2 (47). С. 4–10.

КОНЦЕПЦІЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЯК ВІДПОВІДЬ НА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

В цьому році наша держава святкує тридцятиріччя відновлення незалежності. З точки зору державотворення це лише початок довгого та складного шляху самоідентифікації, а також усвідомлення свого місця і ролі як в європейському, так і світовому вимірі. За ці роки Україна як держава знала як перемоги, так і поразки. Окремі з них були очікуваними проблемами зростання, інші вимагали перегляду підходів та зміни парадигми розвитку. Серед науковців та пересічних громадян ми можемо зустріти іноді протилежні оцінки одних і тих самих подій і явищ. Безсумнівним залишається лише одне – в ХХІ століття Україна увійшла як незалежна держава, яка визнає і гарантує дотримання принципів верховенства права, прав людини і громадянина, багатоманітність та багатовекторність розвитку природніх прав громадян, зокрема і в сфері власності та господарювання.

Всі тридцять років незалежності держави пройшли під гаслами змін, починаючи від фундаментальних у 1991-2003 р.р. до реформаційних в 2004-21 р.р. і безумовно цей процес не зупиниться і в подальшому. Нашу державу очікує ще багато змін і перетворень, проте, деякі з них мають світоглядний характер і від усвідомлення концептуальних засад їх здійснення в багатьох випадках буде залежати подальший розвиток держави в цілому. Саме тому так багато уваги приділяється українськими правниками проблемам

реформування цивільного і господарського законодавства.

Варто відзначити, що Цивільний і Господарський кодекси України були прийняті одночасно у 2003 році. І хоча дуалізм в регулюванні приватних відносин є характерним для більшості розвинених економік світу, в Україні впровадження дуалістичної системи законодавчого регулювання приватноправових відносин з самого початку визивало значні дискусії і суперечки. Не вдаючись до них, можемо констатувати несприйняття багатьма представниками цивілістичної науки самої ідеї законодавчого регулювання господарських відносин та намагання розмити межі їх правового регулювання, що визначені зокрема, нормами Господарського кодексу України. Саме тому, сьогодні спостерігається поступове включення норм і інститутів господарського законодавства до цивільного законодавства і обґрунтування застосування до господарських за суттю відносин норм цивільного законодавства. Найяскравіше ця тенденція проявилася у представленій 28.01.2021 р. Концепції оновлення Цивільного кодексу України [1]. Автори Концепції вважають, що здійснення рекодифікації впливає із логіки подальшої трансформації суспільства, формування реальної й ефективної ринкової економіки як невід'ємної складової громадянського суспільства та євроінтеграційної спрямованості всіх компонентів суспільства. При цьому вони визнають значний розвиток «ринкового» законодавства, як чинника, що обумовлює необхідність оновлення норм цивільного законодавства, проте, що це за «ринкове» законодавство, звідки з'явилося і що собою представляє, вони не визначають. При цьому в п. 1.1. запропонованої Концепції оновлення Цивільного кодексу авторами пропонується просто скасувати

Господарський кодекс України. Тобто, з точки зору авторів, найбільшою небезпекою для оновлення Цивільного кодексу України є наявність Господарського кодексу України. Деякі з авторів Концепції обґрунтовували включення положення про скасування Господарського кодексу у п. 1.1. їх «особливою», «проєвропейською» моделлю рекодифікації. Проте, в Австрії, Бельгії, Естонії, Латвії, Іспанії, Мальті, Нідерландах, Німеччині, Словаччині, Франції, Чехії прийняті і діють окремі комерційні чи економічні кодекси і це не робить ці держави менш європейськими. Цікаво, що розробники Концепції оновлення цивільного кодексу посилаються на сучасний досвід рекодифікації цивільних кодексів Франції та Німеччини — «бастіонів» приватного права, забули про чинні у цих державах комерційні (економічні) кодекси.

На нашу думку, Україні варто зберегти дуалістичну модель законодавчого регулювання цивільних та господарських правовідносин в рамках двох кодифікованих актів. Це пов'язане зі специфікою правового регулювання і з різними підходами до врегулювання цивільних і господарських правовідносин. Варто відзначити, що в Концепції оновлення (рекодифікації) Цивільного кодексу України не знайшли свого відображення фундаментальні для господарського законодавства і права відносини, зокрема відносини між державою і суспільством в сфері господарювання та між державою та суб'єктом господарювання, значна частина некомерційних юридичних осіб та об'єднань залишилися поза межами правового регулювання. Запропонована Концепція містить і інші дискусійні положення, вирішення яких безпосередньо пов'язане з наявністю відкритого та професійного діалогу між представниками

різних наукових шкіл, представниками різних гілок влади та населенням.

В цьому році науковцями була представлена також і Концепція модернізації господарського законодавства України, яка була попередньо схвалена на розширеному засіданні Координаційного бюро з проблем правових основ підприємницької діяльності, господарського та комерційного права Відділення екологічного, господарського та аграрного права НАПрН України. Зазначений документ представляє собою теоретично обґрунтовану модель оновлення господарського законодавства, що розроблялася дослідниками починаючи з 2006 року і є своєрідною відповіддю на спроби скасувати Господарський кодекс України.

Для початку відзначимо, що в науковому середовищі точиться дискусія щодо необхідності перегляду не тільки змісту, а й назви кодифіковано акту, яким мають бути врегульовані господарські правовідносини. Ці позиції безумовно цікаві та обґрунтовані, проте, на нашу думку, оновлений кодекс має зберігати свою назву, що з одного боку дозволить зберегти спадковість, а з іншого дозволить наповнити нібито «радянський спадок» новим змістом, а саме законодавчим закріпленням права учасників господарських правовідносин господарювати...бути господарями.

Не тільки створювати, а й охороняти свої права та законні інтереси, по-господарськи ставитися до майна, прав і законних інтересів держави та громад, нести відповідальність за свої дії.

Варто відзначити, що в Концепції модернізації господарського законодавства України чітко визначені проблеми сучасного етапу розвитку господарських відносин та господарського законодавства, шляхи їх

вирішення та очікувані результати від модернізації. Зокрема, метою модернізації визначено оновлення правової парадигми організації та здійснення господарської діяльності в Україні і на цій основі забезпечення конструктивного поєднання, взаємоузгодження публічних та приватних інтересів у регулюванні господарської (економічної) діяльності, суттєве покращення правових умов для розвитку української економіки та підвищення рівня життя населення [2]. Визначена мета повністю узгоджується з Цілями сталого розвитку, сучасними тенденціями розвитку правового регулювання господарської діяльності як в Україні, так і у світі, відповідає тим викликам, які характерні для нашої держави внаслідок біологічних (пандемія COVID-19), військових (окупація частини території України) та соціально-економічних (падіння виробництва та безробіття) загроз.

Важливим, на нашу думку, є розуміння необхідності зосередження в оновленому кодифікованому акті господарського законодавства норм прямої дії, що визначатимуть основні засади організації та здійснення господарської діяльності; підготовка системних, узгоджених змін та доповнень до інших нормативно-правових актів господарського законодавства; узгодження модернізованого господарського (економічного) законодавства із основними засадами цивільного законодавства; імплементація прогресивного зарубіжного досвіду законодавчого регулювання економічних відносин, адаптація господарського (економічного) законодавства України до права Європейського Союзу та ін.

Варто погодитися з розробниками, що здійснення системної модернізації господарського законодавства, сприятиме покращенню умов ведення господарської (економічної) діяльності в Україні, загального соціально-економічного стану країни, підвищенню її позицій у

рейтингу «Doing Business», зокрема, дозволить забезпечити: досягнення правової визначеності основних засад господарської (економічної) діяльності з урахуванням сучасних економічних реалій в умовах наближення законодавства України до права Європейського Союзу; упорядкованості організації і здійснення господарської діяльності на більш високому рівні; підвищення рівня ділової активності суб'єктів господарської діяльності, розширення кола таких суб'єктів; оптимального поєднання державного регулювання і ринкової саморегуляції економіки, збалансування публічних і приватних інтересів в економічній сфері; системному усуненню корупційних ризиків в економічних відносинах; розвитку добросовісної конкуренції, створенню сприятливого інвестиційного клімату; створенню нових робочих місць, зменшенню соціальної нерівності в суспільстві та ін.

Підсумовуючи, відзначимо наступне:

оновлення Цивільного кодексу є своєчасним і необхідним процесом, так само як і модернізація Господарського кодексу України та господарського законодавства загалом;

бажано, щоб ці процеси відбувалися паралельно і взаємоузгоджено, оскільки метою рекодифікації є вдосконалення правового регулювання, забезпечення його ефективності, захист прав і законних інтересів учасників правовідносин;

при здійсненні оновлення фундаментальних актів цивільного і господарського законодавства мають бути враховані провідні тренди розвитку сучасного законодавства в світі, зокрема: Керівні принципи ООН з питань бізнесу та прав людини, Принципи міжнародних комерційних контрактів УНІДРУА, Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи про права людини у сфері підприємництва, Керівні принципи ОЕСР для багатонаціональних підприємств,

оновлена Стратегія ЄС з питань корпоративної соціальної відповідальності, а також Принципи, визначення та модельні правила Європейського приватного права, Принципи європейського контрактного права, Принципи європейського деліктного права, оновлені Угоди в межах СОТ, оновлена Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, інші міжнародні угоди та конвенції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Концепція рекодифікації Цивільного кодексу України. URL: <https://drive.google.com/file/d/1ExwdnngsmvpAZJtWi836Rr6-x1quaZJQ/view>.
2. Концепція модернізації господарського законодавства України: схвалена на розширеному засіданні Координаційного бюро Національної академії правових наук України (протокол від 25.02.2021 № 1), схвалена та рекомендована до друку Вченою радою Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В. К. Макутова Національної академії наук України» (протокол від 05.03.2021 № 3). Юридичний вісник України. 2021. №13-15. С. 18, 19.

Вінник О.М.

ВІДНОСИНИ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ В КОНТЕКСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ГОСПОДАРЬСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Відносини цифровізації протягом останнього року завдяки їх адекватності вимогам карантинних (у зв'язку з COVID-пандемією) заходів, що насамперед передбачають зменшення особистих контактів, для переважної більшості

учасників господарського життя (споживачів, бізнесу, суб'єктів організаційно-господарських повноважень) стали вельми актуальними/витребуваними. Можливість діяти дистанційно, задовольняючи при цьому як особисті (в продуктах харчування, ліках, платежах, консультаціях, навчанні, у виконанні своїх професійних обов'язків в режимі онлайн, якщо це дозволяє характер роботи), так і ділові потреби (в проведенні нарад, спілкуванні з партнерами та уповноваженими органами, споживачами), дозволили зберегти ділову активність на значному (хоча й нижчому від звичайного) рівні. Більш того, така форма спілкування стала пріоритетною для тих видів бізнес-діяльності, що не потребують – як обов'язкової – традиційної форми спілкування і, відповідно, приміщень для цього, що дозволяє зменшити/оптимізувати виробничі витрати.

Разом з тим, виникає потреба в адекватному правовому забезпеченні цифровізованих відносин, що дозволить стимулювати їх переваги та зменшити ризики/їх негативні наслідки (онлайн-шахрайства, зокрема). І хоча нормативно-правове регулювання цих відносин існує, проте йому притаманні численні вади, зумовлені як об'єктивними чинниками (стрімкість розвитку цифровізації, поява нових інформаційно-комунікаційних технологій, брак висококваліфікованих фахівців, які знаються на таких технологіях і можуть визначити особливості правового регулювання пов'язаних з ними відносин) та причинами суб'єктивного характеру (насамперед, невиконання накреслених відповідними концепціями та стратегіями завдань щодо вдосконалення правового регулювання відносин у сфері цифрової економіки/цифровізації [1; 2; 3]). Відповідно, нормативно-правовому забезпеченню відносини цифровізації притаманна низка вад [4, с. 48-49]: розпорошеність норм, що регулюють відносини

цифровізації в численних актах законодавства різної юридичної сили, брак уніфікованої термінології, значна кількість прогалин (в тому числі щодо віртуальних підприємств, штучного інтелекту, правового режиму Інтернет-магазинів та інших бізнес-сайтів, відповідальності їх власників/фактичних володільців тощо), а головне – відсутність стрижневого акту (закону чи кодексу), який визначає основні засади цифровізації/цифрової економіки. Прийняття нових актів (зокрема Закону «Про електронні комунікації» [5]) заповнює певні прогалини, проте не вирішує проблему оптимізації нормативно-правового регулювання цих нових відносин, що вже пронизують всі сфери суспільного буття, включно з економічною.

Завдання оптимізації нормативно-правового забезпечення відносин цифровізації – вельми складне завдання і для *правової науки*, яка має вирішити низку проблем (зокрема щодо: виявлення основних тенденцій динаміки суспільних відносинах у сфері цифрової економіки; оцінки стану/ступеня ефективності правового регулювання зазначених відносин та виявлення проблем, пов'язаних зі змінами, що відбуваються з появою нових цифрових технологій та їх застосуванням; винайдення оптимальних шляхів, що забезпечать їх ефективне регулювання з урахуванням не лише поточного стану цих відносин, але й перспектив їх розвитку/змін), і *законодавця* (створити оптимальне, ефективне, адекватне сучасному стану цифрової економіки та найближчих перспектив її розвитку нормативно-правове регулювання), *уряду* (забезпечити послідовну реалізацію на практиці прийнятих законодавцем норм у сфері цифрової економіки). Вирішення цієї проблеми є одним з першочергових завдань з огляду на незаперечні переваги цифровізації (і, відповідно, доцільність стимулювання їх використання) та наявність значних ризиків (суспільна небезпечність у разі

некомпетентного, легковажного, непродуманого або навіть злочинного використання цифрових технологій та завдання цим шкоди – не лише матеріальної та моральної, а й руйнівної для життя людей [6] та функціонування цілих систем [7]).

Це свідчить про виключну актуальність проблем вдосконалення правового забезпечення відносин цифровізації, включаючи економічну сферу, та ролі в цьому Господарського кодексу України. Останній містить окремі положення щодо цифровізації, які переважно стосуються обов'язкової наявності відповідних цифрових ресурсів у господарських організацій державного та комунального секторів економіки та/або їх використання (статті 73-78, 79 та ін.). Відтак виникає проблема більш широкого відображення в ГК господарсько-правових аспектів процесів та наслідків цифровізації. Природно, що один акт, навіть досить ґрунтовний, не спроможний врегулювати весь спектр відносин цифровізації з огляду на їх виключну складність, динамізм, потребу в постійному моніторингу стану цих відносин та ступеня адекватності правового регулювання змінам, пов'язаним з використанням цифрових технологій, впливом/наслідками цифровізації для певних сфер/галузей.

Особливості цифровізації в економічній сфері мають віддзеркалюватися в спеціально присвяченому їй акті – ГК України, який як і будь-який акт потребує вдосконалення з урахуванням змін у суспільних відносинах.

На противагу пропозицій щодо скасування Господарського кодексу України в контексті «оновлення Цивільного кодексу України» [8, параграф 1.1] більш конструктивним варіантом, що забезпечить вдосконалення, а не руйнування існуючої системи українського законодавства, є модернізація Господарський кодекс України [9; 10, с. 106-111: додаток 12], в тому числі з точки

зору включення до нього ключових положень про відносини цифрової економіки, зокрема щодо: змісту поняття цифрової економіки та основних засад її функціонування; напрямів та засобів державної економіко-правової політики щодо цифровізації; принципів поєднання державного регулювання із саморегулюванням у сфері цифровізації; системи нормативно-правового регулювання відносин цифровізації; збалансованих цифрових прав та обов'язків учасників відносин у сфері господарювання; особливостей правового становища віртуальних суб'єктів та правового режиму цифрових ресурсів та віртуальних об'єктів; специфіки договірних відносин, що встановлюються із застосуванням електронних засобів зв'язку та вирішенням пов'язаних з цим спорів; впливу цифровізації на: антимонопольно-конкурентне регулювання; застосування господарсько-правової відповідальності до порушників; на окремі ринки/сфери (фінансових послуг зокрема, які все більше надаються в електронній формі) та зумовлені цим особливості нормативно-правового регулювання відповідних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Концепція розвитку системи електронних послуг в Україні: схвал. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2016 р. № 918-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/918-2016-%D1%80#Text> (дата звернення: 28.03.2021).
2. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки: схвал. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 28.03.2021).
3. Стратегія цифрової трансформації соціальної сфери: схвал. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2020 р. № 1353-р). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1353-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 28.03.2021).

4. Вінник О. М. Правове забезпечення цифрової економіки та електронного бізнесу: монографія. К.: НДІ приватного права і підприємництва ім. акад. Ф. Г. Бурчака. 2018. 224 с. <https://doi.org/10.32849/978-617-7087-72-3>.
5. Про електронні комунікації: Закон України від 16.12.2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text> (дата звернення: 28.03.2021).
6. В'язниця, самогубство та зруйновані життя: до чого призвела помилка в програмі британської пошти. URL: https://tech.24tv.ua/pomilka-programi-britanskoji-poshti-zruynuvala-novini-tehnologiy_n1611750 (дата звернення: 11.05.2021).
7. У США ввели надзвичайний стан через кібератаку на найбільший бензопровід Colonial. URL: <https://bykvu.com/ua/bukvy/u-ssha-vveli-nadzvichajnij-stan-cherez-kiberataku-na-najbilshij-benzoprovid-colonial/> (дата звернення: 09.05.2021).
8. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ: Видавничий дім “АртЕк”, 2020. 128 с. URL : https://fileview.fwdcdn.com/?url=https%3A%2F%2Fmail.ukr.net%2Fapi%2Fpublic%2Ffile_view%2Flist%3Ftoken%3Di_LMttAVUaiNguQjwNveLyVV-y7q-IR9UjLoVh1b4wPQrUFh1dfgNm9kzRZhUoERYLYRExIfwTu_3wInCWvcPLEVtOvCrUfqNDg%253A18fRLmHv9in-RYf0%26r%3D1618056435605&default_mode=view&lang=uk#start=0 (дата звернення: 10.04.2021).
9. КОНЦЕПЦІЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ // Юридичний вісник України. 2011. 2-22 квітня. №13-15 (1242-1344). С. 18-19.
10. Науково-експертний висновок до Концепції оновлення Цивільного кодексу України: брошура / під заг. ред. члена-кореспондента НАН України В.А. Устименка. Київ : НАН України, ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України», 2021. 112 с.

МОДЕРНІЗАЦІЯ ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА У КОНТЕКСТІ САМОРЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Питання саморегулювання господарської (економічної, комерційної) діяльності залишається одним з актуальних уже більше ніж протягом п'ятдесяти років на теренах Європейського Союзу. Звичайно вказане пов'язано із швидкістю змін в економіці та відставанням законодавчого регулювання. Частково із підвищенням професійних стандартів допуску до так званих «регульованих професій», професій «довіри» (назва є змінною залежно від держави). Водночас важливим аспектом запровадження саморегулювних засобів є фактор «зрілості» суб'єктів господарювання щодо спроможності до саморегулювання. Також наразі визначають і фактори довіри з боку громадянського суспільства та держави, а також можливість здійснення контрольних функцій щодо суб'єктів господарювання у межах саморегулювних організацій.

На просторах ЄС прийнято низку Директив, які включають інструменти саморегулювання та вочевидь кожна з держав має імплементувати їх положення залежно від національних особливостей. Директива Європейського Парламенту і Ради 2005/29/ЄС від 11 травня 2005 року про недобросовісну комерційну практику щодо споживачів на внутрішньому ринку вказує на важливу роль Кодексу поведінки підприємця, який би заохочував продавців ефективно дотримуватися принципів цієї директиви у

специфічних галузях. У сфері комерційної діяльності відповідно до цієї Директиви визначаються такі саморегульвні заходи як: кодекси, альтернативні методи врегулювання спорів та заохочується контроль у формі делегованих повноважень державами-членами. Відповідно до Директиви Європейського Парламенту та Ради 2000/31/ЄС від 8 червня 2000 року про деякі правові аспекти інформаційних послуг, зокрема електронної комерції, на внутрішньому ринку встановлено, що держави-члени заохочують органи, відповідальні за позасудове вирішення спорів, а також кодекси поведінки. Директива Європейського Парламенту та Ради Європи 2006/114/ЄС від 12 грудня 2006 р. про введення в оману та порівняльну рекламу (кодифікована версія) також передбачає розробку кодексу поведінки.

Слід звернути увагу, що важливого значення у державах ЄС набуває механізм саморегулювання у сфері телекомунікацій, Інтернету, здійснення регульованих професій (зокрема, журналістська діяльність). До прикладу: «Спілка журналістів Литви звернулася до Комітету з культури Сейму, нагадуючи політикам, що саморегулювання засобів масової інформації - це система, створена добровільно спеціалістами з питань засобів масової інформації, що забезпечує повагу до їх професійних та етичних стандартів, чітко окреслює керівні принципи професійної роботи, а також принципи підзвітності ЗМІ. Дедалі більше експертів пропонують владі підтримувати такі системи, не беручи безпосередньої до них участі, але створюючи передумови для підвищення ефективності систем саморегулювання, йдеться в прес-релізі Литовського союзу журналістів. У Резолюції 2 4-ї Конференції Міністрів Ради Європи з питань ЗМІ (Прага, 7-8 грудня 1994 р.), Міністри держав-членів погодились, що демократія вимагає існування та зміцнення вільної, незалежної, плюралістичної

та відповідальної журналістики, і що всі, хто займається журналістикою, мають право розробляти стандарти саморегулювання. А це означає дуже загальну істину: стандарти етики та саморегулювання ЗМІ встановлюються журналістами та ЗМІ без будь-якого політичного втручання в процес»[1].

Цікавими є положення законодавства Чеської республіки. Відповідно до Кодексу законів про діяльність радіо- і телевізійного мовлення та про внесення змін до інших актів: Закон № 231/2001 до Повноважень Ради з радіо та телебачення, крім інших, відносять: w) співпрацю у межах своєї компетенції з юридичними особами, створеними відповідно до правового порядку Чеської Республіки, суб'єктом діяльності яких є саморегулювання в будь-якій із сфер, що регулюються цим Законом або спеціальним правовим регулюванням е) надання відповідей мовникам або провайдерам аудіовізуальних медіа-послуг на вимогу (далі "органи саморегулювання"), де запит про співпрацю органу саморегулювання вимагається, зокрема, у створенні ефективних систем саморегулювання та впровадженні медіаграмотності; опублікування переліку співпрацюючих органів саморегулювання таким чином, що дозволяє віддалений доступ[2]. Рада зобов'язана подавати щорічний звіт Палаті депутатів про свою діяльність та про ситуацію у галузі радіо- і телемовлення та у сфері надання аудіовізуальних медіа-послуг на вимогу (далі "річний звіт"), який містить, зокрема: а) сучасний список мовників, мовників та постачальників аудіовізуальних медіа послуг на вимогу, г) інформацію про результати перевірок дотримання зобов'язань, передбачених законом для мовників, мовників та постачальників аудіовізуальних послуг; г) інформацію про популяризацію європейських творів та європейських незалежних робіт, про виконання частки європейських творів (§ 42) та незалежних творів (§

43) та про причини можливого недосягнення встановленої частки у телевізійному мовленні, включаючи інформацію про підтримку європейських творів у наданні аудіовізуальних медіа-послуг за запитом; h) інформацію про стан та рівень саморегулювання у сферах радіо- і телевізійного мовлення, поглинання та надання аудіовізуальних медіа-послуг на вимогу та про результати співпраці з органами саморегулювання; (i) інформація про рівень медіаграмотності стосовно нових комунікаційних технологій та про заходи, вжиті радіо- і телевізійними мовниками, мовниками, постачальниками аудіовізуальних медіа-послуг на вимогу та органами саморегулювання для сприяння медіаграмотності. Крім того, орган саморегулювання співпрацює з Радою з радіо та телебачення в аспекті визначення виду адміністративного правопорушення та накладення адміністративного стягнення за порушення службових обов'язків[2]. Отже, Рада враховує думку відповідного органу саморегулювання, включеного до переліку органів саморегулювання, якщо вона отримує цю думку в письмовій формі протягом 10 робочих днів з початку провадження у справі.

Європейський Рада звернулася до держав-членів ЄС з проханням сприяти розвитку систем саморегулювання, включаючи представницькі органи для провайдерів і користувачів Інтернету, ефективні кодекси поведінки і гарячі лінії, що інформують публіку про доступні механізми. Представниками наукового середовища ЄС запропоновано контрольний список для нормативного вибору – огляд критеріїв оцінки продуктивності саморегулювання: a) поінформованість: знання і розуміння схем; b) ухвалення: згода зі схемами і прийняття влади; c) ставлення: сприйняття, особливо з точки зору довіри, законності; d) дія: дотримання схем, отримання скарг,

врегулювання суперечок, участь уряду суб'єктів[2]. Також пропонується дослідити контекстуальні фактори, на які потрібно зважати та інституційні/організаційні чинники успіху. У Білій книзі європейського врядування та доповіді Манделькерна прописані умови впровадження співрегулювання [3].

Держави ЄС перебувають у постійному пошуку ефективної моделі найкращої практики саморегулювання, яка б відповідала чотирьом детермінантам (елементам), наприклад у рекламній сфері: ефективності, незалежності, повноти і фінансування [4]. Етичне провадження професійної діяльності суб'єктами господарювання набуває усе більшого резонансу, особливо у аспекті використання саморегулювальних можливостей для задоволення економічних інтересів суб'єктів господарювання. Звичайно, сучасне саморегулювання господарської діяльності слід розглядати через призму сталого розвитку, корпоративної соціальної відповідальності та впровадження комплаєнсу тощо. Реалізація концепції сталого розвитку стала своєрідним трендом Європейського Союзу. До її імплементації залучені і науковці, особлива увага приділяється «зеленій» економіці, захисту навколишнього середовища.

Євроінтеграційний вектор України сприяє впровадженню відповідних норм, які направлені на імплементацію зобов'язань щодо сталого розвитку, зокрема приведення законодавства України у відповідність до *acquis* ЄС. Відповідно до статті 148 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода про асоціацію) сторони визнають внесок прозорого, недискримінаційного, конкурентного і відкритого тендерного процесу у сталий економічний розвиток і встановлюють у якості своєї мети ефективно, взаємне і

поступове відкриття відповідних ринків закупівель. Главою 13 вказаної Угоди про асоціацію «Торгівля та сталий розвиток» визнано обов'язок держав розвивати міжнародну торгівлі таким чином, щоб сприяти досягненню мети сталого розвитку та забезпечення того, щоб ця мета була інтегрована і відображалася на кожному рівні їхніх торговельних відносин. Зокрема, Сторони підтверджують своє зобов'язання щодо ефективної імплементації у своїх законах та практиках багатосторонніх угод з охорони навколишнього середовища, учасниками яких вони є (стаття 292); торгівля повинна сприяти сталому розвитку в усіх його вимірах (стаття 293), докладають зусиль для спрощення торгівлі товарами з метою сприяння сталому розвитку, зокрема товарами, які є предметом «чесної та етичної торгівлі», а також тими, що пов'язані з принципами корпоративної соціальної відповідальності та підзвітності (стаття 292) тощо. Тому впровадження саморегулювання господарської діяльності через призму сталого розвитку як впливає з проаналізованих положень Угоди про асоціацію є обов'язком як держави України так і держав Європейського Союзу. Крім того, залишається актуальною реалізація у практиці українських компаній розробка та дотримання нормативних інструментів саморегулювання, як то: етичних кодексів, кодексів поведінки, внутрішніх стандартів тощо. Слід зазначити, що в Угоді про асоціацію прямо не визначений обов'язок суб'єктів господарювання розвивати саморегулювнi механізми, однак системний аналіз цього документу призводить до думки, що запровадження таких механізмів є потребою сьогодення в аспекті реалізації положень цього міжнародного договору. Також аналіз низки директив ЄС вказує на підтримку розвитку саморегулювання у державах ЄС, що вочевидь має відбуватися і в Україні.

Так, поряд з питанням саморегулювання

розглядається проблема метарегулювання, під яким розуміють: «... державне регулювання для підтримки саморегулювання бізнесу. Термін «метарегулювання» використовувався для опису регулювання для саморегулювання різними способами. Ймовірно, найбільш відомий як регуляторний зв'язок між регулятором та регульованим бізнесом, коли регульований бізнес розробляє власні правила або підхід до отримання, а потім подає свій підхід до регулятора на затвердження»[5]. У науковій літературі зазначається: «Традиційний погляд на регулювання підкреслює дві протилежні умови: свободу і контроль. Уряд може або дозволити бізнесу на повний розсуд діяти відповідно до власних інтересів, або він може встановити положення, відмінюючи цю дискрецію, загрожуючи санкціями, спрямованими на приведення інтересів фірм у відповідність до інтересів суспільства в цілому»[6]. Найбільш досліджений вказаний аспект у праці Ф. К. Саймона[7]. Однак вказаний інструмент в українській правовій науці не досліджений належним чином, тому у більшості випадків науковці акцентують увагу на адвокатуванні саморегулювання. Останній спосіб «популяризації» саморегулювання серед суб'єктів господарювання є відмінним від метарегулювання, оскільки не встановлює обов'язкових інструментів для застосування саморегулювання. Тому важливим залишається чітке визначення механізмів взаємодії між органами державної влади та СРО з метою запровадження саморегулювальних механізмів.

Далі хотілося б акцентувати увагу на тому: чи закріплені положення щодо саморегулювання господарської діяльності у комерційних, економічних кодексах держав, які входять до Європейського Союзу. Зауважу, що проаналізувати положення усіх кодексів держав зазначеного об'єднання з питання саморегулювання

видається тривалим процесом та перспективою кількох наукових праць, тому візьму на початку аналізу до прикладу Комерційний кодекс Франції та Економічний кодекс Бельгії.

Комерційний кодекс Франції не визначає питання регулювання саморегулювальних організацій суб'єктів господарювання або ж безпосередніх вказівок на кштал «саморегулювання», «саморегулювальні інструменти» тощо[9]. Можливо це пов'язано з історичним аспектом кодифікації французького комерційного права. Однак у цьому кодексі містяться положення щодо торговельних палат, регіональних професійних палат, Центру ділових формальностей, які можна віднести до своєрідних інституційних засобів саморегулювання. Зокрема, регіональні професійні палати створюються та керуються компетентними центрами для фізичних та юридичних осіб, що підлягають реєстрації в каталозі торгів. Визначені спеціальні положення, що стосуються електронного визнання професійних кваліфікацій регульованих професій (статті R123-30-8 - R123-30-13). Також Комерційний кодекс Франції включає Книгу VIII — «Про окремі регульовані професії», однак перелік цих професій стосується виконавчого провадження.

Заслугове на увагу Економічний кодекс Королівства Бельгія (англ. Code of Economic Law; фр. Code de droit économique). Цей Кодекс як і Комерційний кодекс Франції включає опосередковане посилання на саморегулювальні механізми, у силу специфіки своєї структури та історії прийняття. Зокрема, стаття 1.1. надає визначення «кодексу поведінки»: угода або набір правил, які не визначені законодавчими, регуляторними або адміністративними положеннями і котрі визначають поведінку компаній, враховуючи одну або декілька торгових практик чи напрямів економічної діяльності. Також зазначається, що

представник вільної професії (*titulaire d'une profession libérale*): будь-яка особа, діяльність якої полягає головним чином у здійсненні, самостійно та на власну відповідальність інтелектуальних послуг, для яких необхідна попередня та постійна підготовка і яка підпорядковується етичному кодексу, щодо дотримання якого може бути встановлено примус дисциплінарною установою, визначеною законом[10]. *(переклад автора – Гончаренко О.М.)*. Визначено, що регульована професія: діяльність або сукупність професійних видів діяльності, до яких доступ, здійснення або один із методів здійснення підпорядковані прямо чи опосередковано, в силу законодавчих, нормативних чи адміністративних положень, набуттю кваліфікації, визначеною професіоналами; використання професійного звання, обмеженого законодавчими, регулятивними чи адміністративними положеннями для представників цієї професійної кваліфікації, є формою практики[11]*(переклад автора – Гончаренко О.М.)*. Окремою главою вирішується питання альтернативних методів врегулювання спорів для споживчих конфліктів.

Отже, рівень розвитку та правового забезпечення саморегулювання економічної діяльності у державах ЄС, не дивлячись на регулювання на рівні директив різноманітних сфер господарської діяльності, доволі диференційований. У цих державах механізм саморегулювання розвивається з різною інтенсивністю, залежно від особливостей політичного, економічного, соціального характеру, готовності усіх зацікавлених суб'єктів: держави, споживачів товарів та послуг, самих суб'єктів господарювання тощо. Для України важливо впроваджувати положення щодо саморегулювання інструментів *acquis* ЄС на рівні Господарського кодексу України як то: кодексів етики, саморегулювальних організацій,

регульованих професій, альтернативних методів врегулювання спорів та інших.

Основні напрями та форми участі держави і місцевого самоврядування у сфері господарювання закріплені в главі 2 ГК України. Вважаємо за можливе вказане концептуальне бачення відобразити і в структурі ГК України та доповнити його главою 2-1 за такою назвою: «Основні засади саморегулювання та співрегулювання у сфері господарювання. Саморегулівні організації»[12]. Можливо у перспективі Господарський кодекс України структурно буде складатися з окремих книг, а книги з глав, розділів, тому у будь-якому випадку окрему главу слід приділити питанням саморегулювання та співрегулювання господарської діяльності. У цій главі пропоную закріпити засади саморегулювання та співрегулювання в Україні, види, засоби та форми їх реалізації; правовий статус саморегулівних організацій, принципи та функції їх діяльності, межі повноважень тощо. Також слід приділити увагу нормативному закріпленню положень щодо кодексів етики у діяльності суб'єктів господарювання (зокрема, визначенню галузей, де в обов'язковому порядку мають діяти ці кодекси). Альтернативними методам врегулювання комерційних спорів важливо приділити належні роль та місце у Господарському кодексі України, зокрема можна закріпити положення щодо діяльності бізнес-омбудсмена в Україні: правового статусу, кола діяльності, структури тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1.Lietuvos žurnalistai išpėja – politikų kišimasis į žiniasklaidos savireguliaciją kelia pavojų spaudos laisvei. Skaitykite daugiau: URL: <https://www.delfi.lt/m360/naujausi-straipsniai/lietuvos-zurnalistai-ispeja-politiku-kisimasis-i-ziniasklaidos-savireguliacija-kelia-pavoju-spaudos-laisvei.d?id=86830941> (дата звернення: 05.05.2021).

2. Zákon č. 231/2001 Sb. Zákon o provozování rozhlasového a televizního vysílání a o změně dalších zákonů URL: <https://www.zakonypravidla.cz/cs/2001-231?text=samoregula%C4%8Dn%C3%AD> дата звернення: 05.05.2021).
3. Latzer M., Price M., Saurwein F., Verhulst S. Comparative Analysis of International Co- and Self-Regulation in Communications Markets. Research Report commissioned. Vienna. Ofcom. September 1, 2007. URL: https://www.mediachange.ch/media/pdf/publications/latzer_et_al_2007_comparative_analysis.pdf (дата звернення: 12.05.2019)
4. White Paper on European Governance, 25 July 2001, COM (2001) 428 final («White Paper»). URL: https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/communication-white-paper-governance-com2001428-20010725_en.pdf. (дата звернення: 16.02.2019).
- Final Report of the Mandelkern Group on Better Regulation, 13 November 2001 («Mandelkern Report»). URL: <http://www.csl.gov.pt/docs/groupfinal.pdf> (дата звернення: 16.02.2019).
5. Self-Regulation Mapping. Exercise Report. July 2009. URL: http://ec.europa.eu/health/ph_determinants/life_style/alcohol/Forum/docs/regulation_en.pdf. (дата звернення: 16.02.2018)
6. What is meta-regulation? URL: <https://meta-regulation.com/about/> (дата звернення: 11.03.2020).
7. Coglianese C. Meta-Regulation and Self-Regulation. The Oxford Handbook of Regulation/ Business and Management, Government and Law, Social Issues. 2010. URL: <https://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199560219.001.0001/oxfordhb-9780199560219-e-8> (дата звернення: 12.03.2020).
8. Simon F.C. Meta-regulation in Practice: Beyond Normative Views of Morality and Rationality. 2017. New York: Routledge. 240 p.
9. Комерційний кодекс Франції. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000005634379/LEGISCTA000006113738/#LEGISCTA000006113738 (дата звернення: 05.05.2021).
10. Економічний кодекс Бельгії URL: http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/loi_a1.pl?imgcn.x=23&imgcn.y=8&DETAIL=2013022819%2FF&c

aller=list&row_id=1&numero=1&rech=1&cn=2013022 (дата звернення: 05.05.2021).

11. Господарський кодекс Бельгії URL: http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/loi_a1.pl?imgcn.x=23&imgcn.y=8&DETAIL=2013022819%2FF&aller=list&row_id=1&numero=1&rech=1&cn=2013022(дата звернення: 05.05.2021).

12. Гончаренко О.М. Теоретико-правові засади саморегулювання господарської діяльності: дис. ...док. юрид. наук за спец.: 12.00.04. НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАН України, Київ, 2020. С. 114-115.

Деревянко Б. В.

КОНЦЕПЦІЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ ГОСПОДАРЬКОГО (ЕКОНОМІЧНОГО) ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ: НЕВІДОМА, НЕДООЦІНЕНА, ПРОТЕ ПРОГРЕСИВНА І ПЕРСПЕКТИВНА

Жодна галузева правова наука не може вважатися наукою, що обслуговує виключно приватні або виключно публічні інтереси своїх суб'єктів права. В окремих галузях права значно переважають публічні інтереси (наприклад, в адміністративному праві), в окремих інших – приватні інтереси (наприклад, у цивільному праві). Проте у цих науках наявні і інші інтереси, як-то приватні в адміністративному праві і публічні у цивільному праві. Хоча протягом останніх років роль та значення публічних інтересів у господарському праві підвищується, особливість науки і галузі господарського права полягає у гнучкому поєднанні публічних та приватних інтересів і особливо, у їх приблизно рівній ролі та обсязі. Можливо саме через це

окремі представники наукових шкіл інших галузей права або не визнають права на існування галузі господарського права, або вважають таку галузь комплексною, що є підгалуззю однієї або кількох інших галузей. Тому постійно доводиться повторювати, що не можуть відносини з приблизно рівною часткою приватних інтересів (зокрема щодо отримання прибутку від бізнесу і матеріального забезпечення своїх потреб і потреб своєї родини тощо) та публічних інтересів (зокрема під час сплати податків, утворення робочих місць, забезпечення економічної незалежності держави тощо) регулюватися тим самим законодавством, яким регулюються відносини з абсолютним превалюванням приватних інтересів (наприклад, відносини між членами однієї родини, між сусідами по під'їзду чи по парті тощо). Складно інколи вишукувати нові аргументи, оскільки речі, очевидні пересічним школярам-п'ятикласникам, відмовляються приймати і розуміти окремі кандидати і доктори юридичних наук.

У науковій періодиці аргументи наводилися такими вченими, як: О.А. Беляневич [1; 2], А.Г. Бобкова [3], О.М. Вінник [4], В.М. Гайворонський [5], С.М. Грудницька [6; 7; 8], С.Ф. Демченко [9], Б.В. Деревянко [10, 11, 12, 13, 14, 15], Р.А. Джабраїлов [16; 17], В.В. Джунь [18], Д.В. Задохайло [19; 20], О.Р. Зельдіна [21], Г.Л. Знаменський [22; 23; 24; 25], І.В. Лукач [26]; О.Ю. Ілларіонов [27; 28; 29; 30], О.В. Кологойда [31], В.К. Мамутов [32; 33; 34; 35; 36; 37; 38; 39; 40; 41; 42; 43], Н.Б. Пацурія [44], О.П. Подцерковний [45; 46; 2], В.В. Поєдинок [26]; В.В. Радзивілюк [47], В.В. Рєзнікова [48; 49; 50], Б.Г. Розовський [51; 52], В.А. Устименко [53; 54; 16; 17], О.В. Шаповалова [55], В.С. Щербина [56; 57; 58; 48; 59; 60] та інші. Наведені у названих та інших роботах названих вище та інших вчених аргументи на користь

кодифікації відносин в економіці мали б ще багато років тому розставити усі крапки над «і» у питаннях про кодифікацію таких відносин. Проте маємо дещо іншу ситуацію.

На початку 2020 року з'явилася Концепція оновлення Цивільного кодексу України, у § 1.1 якої пропонується визнати таким, що втратив чинність, Господарський кодекс України (далі – ГК України). В цілому ця Концепція виглядає дещо «сируватою». І під час її вивчення видається, що основною її метою є не оновлення Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), а скасування чинності ГК України, а основними завданнями – пошук способів як це зробити якнайшвидше. Протягом 2020 року було проведено декілька наукових заходів з обговорення Концепції оновлення Цивільного кодексу України. Проте далеко не всі учасники таких обговорень схвально висловлювалися стосовно змісту і суті цієї Концепції. Думки таких учасників, рівно як і інших опонентів Концепції оновлення Цивільного кодексу України, зокрема і з таборів різних наукових шкіл цивільного права, поширюються мінімально, а в суспільстві формується думка про загальну підтримку юридичною спільнотою України цієї Концепції.

Можливо помилкою вчених-господарників є те, що Концепція модернізації господарського законодавства України була розроблена ними ще у 2019 році, проте до 2021 року не була опублікована та/або поширена. Сьогодні ця Концепція у скороченому вигляді опублікована на сторінках 18-19 Юридичного вісника України за 2-22 квітня (№ 13-15) [61], а також як додаток на сторінках 106-111 (додаток № 12) до Науково-експертного висновку до Концепції оновлення Цивільного кодексу України [62, с. 106-111]. Питання, порушені у Науково-експертному висновку до Концепції оновлення Цивільного кодексу

України, рівно як і аналізу його положень мають бути описані в інших роботах. Концепція модернізації господарського законодавства України сьогодні є невідомою для широкого загалу, а багато у чому саме через це є недооціненою навіть юридичною спільнотою, не кажучи про законотворців, чиновників та пересічних громадян. Для надання належної оцінки її суті і змісту слід розглянути її положення.

Концепція модернізації господарського законодавства України вирізняється чіткістю й оптимальністю, містить невелику кількість розділів, в яких конкретизовані завдання та/або інші складові. Перший розділ «Проблеми, які потребують розв'язання» називає основні проблеми, згруповані у 15 абзаців. Після перерахування вказано, що зазначені проблеми у правовій площині поряд із іншими чинниками негативно впливають на стан економіки України, що проявляється, зокрема, у високому рівні її «тінізації», обмеженні підприємницької ініціативи, скороченні промислового виробництва, низькій привабливості України для іноземних інвесторів [61, с. 18].

У другому розділі «Обґрунтування доцільності модернізації господарського (економічного) законодавства України» серед іншого вказано на доцільність модернізації та збереження кодифікації як оптимальної форми систематизації господарського (економічного) законодавства через те, що: - на сьогодні понад 300 базових чинних законів оперують термінологією, що розкривається у ГК України («суб'єкт господарювання», «господарська діяльність» та ін.), містять норми, які безпосередньо кореспондують із положеннями ГК України; більш ніж 40 базових законів містять пряме посилання на ГК України; - наявний позитивний досвід європейських країн, де прийнято економічні (комерційні, підприємницькі, торгові) кодекси (Австрія, Бельгія, Естонія, Латвія, Іспанія, Мальта,

Нідерланди, ФРН, Словаччина, Туреччина, Франція, Чехія та ін.) для окремого регулювання відносин у сфері економіки; - існує потреба адаптації господарського (економічного) законодавства України до права ЄС, удосконалення національного законодавства відповідно до зобов'язань, визначених Угодою про асоціацію з ЄС; - наявна необхідність підвищення позицій України у рейтингу Світового банку «Doing Business», серед показників якого враховуються стабільність і осучаснення господарського (економічного) законодавства та ін. [61, с. 18]. Від себе слід додати, що крім названих у розділі Концепції європейських держав, слід ще додати Болгарію з її комерційним законом, Ліхтенштейн із його Загальнонімецьким комерційним кодексом, Люксембург, Монако, Португалію із їх комерційними кодексами. Також достатньо недавно (29 жовтня 2015 року) було прийнято Підприємницький кодекс Республіки Казахстан, прийняття якого стало можливим завдяки вивченню позитивів і негативів у регулюванні господарської діяльності в Україні. Хоча це не держава-член ЄС, проте рівень її ВВП на душу населення значно перевищує відповідний показник України.

У наступному розділі Концепції «Мета та завдання модернізації господарського (економічного) законодавства» метою визначено оновлення правової парадигми організації та здійснення господарської діяльності в Україні і на цій основі забезпечення конструктивного поєднання, взаємоузгодження публічних та приватних інтересів у регулюванні господарської (економічної) діяльності, суттєве покращення правових умов для розвитку української економіки та підвищення рівня життя населення [61, с. 18], а серед 19 завдань навіть складно визначити найбільш важливі. Це і вирішення проблеми множинності актів господарського

(економічного) законодавства; і зосередження в оновленому кодифікованому акті господарського законодавства норм прямої дії; і узгодження модернізованого господарського (економічного) законодавства із основними засадами цивільного законодавства; і імплементація прогресивного зарубіжного досвіду законодавчого регулювання економічних відносин; і удосконалення нормативного масиву щодо правового статусу суб'єктів господарювання; і уточнення правового режиму майна, що залучається у господарський (економічний) оборот і використовується для здійснення господарської (економічної) діяльності; і визначення загальних засад комерціалізації прав інтелектуальної власності у сфері господарювання; і унормування умов та правил електронного господарювання; і усунення недоліків законодавства щодо здійснення діяльності у базових галузях і сферах економіки (будівництво, транспорт, фінансова діяльність і ін.); і закріплення положень, спрямованих на активізацію інноваційної, інвестиційної та зовнішньоекономічної діяльності; і оновлення положень законодавства з питань ведення господарської (економічної) діяльності в умовах спеціального правового режиму (під час запровадження надзвичайного чи воєнного стану, тощо) [61, с. 19]. У розширеному варіанті Концепції та у матеріалах вчених-господарників визначено конкретні способи вирішення кожного із наведених у Концепції завдань.

Розділ «Теоретична та емпірична основа і концептуальні орієнтири модернізації господарського (економічного) законодавства» поділено на три складові: I) теоретичні засади; II) емпірична основа; III) концептуальні орієнтири модернізації господарського законодавства. Кожну складову сформульовано у максимально узагальненому, вивіреному та виваженому

вигляді змісті декількох пунктів. При цьому рівень оптимальності формулювання цих пунктів є настільки високим, що спроба стислого наведення цих пунктів призведе лише до повного їх копіювання, адже скоротити обсяг жодного пункту без втрати якоїсь ознаки або й сенсу взагалі неможливо.

В останньому розділі Концепції модернізації господарського законодавства України «Очікувані результати модернізації господарського (економічного) законодавства» зазначено, що проведення модернізації сприятиме покращенню умов ведення господарської (економічної) діяльності в Україні, загального соціально-економічного стану країни, підвищенню її позицій у рейтингу «Doing Business», зокрема, дозволить забезпечити:

- досягнення правової визначеності основних засад господарської (економічної) діяльності з урахуванням сучасних економічних реалій в умовах наближення законодавства України до права ЄС;

- упорядкованість організації і здійснення господарської (економічної) діяльності на більш високому рівні;

- взаємоузгодженість нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері економіки, відповідність законодавства сучасним потребам суб'єктів господарювання;

- підвищення рівня ділової активності суб'єктів господарської (економічної) діяльності, дотримання ними правил провадження цієї діяльності, розширення кола таких суб'єктів;

- оптимальне поєднання державного регулювання і ринкової саморегуляції економіки, збалансування публічних і приватних інтересів в економічній сфері;

системне усунення корупційних ризиків в економічних відносинах;

- розвиток добросовісної конкуренції, створення сприятливого інвестиційного клімату та утримання макроекономічної стабільності;

- створення нових робочих місць, підвищення доходів і зниження рівня бідності населення, зменшення соціальної нерівності в суспільстві;

- розвиток високотехнологічних виробництв, покращення якості товарів і послуг, підвищення експортного потенціалу українських виробників;

- посилення дієвості захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання; єдність відповідної правозастосовної (в тому числі судової) практики; зменшення кількості економічних правопорушень, господарських спорів, які підлягають судовому розгляду; виведення принципів господарювання на рівень дієвих інструментів вирішення господарських спорів [61, с. 19].

Схарактеризовану вище Концепцію було розроблено у 2019 році провідними вченими-господарниками, які є представниками різних наукових шкіл господарського права. У тому ж році її було максимально скорочено в обсязі, але не за суттю. Сьогодні Концепція існує у розгорнутому (тобто з окремими поясненнями та уточненнями) і скороченому виглядах. На жаль, допоки вона залишається невідомою широкому загалу. Цю ваду планується усунути через її максимальне поширення в юридичних наукових колах. Її положення усе активніше обговорюються на рівні закладів вищої освіти, наукових установ, громадських організацій, органів судової влади.

Неознайомленість юристів із змістом Концепції спричинила відсутність її оцінки у науковій та спеціальній юридичній літературі. Цю ваду можна швидко усунути після усунення першої. Прогресивність Концепції впливає

з її виваженої структури та можливістю виведення економіки держави на новий рівень завдяки поступовій реалізації її положень. Перспективність Концепції зумовлюється саме можливістю реалізації її положень, адже постійне об'єктивне зростання кількості видів господарської діяльності потребує свого господарсько-правового забезпечення, яке так чи інакше буде сформовано у найближчій чи більш віддаленій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Беяневич О.А. «Публічний порядок» як оціночна категорія договірного права: спроба тлумачення. *Вісник господарського судочинства*. 2004. № 1. С. 331–338.
2. Подцерковний О.П., Беяневич О.А. Кодифікація економічного законодавства – вдосконалення на основі закордонного досвіду і аналізу вітчизняного застосування. *Голос України*. 13 квітня 2016. URL: <http://www.golos.com.ua/article/267038>
3. Бобкова А.Г. До питання стабільності в правовому регулюванні відносин в сфері економіки. *Реалізація чинних Цивільного та Господарського законодавства України: проблеми та перспективи: Зб. наук. праць* (за матер. наук.-практ. конф., м. Київ, 24 листоп. 2005 р.) / Редкол.: О.Д. Крупчан (голова) та ін. К.: НДІ приватного права і підприємництва АПрН України, 2006. С. 16–18.
4. Вінник О.М. Публічні та приватні інтереси в господарських товариствах: проблеми правового забезпечення: Монографія. К: Атіка, 2003. 352 с.
5. Гайворонський В. Цивільне законодавство: від «нічого приватного» до «нічого публічного»? *Вісник Академії правових наук України*. 1997. № 4 (11). С. 91–100.
6. Грудницька С. Напрями розвитку законодавства про господарські об'єднання. *Право України*. 1998. № 5. С. 60–63. URL:
7. Грудницька С.М. Шкідливе «надкушування» і загромождження господарського законодавства. *Юридичний вісник України*. 2013. 20–25 квіт. (№ 16). С. 4. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/13763>

8. Грудницька С.М. Відміна Господарського кодексу протирічитиме Конституції України і міжнародним документам. *Trends of modern science – 2016: materials of the XII Internat. scient. and pract. conf.* Sheffield, 2016. Vol. 9: Low science. P. 41–46. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/13210>
9. Демченко С. Чи потрібен Україні Господарський кодекс? *Голос України*. 2008. № 179. 20 вер. С. 7.
10. Деревянко Б.В. Доцільність регулювання відносин в економіці Господарським кодексом: зарубіжний досвід. *Форум права*. 2016. № 2. С. 77–82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2016_2_13
11. Derevyanko B.V. The issues of the so-called «duality of private law» and functioning of Commercial codes. *International Scientific-Practical Conference Development of legal regulation in East Europe: experience of Poland and Ukraine: Conference Proceedings, January 27–28, 2017*. Sandomierz: Humanities and Natural Sciences University in Sandomierz, 2017. P. 91–94. URL: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3104878>
12. Деревянко Б.В. Про невиправдану недооцінку господарсько-правового регулювання відносин у сфері економіки. *Актуальні проблеми господарського права і господарського процесу: Матеріали круглого столу* (м. Київ, 9 листопада 2018 р.). К.: Видавництво Ліра-К, 2018. С. 49–52. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/70546>
13. Деревянко Б.В. Нові види господарської діяльності як резерв розширення предмета регулювання господарським законодавством. *Правове забезпечення соціально-економічного розвитку: стан та перспективи: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 35-річчю кафедри господарського права Донецького національного університету імені Василя Стуса* (м. Вінниця, 11–12 жовтня 2019 р.). Наук. ред. А. Г. Бобкова, А. М. Захарченко. Вінниця: Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2019. С. 80–81. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/75016>
14. Деревянко Б. Про доцільність регулювання відносин в економіці Господарським кодексом та неможливість такого регулювання лише кодексом Цивільним: зарубіжний досвід. *Судебно-юридическая газета*.

- 9 января 2020. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/158409-pro-dotsilnist-regulyuvannya-vidnosin-v-ekonomitsi-gospodarskim-kodeksom-ta-nemozh-livist-takogo-regulyuvannya-lishe-kodeksom-tsvilnim-zarubizhnyi-dosvid>
15. Деревянко Б. Міркування про необхідність запровадження концепції розвитку «приватного права» та визначення її назви і змісту. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 245–250. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/4/42.pdf>
16. Устименко В., Джабраїлов Р. Проблеми та перспективи впровадження державно-приватного партнерства у відносини у сфері господарювання. *Схід*. 2011. № 1 (108). С. 175–178.
17. Устименко В.А., Джабраїлов Р.А. Господарський кодекс України – шлях до європейських правових традицій. *Вісник господарського судочинства*. 2016. № 1. С. 146–152.
18. Джунь В. «Теракты» и «антитеррор»: перемирие? *Юридическая практика*. 2004. 27 апр. № 17. С. 23.
19. Задыхайло Д. Проблемы кодификации предпринимательского законодательства. *Предпринимательство, хозяйство и право*. 1998. № 5. С. 3–6.
20. Задыхайло Д.В. Конституційний економічний порядок та правовий господарський порядок: питання системної відповідності. *Розвиток господарсько-правового забезпечення сучасної економіки: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. Ч. II. Донецьк, 27 жовтня 2006 року. Донецьк: Норд-прес, 2006. С. 9–12.
21. Зельдіна О. Кодифікація законодавства як засіб забезпечення його стабільності. *Право України*. 2009. № 5. С. 67–72.
22. Знаменський Г. Про концепцію господарського (торговельного) кодексу України. *Право України*. 1992. № 10. С. 46–49.
23. Знаменський Г. Господарський кодекс України : концептуальний задум і реалії законотворення. *Юридична Україна*. 2003. № 5. С. 17–23.;
24. Знаменський Г.Л. Кодифікація і гармонізація економічного законодавства. *Юридичний вісник України*. 2003. 20–26 вересня.
25. Знаменский Г.Л. Блеск и нищета современной цивилистики. *Экономика и право*. 2004. № 2(9). С. 5–10.

26. Лукач І.В., Поединок В.В. Європейська мета Економічного кодексу. *Платформа стратегічної та законотворчої аналітики*. 24.02.2020. URL: <https://coordynata.com.ua/evropejska-meta-ekonomichnogo-kodeksu>
27. Ілларіонов О.Ю. «Європейський досвід» кодифікації господарського законодавства. *Юридичний вісник України*. № 3. 22-28 січня 2016 р. С. 14 (початок).
28. Ілларіонов О.Ю. «Європейський досвід» кодифікації господарського законодавства. *Юридичний вісник України*. № 4. 29 січня – 4 лютого 2016 р. С. 14 (закінчення).
29. Ілларіонов О.Ю. Рекодифікація господарського законодавства: проблеми та напрями. *Актуальні проблеми господарського права і господарського процесу*. (м. Київ, 9 листопада 2018 року). К., 2018. С. 77–81.
30. Ілларіонов О.Ю. Рекодифікація = декодифікація? *Ліга-Блоги*. 24.07.2019. URL: <https://blog.liga.net/user/aillarionov/article/34014>
31. Кологойда О.В. Про роль і значення Господарського кодексу України у регулюванні відносин на фондовому ринку. *Реформування господарського законодавства України*. Збірник тез і матеріалів учасників круглого столу, проведеного за участю Вишого господарського суду України, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Інституту економіко-правових досліджень НАН України. 31 березня 2016 року, м. Київ. К.: Видавництво Ліра-К, 2016. С. 138–141.
32. Мамутов В.К. Проблемы кодификации хозяйственного законодательства. *Проблемы становления хозяйственного законодательства Украины*: сб. науч. ст. и матер. конф. (г. Донецк, 19-20 мая 1993 г.); АН Украины, Ин-т экон.-прав. исслед.; редкол.: В.К. Мамутов (отв. ред.) и др. Донецк, 1993. С. 3–17.
33. Мамутов В.К. Кодификация хозяйственного законодательства Украины в новых экономических условиях. *Государство и право*. 1994. № 6. С. 77–87.
34. Мамутов В. Конституция и развитие хозяйственного законодательства. *Предпринимательство, хозяйство и право*. 1997. № 1. С. 3–6.

35. Мамутов В.К. Опыт сочетания государственного регулирования экономики и рыночного саморегулирования. Донецк: ИЭПИ НАН Украины, 1998. 38 с.
36. Мамутов В. Нужен Хозяйственный кодекс. *Обеспечение общественного хозяйственного порядка: Сб. выступлений в периодической печати ученых и практиков о необходимости принятия Хозяйственного (Коммерческого) кодекса Украины* / Координационное бюро АПрНУ. Донецк, 1998. С. 45–51.
37. Мамутов В. Досвід окремої кодифікації та інкорпорації господарського та цивільного законодавства. *Юридична Україна*. 2003. № 2. С. 9–12.
38. Мамутов В.К. Так ли страшен ХК, как его малюют. В чём проблема применения Гражданского и Хозяйственного кодексов? *Закон и бизнес*. 2004. 21 февр. № 8. С. 5.
39. Мамутов В.К. Противоречия устраняются судебной практикой, или что нам дало принятие Хозяйственного кодекса. *Закон и бизнес*. 2005. 12–18 марта. № 11. С. 9.
40. Мамутов В. Посилення публічних засад у правовому регулюванні господарської діяльності. *Право України*. 2009. № 9. С. 83–94.
41. Мамутов В.К. Важное направление правового обеспечения экономики – кодификация: науч. доклад / НАН Украины. Ин-т экономико-правовых исследований. Донецк: Юго-Восток, 2009. 34 с.
42. Мамутов В.К. Загальні проблеми науки господарського права на стику ХХ і ХХІ століть. *Право України*. 2010. № 8. С. 4–12.
43. Мамутов В. Господарський кодекс у системі правового забезпечення економіки в Україні. *Право України*. 2012. № 1–2. С. 203–215.
44. Пацурія Н.Б. Кодифікація господарського (економічного) законодавства з позицій економічного аналізу права: нарративний аналіз. *Судебно-юридическая газета*. 23 декабря 2019. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/157373-kodifikatsiya-gospodarskogo-ekonomichnogo-zakonodavstva-z-pozitsiy-ekonomichnogo-analizu-prava-narrativniy-analiz>
45. Подцерковний О.П. Новели Господарського кодексу України. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Трансфор-*

мація відносин в Україні: організаційно-правові та економічні проблеми» (15 травня 2003). Одеса: ОНУ МОНУ, «Астропринт», 2003. С. 85–86.

46. Подцерковний О. Два роки з моменту прийняття Господарського кодексу України: деякі підсумки та перспективи. *Юридичний вісник України*. 2005. 12–18 берез. № 10. С. 8–9.

47. Радзивілюк В.В. Господарський кодекс України як відображення традиції європейських кодифікацій комерційного (торгового) права. *Реформування господарського законодавства України*. Збірник тез і матеріалів учасників круглого столу, проведеного за участю Вишого господарського суду України, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Інституту економіко-правових досліджень НАН України. 31 березня 2016 року, м. Київ. К.: Видавництво Ліра-К, 2016. С. 141–143.

48. Резнікова В.В. Скасування Господарського кодексу України: спосіб ефективної модернізації правового регулювання господарської діяльності чи дестабілізуючий фактор для сфери господарювання? *Реформування господарського законодавства України*. Збірник тез і матеріалів учасників круглого столу, проведеного за участю Вишого господарського суду України, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Інституту економіко-правових досліджень НАН України. 31 березня 2016 року, м. Київ. К.: Видавництво Ліра-К, 2016. С. 102–106.

49. Резнікова В.В., Щербина В.С. Господарський кодекс потребує доопрацювання, але не скасування. *Lex Inform*. *Юридичні новини України*. 13.12.2019. URL: <https://lexinform.com.ua/zakonodavstvo/gospodarskij-kodeks-potrebuye-dopratsyuvannya-ale-ne-skasuvannya/>

50. Резнікова В.В. Сталий розвиток національної економіки неможливий без економічного багатоманіття. *Юридичний вісник України*. 2021. № 12. С. 6–7.

51. Розовский Б.Г. Король умер? Да здравствует король! Хозяйственный кодекс и остальное: НАН Украины. Ин-т экономико-правовых исследований. Чернигов: Десна Полиграф, 2016. 64 с.

52. Розовский Б.Г. Король жив. Но нуждается в лечении: НАН Украины. Ин-т економіко-правових досліджень. Чернігов: Десна Поліграф, 2017. 232 с.
53. Устименко В.А. Стан господарського законодавства та перспективи його вдосконалення. *Реформування господарського законодавства України*. Збірник тез і матеріалів учасників круглого столу, проведеного за участю Вищого господарського суду України, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Інституту економіко-правових досліджень НАН України. 31 березня 2016 року, м. Київ. К.: Видавництво Ліра-К, 2016. С. 114–120.
54. Устименко В.А. Правовий господарський порядок як засіб забезпечення сталого розвитку економіки України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2009. № 11. С. 46–48.
55. Шаповалова О. Сквозные функции хозяйственного законодательства в обеспечении трансформации экономики. *Підприємництво, господарство і право*. 2003. № 9. С. 54–58.
56. Щербина В. С. Суб'єкти господарського права: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2008. 264 с.
57. Щербина В.С. Деякі проблеми удосконалення господарського і господарсько-процесуального законодавства. *Право України*. 2010. № 8. С. 14–23.
58. Щербина В.С. Публічні й приватні інтереси в господарських відносинах. *Приватне право і підприємництво*. 2014. Вип. 13. С. 28–31.
59. Щербина В.С. Кодифікація чи декодифікація господарського законодавства України: який шлях обрати? *Право та інновації*. 2016. № 2. С. 108–109.
60. Щербина В.С. До питання щодо рекодифікації цивільного законодавства. *Голос України*. 21 грудня 2019. URL: <http://www.golos.com.ua/article/325640>
61. Концепція модернізації господарського законодавства України. *Юридичний вісник України*. 2021. 2-22 квітня (№ 13-15). С. 18-19.
62. Науково-експертний висновок до Концепції оновлення Цивільного кодексу України: брошура / під заг. ред. члена-кореспондента НАН

України В.А. Устименка. Київ: НАН України, ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України», 2021. 112 с.

КОВЕРЗНЕВ В. О.

НАПРЯМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО ЗАХИСТ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

У квітні 2021 року в газеті Юридичний вісник України опубліковано Концепцію модернізації господарського законодавства України (далі – Концепція), яку попередньо схвалено на розширеному засіданні Координаційного бюро з проблем правових основ підприємницької діяльності, господарського та комерційного права Відділення екологічного, господарського та аграрного права НАПрН України (протокол від 25.02.2021 № 1), а в подальшому – схвалено та рекомендовано до друку Вченою радою Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В. К. Макутова Національної академії наук України» (протокол від 05.03.2021 № 3) [1].

Проект Концепції, який розроблений провідними вченими-господарниками України, обговорений у наукових колах за участю фахівців різних галузей економіки України та професійних суддів. На відміну від раніше презентованої суспільству Концепції оновлення Цивільного кодексу України [2], документ пройшов процедуру офіційної легалізації та в розумінні пункту 18 статті 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [3] має юридичний статус наукового видання, навколо якого слід об'єднати зусилля усіх зацікавлених осіб, спрямовані на удосконалення чинного законодавства, що регулює

відносини в сфері господарювання.

Концепція спрямована на розв'язання у правовій площині актуальних проблем економіки України, які негативно впливають на її стан, при цьому сприяють високому рівню її «тінізації», обмеженню підприємницької ініціативи, скороченню промислового виробництва, зниженню привабливості України для іноземних інвесторів.

Однією з таких проблем у Концепції виділено *недосконалість чинного порядку розгляду органами Антимонопольного комітету України справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції*, яка є рушійною силою розвитку економіки та суспільства в цілому, оскільки змушує виробників підвищувати продуктивність праці, знижувати виробничі затрати, покращувати якість продукції та запроваджувати у виробничі процеси сучасні технології.

Слід зазначити, що правові основи розгляду справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції *на загальному рівні в Україні* врегульовано:

1) Законом України «Про Антимонопольний комітет України», який визначає повноваження органів Антимонопольного комітету України (далі – АМК України) і посадових осіб цих органів щодо розгляду різних категорій справ про захист економічної конкуренції [4, ст.ст. 7-14];

2) Законом України «Про захист економічної конкуренції», що визначає підстави для початку розгляду справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, перелік осіб, які беруть участь у таких справах, їхні права та обов'язки, перелік доказів, які приймаються органами АМК України під час розгляду справ та порядок їх забезпечення, види рішень, які можуть ухвалювати органи АМК України за наслідками розгляду справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції [5, ст.ст. 35-49];

3) Законом України «Про захист від недобросовісної конкуренції», який визначає види відповідальності за недобросовісну конкуренцію та правові засади захисту від недобросовісної конкуренції [6, ст.ст. 20-30].

Процедура розгляду справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції врегульована *Тимчасовими правилами розгляду справ про порушення антимонопольного законодавства України*, які затверджено розпорядженням Антимонопольного комітету України від 19.04.1994 № 5 (далі – Правила) [7].

Із самої назви вбачається тимчасовий характер Правил, а в пункті 1 Правил прямо вказано на їхню дію виключно до прийняття відповідних актів законодавства. Тим не менш, Правила діють в Україні вже понад 26 років і дотепер виконують роль основного нормативно-правового акту, що визначає особливості розгляду органами АМК України справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, в тому числі про захист від недобросовісної конкуренції (далі – Справи). Правила також встановлюють процедуру перевірки та перегляду рішень органів АМК України.

Правила визначають: принципи розгляду Справ; повноваження АМК України, Постійно діючої адміністративної колегії АМК України, державного уповноваженого АМК України та адміністративної колегії територіального відділення АМК України при розгляді цими органами і посадовими особами Справ; поняття та види доказів, за допомогою яких встановлюється наявність або відсутність порушення законодавства про захист економічної конкуренції; коло осіб, які беруть участь у Справах, їхні права та обов'язки; порядок подання особами до органів і посадових осіб АМК України заяв про порушення законодавства про захист економічної конкуренції та процедуру їх розгляду по суті; види

процесуальних рішень, які можуть ухвалювати органи і посадові особи АМК України як під час, так і за наслідками розгляду Справ; підстави і порядок перевірки рішень на предмет їх законності вищестоящими органами АМК України; підстави і порядок перегляду рішень органами і посадовими особами АМК України, що їх ухвалили.

Аналіз положень Правил дає підстави для висновку про їх застарілість і невідповідність сучасному рівню економічних відносин; Правила мають чисельні недоліки, які не дозволяють забезпечити ефективний розгляд Справ і відновлення порушених прав учасників конкурентних відносин у розумні строки, з огляду на таке.

Відповідно до розділу III (Докази) Правил доказами у Справах є будь-які фактичні дані, які дають можливість визначити наявність або відсутність порушення. Ці дані встановлюються поясненнями сторін і третіх осіб, поясненнями службових осіб, речовими доказами і висновками експертів.

Втім, Правила не передбачають юридичної відповідальності за надання сторонами і третіми особами неправдивих пояснень по суті Справи, що може негативно впливати на зміст остаточного рішення, при цьому дає можливість сторонам діяти несумлінно і в такій спосіб перешкоджати органам АМК України встановленню істини у Справі.

У Правилах не закріплена процедура вилучення, а також порядок огляду, зберігання та повернення речових доказів.

Правила не дають визначення письмових доказів і спеціальних вимог, що ставляться до цього виду доказів, зокрема: належності, допустимості, достовірності і достатності; не передбачають можливості використання учасниками Справи і органами АМК України електронних доказів, що є суттєвою вадою з огляду на активне

використання суб'єктами економічних відносин протягом останніх років сучасних інформаційних технологій, електронних баз даних і систем документообігу, які поступово замінюють відповідні паперові носії інформації та бази даних.

Правила не передбачають забезпечення доказів у тих випадках, коли сторони або треті особи позбавлені реальної можливості самостійного їх отримання в інших осіб, які не є учасниками Справи, що значно обмежує можливості учасників Справ у процесі доказування обґрунтованості своєї правової позиції; не містять *інституту забезпечення заяви* про порушення законодавства про захист економічної конкуренції (у разі його очевидного порушення відповідачем), з метою зменшення негативних економічних наслідків для заявника або в тих випадках, коли невжиття заходів забезпечення заяви в подальшому може унеможливити реальне виконання ухваленого органом АМК України рішення по суті Справи чи ускладнити його виконання.

Правила не визначають кваліфікаційні вимоги щодо осіб, які можуть бути експертами у Справах і уповноважені здійснювати експертизи та складати висновки, що мають силу доказів.

Розглянуті недоліки Правил істотно ускладнюють процедуру доказування у Справах, водночас створюють передумови для різних зловживань порушником законодавства про захист економічної конкуренції (відповідачем), в тому числі шляхом подання недостовірних або неповних доказів, з метою введення органи АМК України в оману та створення передумов для уникнення відповідальності за вчинене правопорушення.

Невиправдано складною є передбачена Законом України «Про захист економічної конкуренції» і Правилами

процедура набрання рішеннями органів АМК України законної сили.

Так, після ухвалення рішення компетентним органом АМК України, відповідач має право оскаржити його з підстав незаконності до вищестоящого органу АМК України у двомісячний строк з дня одержання його копії. Незалежно від наслідків розгляду скарги на рішення вищестоящим органом АМК України, відповідач має також право подати заяву про перегляд рішення до органу АМК України, що його ухвалив, посилаючись на повідомлення учасником Справи недостовірної інформації, яка вплинула на зміст рішення по суті, або на існування істотних обставин, що не були відомі органу АМК України та мають значення для вирішення Справи (перегляд Справи за нововиявленими обставинами).

Після проходження відомчих процедур оскарження та перегляду рішення, відповідач ще має гарантоване Конституцією України право оскарження рішення органу АМК України до місцевого господарського суду, рішення якого не є остаточним і набуває законної сили в загальному порядку, встановленому Господарським процесуальним кодексом України [8], який передбачає апеляційне та касаційне (у випадках, встановлених цим Кодексом) оскарження судових рішень.

Вказане дає можливість використання процедур оскарження рішення органів АМК України (включаючи судову), а також процедури перегляду рішення за нововиявленими обставинами з метою значного відтермінування часу набрання ним законної сили, навіть у разі, якщо ухвалене органом АМК України рішення повністю відповідає вимогам закону, ґрунтується на всебічному розгляді Справи та підтверджується зібраними у справі беззаперечними доказами, які повністю узгоджуються між собою.

Перелік проаналізованих недоліків Правил не є повним, проте яскраво підтверджує недосконалість чинного законодавства України з питань конкурентних відносин та нагальну потребу його модернізації.

Висновки:

Проведений аналіз дає підстави стверджувати про доцільність прийняття Верховною Радою України законодавчого акту, який діятиме замість Правил і визначатиме порядок провадження у справах про порушення законодавства захист економічної конкуренції органами та посадовими особами АМК України.

З метою скорочення чисельності господарсько-правових актів, логічно консолідувати основні положення законів України, що регулюють сферу конкурентних відносин, а саме: «Про Антимонопольний комітет України», «Про захист економічної конкуренції», «Про захист від недобросовісної конкуренції» та «Про природні монополії» [9] в модернізованому Господарському кодексі України шляхом виділення в його структурі окремої Книги «Конкурентне право», що регулюватиме, у тому числі й питання провадження (процедуру розгляду) у справах про захист економічної конкуренції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Концепція модернізації господарського законодавства України: схвалена на розширеному засіданні Координаційного бюро Національної академії правових наук України (протокол від 25.02.2021 № 1), схвалена та рекомендована до друку Вченою радою Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В. К. Макутова Національної академії наук України» (протокол від 05.03.2021 № 3). *Юридичний вісник України*. 2021. №13-15. С. 18, 19.
2. Концепція рекодифікації Цивільного кодексу України. URL: <https://drive.google.com/file/d/1ExwdnngsmvpAZJtWi836Rr6-x1quaZJQ/view>.
3. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від

- 26.11.2015 р. № 848-VIII (зі змін. та допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 3. Ст. 25.
4. Про Антимонопольний комітет України : Закон України від 26.11.1993 р. № 3659-XII (зі змін. та допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 50. Ст. 472.
5. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11.01.2001 р. № 2210-III (зі змін. та допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 12. Ст.
6. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 07.06.1996 р. № 236/96-ВР (зі змін. та допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 36. Ст. 164.
7. Тимчасові правила розгляду справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції : затв. розпорядженням Антимонопольного комітету України від 19.04.1994 р. № 5-р). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0099-94#Text>.
8. Господарський процесуальний кодекс України в редакції Закону від 03.10.2017 р. № 2147-VIII (зі змін. та допов.). *Відомості Верховної Ради України*. № 48. Ст. 346.
9. Про природні монополії : Закон України від 20.04.2000 р. № 1682-III (зі змін. та допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 30. Ст. 238.

Галянтич М.К.

КОДИФІКАЦІЯ ІНСТИТУТУ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В КОНТЕКСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ГОСПОДАРЬСЬКОГО (ЕКОНОМІЧНОГО) ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Тенденції розвитку господарського законодавства України свідчать і про зростання ролі та значення права

інтелектуальної власності в економіці України. З'ясування системи господарського права в Україні є принциповим питанням для дослідження систематизації права інтелектуальної власності та має не тільки наукове, а й практичне значення. Виявлення закономірностей розвитку господарського права сприяє розумінню природи права, тенденцій розвитку, формування ієрархії джерел, юридичної сили різних нормативно-правових актів, їх застосування тощо. Нині виникла потреба оновлення чинного законодавства України в сфері інтелектуальної власності. Як зазначають автори розробники Концепції оновлення Цивільного кодексу України основні напрями вдосконалення положень Книги четвертої ЦК України обумовлені необхідністю: (1) внесення змін до ЦК України та спеціального законодавства, спрямованих на імплементацію Угоди про асоціацію, адаптацію законодавства України до законодавства ЄС; (2) врахування національної практики застосування законодавства у сфері інтелектуальної власності; (3) узгодження положень Книги четвертої між собою та іншими положеннями ЦК України; (4) врахування відповідного досвіду іноземних країн, зокрема країн ЄС[1]. Теж саме стосується господарського права, концепція якого ще не розроблена.

Слід підкреслити глибоке своєчасне переосмислення ролі інтелектуальної власності, використання якої вимагає створення сучасної концепції, що відповідає конкретним умовам для досягнення реальних результатів щодо практичних кроків з реалізації стратегії розвитку інтелектуальної власності.

У доктрині права інтелектуальної власності проблематика систематизації права ставилась і вивчалась тією чи іншою мірою в певних аспектах неодноразово, проте становлення й розвиток права інтелектуальної власності потребує з'ясування їх видів з огляду на

необхідність обґрунтування концепції кодифікації чи інкорпорації права, а також вивчення емпіричного матеріалу: міжнародно-правових актів та законодавства різних держав. Вагоме значення для даного дослідження мають: загальнотеоретичні праці вітчизняних і зарубіжних вчених, доктринальні напрацювання сучасного міжнародного права, концепції права інтелектуальної власності.

Проте за сучасних умов відсутні наукові підходи з позицій структурування інститутів інтелектуальної власності, що вимагає сучасний стан законодавства. Інтелектуальна власність в сучасних умовах, змінює традиційні правові конструкції і підходи до розуміння їх правового регулювання.

Все вищенаведене вказує на необхідність розробки інноваційної моделі регламентації права інтелектуальної власності в сучасному праві України. Обраний законодавцем принцип побудови системи кодифікації норм про інтелектуальну власність у складі Цивільного та Господарського кодексів не випримає випробування часом і порушує концепцію багаторівневої баагатогалузевої кодифікації законодавства.

Деякими авторами пропонується виділити в праві як його нової галузі право інтелектуальної власності, що знаходиться поза класичним розподілом цивільних прав на речові, зобов'язальні та особисті. З огляду на те, що на сучасному етапі тенденції розвитку відносин у сфері інтелектуальної власності стрімко зростають, що пов'язано зі створенням та використанням об'єктів прав інтелектуальної власності, тому погоджуємось з думкою науковців, що існує необхідність щодо розробки та введення в дію Кодексу про права інтелектуальної власності, основоположним принципом якого є гуманістичне спрямування. Проблемним, на думку

науковців, виступає питання щодо того, що значна кількість об'єктів права інтелектуальної власності в Україні не бере участі у цивільному обороті.

Законодавство в сфері інтелектуальної власності містить власну джерельну базу, яка є складовою системи права інтелектуальної власності.

Для сучасного етапу розвитку європейського законодавства у сфері інтелектуальної власності характерним є процес універсалізації законодавств країн ЄС з метою подолання перешкод на шляху впровадження та використання об'єктів права інтелектуальної власності в єдиному просторі ЄС. Обираючи шлях інтеграції в ЄС, Україні має створити національне законодавство, щоб максимально наблизити його до законодавств країн-членів ЄС.

Для удосконалення системи охорони та захисту інтелектуальної власності, в Україні доцільно створити Кодекс України про інтелектуальну власність. Для прийняття такого нормативного акту у сфері інтелектуальної власності є в першу чергу євроінтеграційні процеси, незгоджені принципи та норми між спеціальними законами у сфері інтелектуальної власності, з метою створення єдиної системи охорони права інтелектуальної власності.

Судові спори щодо охорони та захисту прав інтелектуальної власності є одними з найскладніших для розгляду, оскільки вимагають знання не лише специфічних юридичних аспектів, але й технічних, тому законодавство у сфері інтелектуальної власності має бути систематизовано в одному законодавчому акті – Кодексі України про інтелектуальну власність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. К., 2020. 128 с.

ВИЗНАЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ФОРМ ГОСПОДАРЮВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасна динаміка суспільного розвитку ставить перед юридичною наукою чимало питань, що вимагають глибокого теоретичного обґрунтування та дієвих форм оперативного практичного втручання. Однією зі складних і, водночас, перспективних проблем правового регулювання та правозастосовної практики є усунення наявних законодавчих колізій та чисельного дублювання аналогічних положень у різних нормативно-правових актах, що лише ускладнюється великою кількістю наявних прогалин у законах та підзаконних актах. Як слушно відзначає Ю. М. Перерва, у зв'язку з інтенсифікацією правотворчості, широкомасштабною правовою реформою, що торкається усіх галузей законодавства, появою в суспільному житті нових інститутів і процесів, що потребують правового врегулювання, роль методології законодавчого процесу набуває особливого значення[1].

Загальновідомо, що законодавство нашої держави являє собою величезний нормативно-правовий масив, що регулює різноманітні сфери суспільних відносин і ускладнюється тим, що законодавчий процес відбувається в умовах економічного та соціального реформування суспільства. На жаль, курс на прискорення реформ змушує законодавця більш оперативно регламентувати суспільні відносини, що природно, впливає на загальну якість законодавства та його ефективність.

Саме законотворчість являє собою діяльність, що здатна напрацювати та закріпити різні моделі та варіанти

правового регулювання і тим самим змінювати реально існуючий світ та систему суспільних відносин. Вчасне вдосконалення цієї роботи обумовлюється необхідністю мінімізувати стихійність та безсистемність законодавчої роботи, потребою збільшити рівень узгодженості та повноти законодавчої регламентації найбільш знакових і ключових інститутів вітчизняного права. Проте, згідно тверджень В. І. Риндюка, які ми цілком поділяємо, щорічне зростання кількості нормативно-правових актів не завжди супроводжується належною якістю [2]. При цьому, прагнення законодавця створити ефективно діючу та узгоджену систему правових норм, котрі забезпечують стабільність і правопорядок у державі, вимагає прискіпливої уваги саме до питань законодавчої техніки та усунення прогалин. Особливого значення набувають проблеми подолання неякісних нормативно-правових актів, що має забезпечуватися застосуванням розвиненої сукупності прийомів та методів законодавчої техніки, покликаних мінімізувати не лише наявні прогалини законодавчої регламентації, але й унеможливити чисельні випадки дублювання деяких правових норм.

В першу чергу варто акцентувати увагу на проблемі законодавчої регламентації діяльності господарських товариств, які завжди посідали особливе місце серед суб'єктів правового обігу. Наразі регулювання правового статусу господарських товариств у вітчизняному законодавстві зазнає чергового етапу свого становлення та розвитку. Вперше за останні десятиліття відбувається стрімке оновлення нормативних положень у цій сфері, котрі, при детальному аналізі, на жаль, не завжди є узгодженими між собою. Зокрема, неприпустимою є практика, коли інформування одних і тих самих даних в різних нормативно-правових джерелах викладається по-різному. І тут слід звернути уваги на наступне:

Насамперед, найбільше запитань викликає доцільність дублювання аналогічної інформації у різних законодавчих актах (наприклад, повністю ідентичний перелік господарських товариств закріплено водночас у декількох нормативно-правових актах, а саме: у ч. 1 ст. 84 ЦК України, ч. 1 ст. 80 ГК України, ст. 1 Закону України «Про господарські товариства» від 19.09.1991 року № 1576-XII[3], а регулювання їх діяльності попри вже названі нормативно-правові акти міститься також і у Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 06.02.2018 року № 2275-VIII [4]). Очевидно, що зважаючи на великий обсяг прогалин у тексті чинного законодавства України, подібна юридична «тафтологія» абсолютно ідентичних положень є не виправданою розкішшю, оскільки замість належного правового регулювання текстові положення розпорошують змістовну складову механізму правової регламентації цивільних, господарських та інших відносин за участі господарських товариств різного виду.

Наступний момент залишений без відповіді полягає у тому, чому попри досить детальну регламентацію у цивільному та господарському законодавстві, нормотворець присвячує окремим видам господарських товариств спеціальні нормативно-правові акти, особливо у випадку, коли це питання регламентується законодавчими актами вищого рівня – Кодексами. Тим більше, що відповідно до п. 2.1 Правил оформлення проектів законів та основні вимоги законодавчої техніки (Методичні рекомендації Апарату Верховної Ради України), неправомірно включати до галузевого закону норми, які кодифіковані та розміщені в кодексах. У такому випадку має застосуватися відсилочна (бланкетна) норма до того чи іншого кодексу [5] (до прикладу, вже згадуваний нами Закон України «Про товариства з обмеженою та

додатковою відповідальністю» від 06.02.2018 року № 2275-VIII[4] котрий мав би містити бланкетне посилання до тексту відповідних статей у Цивільному кодексі України чи Господарському кодексі України, що мали бути належним чином відредаговані, а не створювати додатковий нормативно-правовий акт).

Прикметно, що легальне визначення окремих господарських товариств, зокрема товариства з додатковою відповідальністю, закріплено лише у тексті Господарського кодексу, що у випадку зупинення його дії (а розмови про це ведуться вже не один рік) зумовить термінологічний вакуум у регулюванні цього питання. Саме це обумовлює твердження окремих науковців з приводу того, що існування цього виду господарських товариств (товариства з додатковою відповідальністю) взагалі є недоцільним на сучасному етапі розвитку нашого суспільного життя [6].

Також критичні невідповідності спостерігаються нині у правовому регулюванні господарського товариства з одним учасником, що за словами А. Ю. Олійника, характеризується відсутністю чіткості та однозначності [7] Нагадаємо, що запровадження інституту господарського товариства з одним учасником є одним із кроків на шляху інтеграції України та гармонізації українського законодавства з європейськими нормами, зокрема Директиви 2009/102/ЄС від 16.09.2009 року та Директиви № 89/667/ЄЕС від 21.12.1989 року. Головна законодавча неузгодженість у вітчизняній регламентації цього питання полягає у тому, що всі наявні визначення господарських товариств включають у себе поняття «об'єднання учасників», що у контексті одноосібної участі індивіда у господарському товаристві з одним учасником неможливо і в цілому нівелює значення цього виду господарських товариств. Тобто, інакше кажучи, існування одноосібного господарського товариства, з одного боку, закріплюється в

нормативно-правових актах нашої держави, проте, з іншої сторони – не зазнають деталізованої регламентації механізмів функціонування на рівних з іншими видами господарських товариств, що жодною мірою не призводить до пожвавлення правового обігу.

Таким чином, підсумовуючи все наведене вище, хочеться зазначити, що тотальна недосконалість вітчизняного законодавства, зокрема у сфері уніфікованого регулювання діяльності господарських товариств (і, насамперед, вироблення однакового підходу до визначення поняття їх основних різновидів), обумовлена об'єктивно наявними у ньому конструктивними недоліками, пов'язаними і з тим, що розвиток суспільних відносин часто випереджає їх правову регламентацію. Як бачимо, якість юридичної (законодавчої) техніки впливає на ефективність і раціональність законодавства, утвердження режиму законності і правопорядку, функціонування всього механізму держави. Недосконалість юридичної техніки, на переконання Н. В. Пильгун, може призводити до виникнення прогалин в праві, що являють собою повну або часткову неповноту у правовому регулюванні [8].

Саме це пояснює нерівномірний розвиток різних сфер суспільного життя та правової системи, постійне її оновлення, а також утвердження нових форм правореалізації. Перехідний період у правовій сфері, як триваючий процес (а не результат), не передбачає стабільності, завершеності і збалансованості в силу неспівпадіння часу оновлення господарського та цивільного законодавства, як компонентів єдиної правової системи, що потребує узгодженості та продуманості кожного з поступальних кроків належного регламентування.

Найбільш оптимальним способом усунення вищезгаданих протиріч та прогалин є виключно

редагування положень наведених нами нормативно-правових актів шляхом вилучення невиправданих дублювань з тексту нормативно-правових актів, залишивши загальне регулювання питань діяльності та видів господарських товариств у Цивільному кодексі України, а вже більш деталізовані моменти їхнього створення чи припинення функціонування розмістити на рівні відповідних законів.

Тільки у такому випадку ми можемо стверджувати про можливість дієвого переформатування вітчизняного законодавства, що вимагає повсякчасного пізнання методології, теорії і практики застосування прийомів законодавчої техніки та інших інструментів ефективного нормотворення із одночасним врахуванням та гармонічним поєднанням соціальної обумовленості, наукової обґрунтованості та практичної значимості результатів. Своєчасне реагування на виявлені недоліки змісту нормативно-правових актів (шляхом заповнення прогалин та усунення тиражування текстуально однакових норм) має посісти гідне місце в системі вітчизняної науки, що зрештою стане більш досконалим та ефективним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Перерва Ю. М. Законодавча техніка як особливий елемент методології законодавчого процесу. Південноукраїнський правничий часопис. № 3. 2014. С. 227.
2. Риндюк В. І. Законодавча техніка: підходи до визначення поняття. Правова держава. Вип. 15. 2004. С. 345.
3. Закон України «Про господарські товариства» № 1576-ХІІ від 19.09.1991 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12#Text> (дата звернення: 10.05.2021).
4. Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» № 2275-VIII від 06.02.2018 URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення: 10.05.2021).

5. Правила оформлення проєктів законів та основні вимоги законодавчої техніки (Методичні рекомендації Апарату Верховної Ради України). Видання 4-те, виправлене і доповнене. Київ, 2014. http://static.rada.gov.ua/site/bills/info/zak_rules.pdf.

6. Неведюк П. А., Борсук Н. Я. Поняття і особливості товариства з додатковою відповідальністю. Сучасні погляди на реформування законодавства. Матеріали II науково-практичної конференції (м. Вінниця, 23-24 жовтня 2020 р.). Херсон: Видавництво «Молодий вчений», 2020. (152 с.) С. 74.

7. Олійник А. Ю. Щодо визначення поняття господарського товариства з одним учасником. Теоретичні та практичні аспекти соціально-економічних наукових досліджень: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 30 жовтня 2020 р). Київ : Східноєвропейський центр наукових досліджень, 2020. (222 с.) С. 153.

8. Пильгун Н. В. Роль юридичної техніки в системі правового регулювання. III Міжнародний молодіжний науковий юридичний форум: [Матеріали форуму, м. Київ, Національний авіаційний університет, 14-15 травня 2020 р.] Том 1. Тернопіль: Вектор, 2020. С. 48.

Роженко О. В.

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ДІЯЛЬНОСТІ БІРЖ В УКРАЇНІ

Зародившись в Стародавній Греції та Римі, згідно з [1, с.14], біржа продовжує набувати нових економіко-правових ознак. З розвитком цивілізацій, зокрема суспільного виробництва, грошових категорій та процесів, біржа сукупує в собі та відображає економічні, фінансові, соціальні, політичні та правові коливання життєдіяльності суспільства.

Особлива характеристика оцінки діяльності біржі, як складної економічно-фінансової системи, – це складність господарсько-правового механізму, який описується певною системою показників та характеристик. В даному випадку є доцільним вивчення тенденцій розвитку діяльності бірж в Україні, як показника та вектора удосконалення їх правового регулювання.

Динаміка кількості суб'єктів господарювання за організаційно-правовими формами 915 «Товарна біржа», 920 «Фондова біржа», згідно з [2], у період з 2017 по 2020 рр. наведена на рисунку 1.

Рисунок 1 - Динаміка кількості суб'єктів господарювання за організаційно-правовими формами 915 «Товарна біржа», 920 «Фондова біржа» 2017-2020 рр. (складено автором на основі [3])

За дослідженнями, наведеними на рисунку 1, стає зрозумілим, що така організаційно-правова форма як 915 «Товарна біржа» існує в реаліях господарського життя вітчизняного суспільства, але з негативною динамікою її частки в загальному обсязі суб'єктів господарювання. А така організаційно-правова форма як 920 «Фондова біржа» не має місця взагалі за даними, згідно з [3], але у

Державному класифікаторі ДК 002-94 "Класифікація організаційно-правових форм господарювання" [2] вона зазначається, що демонструє необхідність внесення змін у відповідний документ.

Згідно із чинними нормативно-правовими актами [4; 5], для фондових бірж, окрім організаційно-правової форми 920 «Фондова біржа», зазначено такі організаційно-правові форми, як – акціонерне товариство та товариство з обмеженою відповідальністю, для товарних бірж, окрім організаційно-правової форми 915 «Товарна біржа», законодавством не зазначено інших, але на практиці вони виступають також в організаційно-правовій формі приватного акціонерного товариства або товариства з обмеженою відповідальністю.

Аналітичні дані щодо розвитку фондового ринку формуються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, згідно з [6]. Централізований орган, який виконує нагляд і контроль за діяльністю товарних бірж відсутній, аналіз даних відповідного сектору біржової торгівлі вивчається фрагментарно, що є проблемою його розвитку, зокрема правового регулювання та економічного управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сохацька О.М. Біржова справа: Підручник. Тернопіль: Карт-бланш, К.: Кондор, 2008. 632 с.
2. Державний класифікатор ДК 002-94 "Класифікація організаційно-правових форм господарювання", затверджений наказом Держстандарту України від 22.11.1994 N 288. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 08.05.2021).
3. Кількість юридичних осіб за організаційно-правовими формами господарювання. Кількість суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності. Державна служба статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 08.05.2021).

4. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15?find> (дата звернення: 08.05.2021).
5. Про товарну біржу. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1956-12?find> (дата звернення: 08.05.2021)
6. Аналітичні дані щодо розвитку фондового ринку URL: <https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/> (дата звернення: 08.05.2021)

Коструба А. В.

ЦИВІЛЬНО/ГОСПОДАРСЬКИЙ «КОДЕКСОВИЙ КОНКУБІНАТ»: В ПОШУКАХ КОМПРОМІСУ

Останнім часом не вщухає дискусія щодо подальшої долі Господарського кодексу України. Міноритарна група цивілістів ліворадикального толку виступають за його безапеляційну ліквідацію та нормативну консолідацію всієї сукупності приватноправових відносин в межах одного кодифікованого акту. Зазначимо що ідея запровадження «єдиного цивільного кодексу приватного життя» немає під собою будь-якого теоретичного підґрунтя. Крім того її реалізація призведе до деформації сталих принципи юридичної техніки, серед яких простота та придатність правового акту до застосування. Сьогодні ми стаємо свідками детальної структуризації приватноправових відносин, їх автономної нормативної регламентації. Прикладом є відносини в сфері ІТ права, медичного права і спортивного права тощо. Секуляризація Господарського кодексу України не той шлях, яким слід вирішувати проблему колізії правових актів. Тому підтвердженням є світовий досвід, зокрема досвід Франції.

Для правової системи Франції характерний дуалізм приватного права, якому присутня відокремленість правових норм в регулюванні торгівельної (комерційної) діяльності від норм цивільного права. Це форма внутрішнього розподілу, яка не порушує галузеву цілісність та дозволяє враховувати особливості правового регулювання комерційних відносин.

В такому разі, відповідні комерційні правовідносини не противляться цивільним, навпаки підкреслюють певний рівень їх системної диференціації в межах єдиного цивільного права.

Сформована в середні 16 століття правова традиція окремого правового регулювання відносин комерційного характеру, що обумовлено характером суспільно-економічної формації того часу зберегла свої риси й на сучасному етапі розвитку приватного права Франції. Природа та характер цивільних відносин і комерційних (підприємницьких) відносин об'єктивно має певну специфіку їх правового регулювання, що обумовлює використання окремих правових засобів регулювання таких відносин. Але, наведене не стільки відокремлює комерційне (підприємницьке) право від цивільного, скільки специфікує його в межах такого. Така специфікація всередині системи цивільного права Франції обумовлена однорідністю комерційного (підприємницького) права на відміну від цивільного права Франції. Комерційне право Франції регулює достатньо вузьку сферу суспільних відносин, які мають власне нормативно-правове підґрунтя, яке опосередковує таку сферу. Перш за все це відносини із спеціальним учасником – особою, яка здійснює комерційну діяльність на професійній основі. По-друге, такі відносини визначають діяльність у сфері суспільного виробництва, спрямованого на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг з метою досягнення

економічних і соціальних результатів та одержання прибутку. Незважаючи на це комерційне (підприємницьке право) не може існувати поза межами цивільного. Базові фундаментальні правові категорії цивільного права Франції визначають основні засади комерційного (підприємницького) права. Основні положення речового права, зобов'язального права комерційне право Франції черпає з цивільного. В цьому полягає діалектична єдність цивільного права Франції із комерційним правом.

Позитивним моментом, що має стати прикладом нормопроектування для вітчизняного законодавця є відхід від декларативного нормування комерційних відносин в бік системного поєднання розрізнених нормативно-правових актів спеціально-правового характеру. В той час коли ми ідемо шляхом нормативної декодифікації господарських правовідносин, Франція навпаки, посилює рівень «кодифікаційності» комерційних відносин.

Зазначимо, що такий етап в розвитку законодавства Франції мав своє місце. Так, прийнятий 15 вересня 1807 року Комерційний кодекс Франції, який містив в собі 648 статей та поєднав в собі всі діючі на той час нормативні положення, що регулюють торгівлю поступово вичерпав себе. В ситуації нормативної невизначеності почався процес активної декодифікації комерційного права Франції, в результаті чого певні титули були вилучені з кодексу та отримали самостійне правове регулювання в правовій системі Франції. Питання підприємницької діяльності, які вимагали свого впорядкування отримала правове регулювання вже не шляхом вдосконалення існуючого кодифікованого акту, а шляхом прийняття з цього приводу автономних актів законодавства. Цей процес тривав майже 50 років (з 1909 року по 1953 рік). До 2000 року діюча частина його нормативних положень не перевищувала 150 статей. В такої схожості Комерційний кодекс Франції 1807 року нагадує Господарський кодекс

України – 2021. Нарешті Комерційний кодекс Франції у 2000 році втратив чинність.

На сьогодні в державі діє Комерційний кодекс 2000 року (*Code de commerce*). Структурно він складається із *законодавчої та регуляторної частини*, яка уточнює, розвиває та доповнює законодавчу частину як форма забезпечення її належного застосування (введена в дію Декретом уряду від 25 березня 2007 року №2007-431). Крім того Комерційний кодекс Франції містить в собі узагальнення правових норм, дія яких зупинена. Сумарно сьогодні цей кодифікований акт включають в себе 9 книг які об'єднують 960 статей. Ці статті розподілені за титулами і главами відповідно до предмету правового регулювання того чи іншого виду суспільних відносин, які виникають в комерційній діяльності і які регулюються Комерційним кодексом Франції. Не зважаючи на це, діалектична єдність комерційного (підприємницького) права і цивільного права Франції синергетична пов'язує два кодифікованих правових акту (Цивільний кодекс Франції станом на 2021 рік складає 2534 статі).

В першій книзі Комерційного кодексу Франції «Про комерцію в цілому» розкриваються основні положення про комерційну діяльність, визначається правовий статус комерсанта, наводяться їх права та обов'язки. В законі розкривається поняття комерційного акту, під яким розуміється будь-яка купівля рухомого чи нерухомого майна з метою його перепродажу, підприємницькі операції по виробництву товарів, його постачанню, наданню агентських послуг, валютних банківських чи брокерських операцій тощо. Комерсантом визначається особа, яка здійснює комерційні акти в порядку звичайної професійної діяльності. При цьому, нею може бути як фізична особа так й комерційні товариства, інші юридичні особи, а також іноземці.

Друга книга «Про комерційні товариства» присвячена комерційним юридичним особам. В книзі надається загальна характеристика комерційним юридичним особам. Розглядаються відповідні організаційно-правові форми, поширеними серед яких є повне товариство, прості командитні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, акціонерні організації (акціонерне товариства, акціонерне командитне товариства та спрощене акціонерне товариство).

В цілому структура титулу аутентична структурі норм національного законодавства України, а саме Закону України «Про акціонерні товариства», Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю».

Підприємницький характер відносин, які регулюються Комерційним кодексом Франції передбачає кодифікацію антимонопольного законодавства та законодавства про економічну концентрацію, чому присвячена четверта книга кодексу. Відповідний розділ містить в собі регламентацію антиконкурентних дій, умови економічної концентрації, закріплює положення антимонопольної ради, її правове положення та процедуру розгляду відповідних справ та оскарження рішень антимонопольної ради.

В національній правовій системі України питанню захисту конкуренції у підприємницької діяльності та у сфері державних закупівель присвячена низка законодавчих актів, серед яких Закон України «Про Антимонопольний комітет України» від 26 листопада 1993 року №3659-ХІІ, Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11 січня 2001 року №2210-ІІІ, Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07 червня 1996 року №236/96-ВР та Закон України «Про природні монополії» від 20 квітня 2000 року №1682-ІІІ та Господарський кодекс України. Отже, як бачимо наведене питання не отримало

свого систематизованого вирішення у відповідній кодифікованій формі. Так Господарський кодекс України містить в собі певні декларативні норми щодо обмеження монополізму та захист суб'єктів господарювання і споживачів від недобросовісної конкуренції. Їм присвячено 17 статей кодексу із 418, в той час, як сумарна кількість статей наведених спеціальних законодавчих актів перевищує 150. Головні засади забезпечення конкурентних відносин регламентовані численними нормативно-правовими актами. Тому досвід законодавчої техніки Франції в цьому аспекті є показовим.

Комерційний кодекс Франції містить в собі положення, які визначають види антиконкурентних дій, характер операцій, які призводять до концентрації, дії які обмежують конкуренцію, інші заборонені дії, а також заходи забезпечення прозорості діяльності.

Шоста книга Комерційного кодексу Франції присвячена правовому регулюванню відновлення платоспроможності товариства та конкурсному процесу. С початку шоста книга кодексу «Про труднощі підприємств» була результатом кодифікації двох законодавчих актів: Закон від 01 березня 1984 року №84-148 про попередження і дружне врегулювання фінансово-економічних труднощів підприємства та Закон від 25 січня 1985 року №85-98 про відновлення платоспроможності та ліквідацію майна в судовому порядку. В подальшому, Законом від 26 липня 2005 року №2005-845 шоста книга викладена в новій редакції, що дозволило, за посередництвом процедури кодифікації, включити до Комерційного кодексу Франції нові правила, пов'язані із відновленням платоспроможності боржника.

Варто зазначити наступне. Ордонасом від 08 червня 2006 року №2006-673 до Комерційного кодексу Франції включена сьома книга, яка присвячена організації

діяльності торговельно-промислових палат та діяльності комерційних судів. Книгою вдосконалено порядок організацій діяльності торговельно-промислових палат. В цій книзі також встановлюється компетенція таких комерційних судів, порядок їх формування, обрання керівного складу. Визначається підсудність комерційних судів, встановлюються адміністративні засади його діяльності.

Наведе яскраво свідчить що сучасна правова система Франції перебуває під впливом тектонічних зломів які відбуваються в Європі. Приватне право Франції не є замкнутою системою. Отже економічна інтеграція не може успішно розвиватися без належної правової основи, чим стає комунітарне право Європейського союзу. Не зважаючи на те, що в складі Європейського союзу налічує 28 держав, доцентровою силою, яка формує інституціональні скрепи комунітарної правової системи є Франція і Німеччина. Наведене обумовило активізацію процесів реформування законодавства цієї країни. Синергетичний вплив обох держав на розвиток сучасного європейського праворозуміння вимагає поступового зближення двох інституціональних систем правового регулювання суспільних відносин. Вказаний процес об'єктивно вимагає реформування законодавства двох країн, приведення їх до потреб тих процесів економічної інтеграції, що відбуваються в Європейському товаристві. Сфера комерційного права Франції позбувається інертності.

З іншого боку, слід визнати що дуалізм приватного права Франції не є руйнуючою силою ні для цивільного права ні для комерційного. Розумна інтегративність положень Комерційного кодексу та Цивільного кодексу Франції дозволяє ефективно регулювати відповідні відносини не створюючи штучних перешкод в їх розвитку.

На переконання більшості представників науки цивільного права наведені правові традиції Франції мають бути сприйняті авторами Концепції модернізації господарського (економічного) законодавства України під час реалізації.

Туркот О. А.

ЩОДО ЗМІН, ЯКИХ ПОТРЕБУЄ ГОСПОДАРСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Господарські правовідносини щодня динамічно розвиваються, у зв'язку із змінами у суспільстві, пандемією COVID-19, науковими винаходами тощо. Норми законодавства необхідно вдосконалювати, зважаючи на розвиток технологій, різноманітні несприятливі економічні причини тощо.

Господарське законодавство України потребує внесення змін для ефективної взаємодії суб'єктів господарювання при здійсненні діяльності. Зокрема, необхідно виокремити сфери, які потребують вдосконалення та модернізації законодавства:

Уже тривалий час у світі та в Україні зокрема проводять боротьбу з коронавірусною хворобою (COVID-19). Внаслідок цього світова та національна економіка зазнали негативного впливу. Законодавча влада в Україні вносить зміни у законодавство щодо зменшення негативного впливу на економіку держави, проте, вказані дії є недостатніми. У зв'язку з цим, без належної фінансової підтримки та внесення відповідних змін у законодавство щодо належного захисту суб'єктів господарювання в умовах пандемії, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2,

суб'єкти господарювання неспроможні ефективно провадити свою діяльність на ринку.

Стан правового регулювання організації та безпосереднього здійснення господарської діяльності характеризується такими проблемами: низька ефективність сучасних методів та засобів господарсько-правового впливу на економіку в умовах триваючих зовнішніх загроз, зумовлених біологічними (пандемія COVID-19), військовими (окупація частини території України) та іншими чинниками [1, с. 18].

У законодавство необхідно внести норми щодо правового режиму майна суб'єктів господарювання для використання його при здійсненні господарської діяльності, а також, зокрема, при створенні та припиненні функціонування відповідних організаційно - правових форм господарювання. Також, у зв'язку із цим, наявна врегульованість не у повному обсязі нормами законодавства положень щодо здійснення господарської діяльності, шляхом укладення / припинення відповідних договорів при здійсненні функціонування суб'єктів господарювання.

Стан правового регулювання організації та безпосереднього здійснення господарської діяльності характеризується такими проблемами: недостатній рівень правового забезпечення використання майна при організації та здійсненні господарської (економічної) діяльності та недостатня правова регламентація щодо укладання, виконання та припинення договорів у сфері господарської (економічної) діяльності [1, с. 18].

На законодавчому рівні не врегульовано порядок досудового вирішення спорів між суб'єктами господарювання, шляхом медіації (посередництва). За допомогою вказаного способу досудового врегулювання

спорів між суб'єктами господарювання у світі уже тривалий час вирішують спори, економлячи при цьому час та кошти.

Також, вагомою проблемою є неналежний правовий захист суб'єктів господарювання при здійсненні ними діяльності, зокрема від «рейдерських посягань». Наприклад, шляхом підвищення міри відповідальності за вчиненні правопорушення у сфері здійснення господарської діяльності, оскільки на даний час відповідальність є незначною.

Знижується рівень інвестиційної привабливості України, адже інвестори бояться втратити свої вклади внаслідок рейдерських посягань і відмовляються від інвестування в українські компанії на користь компаній з інших країн [2, 134].

На доцільність модернізації та збереження кодифікації як оптимальної форми систематизації господарського законодавства вказують, зокрема: потреба адаптації господарського законодавства України до права Європейського Союзу, удосконалення національного законодавства відповідно до зобов'язань, визначених Угодою про асоціацію з Європейським Союзом; необхідність підвищення позицій України у рейтингу Світового банку «Doing Business», серед показників якого враховуються стабільність і осучаснення господарського (економічного) законодавства; тощо [1, с. 18].

В Україні наявна недосконала законодавча база, за допомогою якої здійснюють правове регулювання банкрутства суб'єктів господарювання та фермерських господарств зокрема. Внаслідок цього Україна посідає низьке місце у рейтингу «Doing Business» [3, 73].

На нашу думку необхідно погодитись із науковцями, оскільки доцільність модернізації господарського законодавства полягає у наступному:

При внесенні змін у господарське законодавство відбудеться адаптація норм, які здійснюють правове регулювання у сфері господарювання до норм Європейського Союзу.

При вдосконаленні законодавства у сфері господарювання підвищиться місце України у рейтингу «Doing Business» тощо.

Отже, у зв'язку з тим, що господарські правовідносини перебувають у динамічному розвитку, змінюючись кожного дня, відповідно схеми для здійснення правопорушень теж щоденно вдосконалюють. Тому, норми господарського законодавства потребують вдосконалення та внесення змін, оскільки вони повинні забезпечувати належне регулювання правовідносин та ефективний захист від вчинення правопорушень зокрема.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Концепція модернізації господарського законодавства України Юридичний вісник України. № 13–15 (1342–1344) 2–22 квітня 2021 року. С. 18-19.
2. Деревянко Б.В., Туркот О.А. Про протидію збиранню чужого врожаю рейдерами. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2021. № 1 (1). С. 132–141.
3. Благута Р.І., Долинська М. С., Туркот О. А. Проблематика становлення інституту банкрутства фермерських господарств. *Соціально-правові студії*. 2019. Вип. 2 (4). С. 73-81.

Руденко Л.Д., Плотнікова М.В., Швагер О.А.

СПОЖИВАЧІ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ В КОНТЕКСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ГОСПОДАРЬСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ¹

Підписання Угоди про асоціацію з ЄС поставило перед Україною низку завдань щодо гармонізації національного законодавства у сфері фінансових послуг з правом ЄС та визначення категорії «споживач фінансових послуг» у національному законодавстві.

Наявність різного категоріального апарату у господарському та цивільному законодавстві, відмінне від національного законодавства розуміння «споживач фінансових послуг» на рівні вторинних актів ЄС вказують на доцільність уточнення категорії «споживач фінансових послуг».

Як зазначає А.Г. Бобкова, сьогодні наука господарського права неминуче потребує вирішення кількох складних питань, що пов'язані з модернізацією господарського законодавства, метою якої є оновлення правової парадигми організації і здійснення економічної (господарської) діяльності в Україні і на цій основі забезпечення конструктивного поєднання, взаємоузгодження публічних та приватних інтересів у регулюванні

¹ Дослідження проведено на виконання міжнародного проекту в сфері освіти «619998-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-MODULE Європейські стандарти захисту прав споживачів фінансових послуг» (спільний проєкт СумДУ, Еразмус+ Жан Моне Фонду та Виконавчого агентства з питань освіти та культури за підтримки ЄС). Підтримка Європейською комісією випуску цієї публікації не означає схвалення змісту, який відображає лише думки авторів, і Комісія не може нести відповідальність за будь-яке використання інформації, що міститься в ній.

економічної (господарської) діяльності, суттєве покращення правових умов для розвитку української економіки та підвищення рівня життя населення [1, с. 29].

Одним із таких питань є уточнення категорії «споживач фінансових послуг». Змістовне наповнення зазначеної категорії прописано у низці Законів України: «Про фінансові послуги та державне регулювання фінансових послуг», «Про банки і банківську діяльність», «Про страхування»; «Про захист прав споживачів». На рівні Цивільного кодексу України прописано норми щодо захисту прав споживачів у договірних відносинах. У господарському законодавстві також містяться норми щодо захисту прав споживачів. Зокрема, відповідно до ст. 2 Господарського кодексу України споживач є одним із учасників відносин у сфері господарювання; захист прав споживачів є складовою конституційних основ правового господарського порядку в Україні (ч. 2 ст. 5). Ст. 20 Господарського кодексу України передбачає захист прав як суб'єктів господарювання, так і споживачів. У ст. 39 кодексу прописано права споживачів [2].

Незважаючи на наявність великої кількості норм щодо захисту прав споживачів, визначення «споживача» у окремих нормативно-правових актах є різним. У низці галузевих нормативно-правових актів до поняття «споживач» включаються як фізичні, так і юридичні особи, а у деяких – тільки фізичні особи. Внесення змін до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» у частині захисту прав споживачів фінансових послуг ускладнило змістовне розуміння поняття «споживач фінансових послуг», оскільки поряд з зазначеною категорією ввело поняття «клієнт» (ст. 12 Закону) [3]. Така невизначеність негативно відбивається на механізмі захисту прав споживачів фінансових послуг. Змістовне наповнення категорії «споживач фінансових

послуг» повинне забезпечити належний механізм захисту прав таких споживачів, виходячи з наступних чинників: споживач фінансових послуг є більш слабкою стороною у порівнянні з фінансовою установою; права споживачів фінансових послуг обумовлюються і публічними інтересами держави у сфері макрофінансової стабільності; договірні відносини між споживачем та фінансовою установою не є рівними у розумінні Цивільного кодексу України; споживач фінансових послуг забезпечує не тільки власні потреби, а й виконує організаційно-установчі повноваження власника (інвестування через фонд фінансування будівництва, участь у недержавному пенсійному фонді).

Неврахування зазначених особливостей, обмеженість та фрагментарність законодавства щодо захисту прав споживачів фінансових послуг вказують на доцільність систематизації законодавства у цій сфері за галузевою ознакою. Є нагальна необхідність створення нормативної бази для системного регулювання відносин у сфері фінансових послуг, розробки механізмів, що забезпечать більш високий рівень захисту прав споживачів. Такі механізми, поміж іншого, мають містити вимоги щодо надання інформації фінансовими установами, створення механізмів досудового розгляду скарг та вирішення спорів, захисту споживачів від нав'язування послуг, захисту приватної інформації тощо [4, с. 29].

Досліджуючи правові засади, місце державного регулювання на ринку фінансових послуг, Т. Латковська підкреслює, що відносини між суб'єктами на ринках фінансових послуг мають різноплановий характер, одна їх частина є предметом фінансово-правового регулювання, інша – предметом цивільно-правового та господарсько-правового регулювання [5, с. 148].

Одним із способів досягнення мети захисту прав споживачів фінансових послуг та формування більш ефективного механізму захисту таких прав є включення положень щодо споживачів фінансових послуг у рекодифіковане господарське (економічне) законодавство. При цьому, категорія «споживач» повинна включати як фізичних осіб, так і суб'єктів господарювання.

Виходячи зі змісту аналізованих відносин, суб'єктами-учасниками ринків фінансових послуг законодавство визначає юридичних осіб та фізичних осіб-суб'єктів підприємницької діяльності, які мають право здійснювати діяльність з надання фінансових послуг на території України, та споживачів таких послуг.

Норми Господарського кодексу України дозволяють з'ясувати зміст категорії «споживач» та «захист прав споживачів» для сфери фінансових послуг.

Ст. 2 Господарського кодексу України зазначено, що споживачі є учасниками відносин у сфері господарювання та наділені відповідною господарською компетенцією.

Держава забезпечує захист прав і законних інтересів суб'єктів господарювання та споживачів. Кожний суб'єкт господарювання та споживач має право на захист своїх прав і законних інтересів. Права та законні інтереси зазначених суб'єктів захищаються шляхом: визнання наявності або відсутності прав; визнання повністю або частково недійсними актів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, актів інших суб'єктів, що суперечать законодавству, ущемлюють права та законні інтереси суб'єкта господарювання або споживачів; визнання недійсними господарських угод з підстав, передбачених законом; відновлення становища, яке існувало до порушення прав та законних інтересів суб'єктів господарювання; припинення дій, що порушують право або створюють загрозу його порушення; присудження до

виконання обов'язку в натурі; відшкодування збитків; застосування штрафних санкцій; застосування оперативно-господарських санкцій; застосування адміністративно-господарських санкцій; установлення, зміни і припинення господарських правовідносин; іншими способами, передбаченими законом (ст. 20 Господарського кодексу України).

Щодо визначення «споживач» та споріднених понять на рівні спеціальних законів у сфері фінансових послуг можна виокремити наступні категорії:

споживач – фізична особа, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника (ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів») [6];

споживач фінансових послуг – фізична особа, яка отримує або має намір отримати фінансову послугу для задоволення особистих потреб, не пов'язаних із підприємницькою, незалежною професійною діяльністю (ст. 1 закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг») [3];

клієнт банку – будь-яка фізична чи юридична особа, що користується послугами банку (ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність») [7];

інвестори – суб'єкти інвестиційної діяльності, які приймають рішення про вкладення власних, позичкових і залучених майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти інвестування. Інвестори можуть виступати в ролі вкладників, кредиторів, покупців, а також виконувати функції будь-якого учасника інвестиційної діяльності. Учасниками інвестиційної діяльності можуть бути громадяни та юридичні особи України, інших держав, які забезпечують реалізацію інвестицій як виконавці замовлень

або на підставі доручення інвестора (ст. 5 Закону України «Про інвестиційну діяльність») [8];

вкладник – фізична особа (у тому числі фізична особа – підприємець), яка уклала або на користь якої укладено договір банківського вкладу (депозиту), банківського рахунку або яка є власником іменного депозитного сертифіката (Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб») [9].

Таким чином, на рівні спеціальних законів зазначено різне змістовне наповнення для таких категорій, як «споживач», «клієнт», «інвестор», «вкладник». Поняття «клієнт» є більш широким у порівнянні зі «споживачем фінансових послуг», оскільки включає як юридичну, так і фізичну особу. Проте права клієнта прописано тільки на рівні надання обов'язкового переліку інформації до укладення договору. Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» обмежено права вкладника у порівнянні з правами споживача фінансових послуг відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг».

Відповідно до ст. 415 Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС Сторони Угоди співробітничать з метою забезпечення високого рівня захисту прав споживачів та досягнення сумісності між їхніми системами захисту прав споживачів. Тобто Україна взяла на себе зобов'язання з впровадження у національне законодавство стандартів ЄС у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг.

На рівні ЄС також неодноразово поставало питання щодо тлумачення поняття «споживач». Так, у рішенні суду ЄС у справі *Carpe Snc v Idealservice Srl* (C-541/99) споживача визначено як «будь-яку фізичну особу», яка відповідає умовам, встановленим цим положенням. У той же час, ст. 2 (с) Директиви 93/13/ЕЕС у термін «постачальник або

продавець» включено фізичних та юридичних осіб. Окрім цього, у вказаному вище рішенні зазначено, що суд не позбавляє країни-учасниці можливості власного тлумачення поняття «споживач».

Зазначене дозволяє констатувати відсутність універсального підходу щодо змістовного наповнення категорії «споживач фінансових послуг» на рівні вторинних актів ЄС.

На думку Н. Пацурія, системні тлумачення норм чинного законодавства України, матеріали правозастосовної практики, положення права ЄС, практика Європейського суду та положення наукової доктрини доводять можливість і необхідність поширення норм законодавства України про захист прав споживачів на суб'єктів господарювання. Вказане дозволить відійти від «вужького» законодавчого підходу до тлумачення терміна «споживач» і поширити дію спеціального законодавства на тих осіб, які фактично споживають будь-яку послугу (роботи, товари). Йдеться про юридичних та/або фізичних осіб – підприємців, до яких можуть застосовуватися умови інформаційної та договірної диспропорції у процесі споживання, що ставить їх у положення «слабкої сторони за договором» страхування. Вказаний підхід надасть можливість застосовувати до таких осіб особливості захисту прав споживачів, які полягають у домінуванні спеціальних способів захисту (Закон України «Про захист прав споживачів») над загальними [11, с. 69]. Як представляється, поширення дії спеціального законодавства про захист прав споживачів фінансових послуг на суб'єктів великого підприємництва є недоцільним, адже їх важко віднести до «слабкої сторони за договором» у відносинах споживання взагалі й фінансових послуг зокрема.

Проведений аналіз дозволяє підбити наступні підсумки. Зміст категорії «споживач фінансових послуг»

доцільно розширити та включити до таких споживачів суб'єктів мікро-, малого підприємництва. Реалізація пропозиції сприятиме макрофінансовій стабільності України, більш активному залученню фінансових ресурсів суб'єктами мікро-, малого підприємництва. У подальших наукових дослідженнях доцільно розглянути питання включення положень про споживачів фінансових послуг у рекодифіковане господарське (економічне) законодавство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бобкова А.Г. Щодо предмету правового регулювання Господарського (Економічного, Комерційного) кодексу України. *Другі наукові читання пам'яті академіка ВК Мамутова* (м. Київ, 3 липня 2020 р.). Наук. ред. В.А. Устименко. Київ, НАН України. С. 29-35.
2. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#n380>.
3. Про фінансові послуг та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 № 2664-III (зі змін. та доповн.). URL: https://ips.ligazakon.net/document/t012664?an=70&ed=2019_09_19.
4. Ментух Н.Ф., Шевчук О.Р. Правове регулювання захисту прав споживачів фінансових послуг. *Фінансово-банківські та адміністративні послуги: проблеми управління та перспективи розвитку*»: збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль 12-13 листопада, 2015 року). Тернопіль: Астон, 2015. С. 29-30.
5. Латковська Т.А. Проблеми правового регулювання ринків фінансових послуг в умовах глобалізації. Фінансове право у XXI сторіччі: здобутки та перспективи. -К.: Алерта, 2011. С. 148-151.
6. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII (зі змін. та доповн.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text>.
7. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 №2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>.

8. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18.09.1991 № 1560-XII (зі змін. та доповн.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>.
9. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 23.02.2012 № 4452-VI (зі змін. та доповн.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17#Text>.
10. *Case Snc v Idealservice Srl (C-541/99)* URL: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-541/99>.
11. Пацурія Н. Господарсько-правовий дискурс щодо проблематики визначення споживача страхової послуги. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2014. № 4. С. 61-71.

Розділ 3

Актуальні аспекти розвитку господарського та цивільного законодавства

(сторінка молодого вченого)

Ужакін Ю. А.

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ НЕДОБРОСОВІСНОМУ НАБУТТЮ ПРАВ НА ЗНАКИ ДЛЯ ТОВАРІВ І ПОСЛУГ

Ключові слова: недобросовісність, пробіл у законодавстві, набуття прав на знаки для товарів і послуг, судовий розсуд, дискреція, оціночне поняття.

Проект Концепції оновлення цивільного кодексу України проголошує, що основні напрями вдосконалення положень Книги четвертої ЦК обумовлені, зокрема, необхідністю внесення змін до законодавства з метою імплементації положень Угоди про асоціацію, адаптації законодавства України до законодавства ЄС, врахування відповідного досвіду іноземних країн, зокрема, країн ЄС. Умовою ефективної імплементації Угоди про асоціацію, адаптації законодавства є встановлення та прийняття до уваги сукупності норм права ЄС, рішень Суду ЄС та норм законодавства держав-членів ЄС, що забезпечують

функціонування відповідних інститутів охорони прав інтелектуальної власності [1, с. 30].

Одним із питань, де врахування досвіду країн ЄС є цілком доречним, є питання недобросовісного набуття права на торговельні марки.

Чинний ЦК України, Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», інші акти законодавства України не містять загального правового регулювання питань набуття права знаки для товарів та послуг із використанням недобросовісної поведінки, заборони такого набуття. Відсутні відповідні норми й у законодавстві про захист від недобросовісної конкуренції. Лише окремі аспекти проблеми врегульовано актами міжнародного права, які є частиною національного цивільного законодавства України (ч. 1 ст. 10 ЦК України). Мається на увазі статті 6 bis та 6 septies Паризької конвенції про охорону промислової власності. Ці норми регулюють окремі питання недобросовісного набуття прав на знаки для товарів і послуг – набуття права на загальновідомий товарний знак та недобросовісні дії представників правовласників. Як зазначає Т. С. Демченко стосовно ст. 6 septies Паризької конвенції, хоча термін недобросовісність не згадується у цій нормі, фактично норма спрямована на захист від недобросовісних дій представників власників товарного знаку [5, с. 4].

Актуальність питання недобросовісного набуття прав на товарний знак не викликає сумніву. Г. О. Андрощук зазначає: «В останні роки в ЗМІ та спеціалізованих блогах широко обговорюється явище «сквотинг торгових марок» (squatting of trademarks). Йдеться про ситуацію, коли компанія або приватна особа реєструє торгову марку, що стосується товару, послуги або торгового найменування іншої компанії [2, с. 26]. Як зазначає далі автор, сквотери намагаються реєструвати такі торгові марки, і при цьому

в більшості випадків їх намір полягає не в тому, щоб використовувати їх в торгівлі, а в тому, щоб отримувати рентні платежі від власників компаній, що користуються такими брендами – наприклад, імпортерів іноземних товарів [2, с. 26 - 27].

Більш докладне викладення та класифікацію дій із недобросовісного набуття прав на товарні знаки можна знайти в іноземній доктрині. Автори відомого англійського курсу Kerly's Law of Trade Marks and Trade Names розподіляють випадки недобросовісної поведінки стосовно набуття прав на товарний знак на 3 наступні категорії: заволодіння товарним знаком інших осіб, реєстрація без наміру добросовісного використання та надмірний обсяг товарів (послуг), для яких реєструється знак [10, с. 233].

У країнах ЄС відповідні проблеми пригорнули увагу законодавця. Наприклад, ст. 3 Директиви Європейського Парламенту та Ради «Про зближення законодавства держав-членів щодо товарних знаків і знаків обслуговування» N 2008/95/ЄС передбачає, що кожна держава-член має право передбачити, що знак не може бути зареєстрований або, в разі реєстрації, підлягає визнанню недійсним, коли і наскільки заявка на реєстрацію знака була представлена заявником недобросовісно (підпункт d) ч. 2 ст. 3).

ЦК України містить загальні приписи щодо меж користування цивільними правами. Частини 2 та 3 ст. 13 ЦК передбачають що, при здійсненні своїх прав особа зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб, завдати шкоди довікільлю або культурній спадщині. Не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах. Частина 5 цієї статті містить заборону щодо використання використання цивільних прав з метою неправомірного обмеження конкуренції.

Тим не менше, ці загальні положення не отримали розвитку та конкретизації на рівні Книги четвертої ЦК та Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг». Відсутні спеціальні норми в ГК України. Отже, чинне законодавство про знаки для товарів і послуг не містить правового механізму протидії недобросовісним діям із «захоплення» торгової марки без наміру її добросовісного використання для цілей індивідуалізації товарів та послуг заявника. Також, відсутній правовий механізм протидії використанню заявок на реєстрацію знаку для товарів і послуг для цілей недобросовісної конкуренції.

Зазначена ситуація може бути кваліфікована у якості пробілу у національному законодавстві про товарні знаки.

Що стосується поняття пробілів у законодавстві, доктрина пропонує багато підходів. О. Ф. Скакун визначає поняття прогалин наступним чином: «Прогалини у законодавстві - повна або часткова відсутність (пропуск) необхідних юридичних норм у чинних законодавчих актах, якими, виходячи з принципів права, мають бути врегульовані певні суспільні відносини» [9, с. 434].

Є. В. Васьковський у роботі польського періоду «Нарис методології цивілістичної догматики» наступним чином визначив прогалини у вузькому розумінні: «Це прогалини у вузькому значенні, які виражаються у відсутності в законодавстві норми, котра могла б застосовуватися до даного випадку в порядку звичайної дедукції». [4, с. 370].

В. В. Лазарєв запропонував досить докладне визначення: «Прогалиною в праві називається повна або часткова відсутність нормативних положень, необхідність яких обумовлена розвитком суспільних відносин і потребами практичного вирішення справ, основними принципами, політикою, здоровим глуздом і змістом

чинного законодавства, а також іншими проявами класової волі, спрямованої на регулювання життєвих фактів в сфері правового впливу» [8, с. 37].

Вдалою, докладною слід вважати дефініцію, що належить австрійському вченому Ф. Бидлінскі, який пише: «Згідно справедливо пануючий думці, специфічній проблемі заповнення норм права, яка описана в п. 1 цього розділу, відповідає дійсне припущення про наявність прогалин в законодавстві. Таким чином, мова йде про наявність прогалин у регулюванні, включаючи норми звичаєвого права. При цьому під прогалиною в регулюванні мається на увазі відсутність норми, яка підлягає застосуванню до конкретної проблеми в рамках максимально можливого словесного сенсу такої норми» [3, с. 190].

Протидія недобросовісному набуттю та використанню торговельних марок в повній мірі відповідає загально правовим та галузевим принципам права. Актуальність та доречність внесення відповідних норм підтверджується результатами компаративістських досліджень, наявністю відповідного правового регулювання в праві розвинених країн, зокрема, ЄС.

Ліквідація зазначеного пробілу у законодавстві про знаки для товарів і послуг уявляється можливою шляхом рецепції правового регулювання зазначеного питання на основі досвіду країн ЄС та доповнення національного законодавства відповідними нормами. При цьому, різноманітність конкретних цілей та форм проявів недобросовісної поведінки заявників робить необхідним використання оціночного поняття недобросовісного подання заявки, як це зроблено авторами, зокрема, Директиви N 2008/95/ЄС.

Оціночний характер поняття недобросовісної поведінки та пов'язаність застосування норм з оціночними

поняттями із судовим розсудом не викликає сумніву. Наприклад, В. Косович вважає, що оціночно-правове поняття слід сприймати у якості вираженої в юридичній нормі абстрактної характеристики соціальної (особистої, групової та іншої) значущості реальних або потенційних фактів, що має бути неодмінно конкретизована під час його застосування чи реалізації, завдяки чому забезпечено юридичне реагування держави на всі індивідуалізовані факти, яким притаманна зафіксована у юридичній нормі значущість [7, с. 43].

Створення такого гнучкого та адаптивного механізму протидії матиме своїм наслідком розширення сфери правозастосовного розсуду. Але таке розширення слід вважати виправданим та доречним. Використання оціночного поняття недобросовісності слід вважати цілком доречним, зважаючи на неможливість точного законодавчого визначення всіх потенційних форм зловживання правом з боку заявників. Правильною є думка Т. В. Кашаніной, яка стверджує, що оціночні поняття є специфічним засобом обмеження індивідуального регулювання. [6, с. 10].

Отже, є підстави вважати, що в чинному законодавстві про знаки для товарів і послуг наявний істотний пробіл у питанні протидії недобросовісному набуттю прав на такі знаки. Цей пробіл має бути ліквідовано шляхом законодавчої заборони реєстрації або, в разі реєстрації, встановлення механізму визнання знаку недійсним, у разі, якщо заявка на реєстрацію знака була подана заявником недобросовісно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Проект Концепції оновлення цивільного кодексу України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/1ExwdnngsmvpAZJtWi836Rr6-x1quaZJQ/view>.

2. Андрощук Г. О. Недобросовісність заявників торгових марок: аналіз зарубіжної та вітчизняної законодавчої і правозастосовної практики // Експерт: парадигми юридичних наук та державного управління». 2020. № 5(11). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://maup.com.ua/assets/files/expert/11/2.pdf>.
3. Быдлински Ф. Основные положения учения о юридическом методе (перевод с немецкого) "Вестник гражданского права", 2006, N 2.
4. Васьковский Е. В. Избранные работы польского периода. Сборник научных трудов. - М.: Статут, 2016. - 640 с.
5. Демченко Т. С. Проблематика визначення недобросовісності заявника при подачі заявки на реєстрацію товарного знаку// Журнал «Теорія і практика інтелектуальної власності». 2007 № 2 (34) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ndiiv.org.ua/Files2/2007_2/1.pdf.
6. Кашанина Т.В. Оценочные понятия в советском праве: автореферат дис. ... канд. юрид. наук. Свердловск, 1974.
7. Косович В. Оціночні поняття як засіб юридичної техніки: Монографія / За ред. В. Косович. – Львів : Тріада&плюс, 2010.
8. Лазарев В.В. Пробелы в праве и пути их устранения. – М.: "Юридическая литература".
9. Скакун О. Ф. Теорія права і держави. 4-те видання. Підручник. – К.: Алерта, 2016.
10. Kitchin D., Jacob R. Kerly's Law of Trade Marks and Trade Names (14 th ed., Sweet & Maxwell, London, 2005).

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗА ДОГОВОРОМ БАНКІВСЬКОГО ВКЛАДУ (ДЕПОЗИТУ)

Мінімізація рівня ризику та захищеності інтересів вкладника за договором банківського вкладу (депозиту) має суттєве значення для підвищення довіри до банків та зростання ресурсного потенціалу банку й ефективного функціонування банківської системи України в цілому, що мають вплив на стабільний розвиток економічного сектору держави та запобігання чи розв'язання поточних соціальних проблемних питань. З цією метою існує актуальна потреба у визначенні та використанні способів забезпечення належного виконання зобов'язань за депозитним договором, які спонукатимуть банківську установу до своєчасного виконання своїх зобов'язань перед вкладником із повернення суми вкладу та виплати належних відсотків з нього.

Згідно з ч. 1 ст. 509 Цивільного кодексу України [1] (далі – ЦК України) зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від вчинення певної дії (негативне зобов'язання), а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку. Так, за договором банківського вкладу (депозиту) вкладник передає готівкові гроші або безготівкову грошову суму (вклад), а банк їх приймає у свою власність. Передача вкладником грошової суми (вкладу) банку є юридично значущою дією та неодмінною умовою виникнення зобов'язання за договором

банківського вкладу, згідно з яким у банківської установи виникає обов'язок виконання своїх зобов'язань перед вкладником із повернення суми вкладу та виплати належних відсотків з нього, а у вкладника виникає право вимагати від банку виконання своїх зобов'язань.

За договором банківського вкладу (депозиту) між банком (боржник) та вкладником (кредитор) виникають зобов'язальні правовідносини, а отже, вони охороняються засобами примусового характеру. Оскільки зобов'язальні правовідносини є одним з видів цивільних правовідносин, вони мають усі ознаки останніх. Водночас вони характеризуються і специфічними ознаками, що дозволяють виокремити їх із загальної сукупності цивільних правовідносин і, зокрема, відмежувати від речових правовідносин, а саме:

1) за своїм змістом зобов'язальні правовідносини опосередковують динаміку цивільних правовідносин, в той час, як норми інституту права власності спрямовані на врегулювання відносин статички майна. Зобов'язальні правовідносини тісно пов'язані із правом власності (речовим правом). Так, реалізація власником своїх прав призводить до виникнення зобов'язальних правовідносин, а виконання зобов'язань призводить до виникнення, зміни або припинення права власності;

2) зобов'язальні правовідносини є відносними правовідносинами, які характеризуються чітко визначеним персоніфікованим складом суб'єктів, а тому тут завжди є уповноважена конкретна особа, яка має права (кредитор), а також зобов'язана особа (боржник). Цим зобов'язальні правовідносини відрізняються від речових правовідносин (абсолютних правовідносин), в яких уповноваженій особі протиставлене не конкретна особа чи коло осіб, а «усі й кожен»;

3) здебільшого, зобов'язання є майновими цивільними правовідносинами, оскільки опосередковують процес переміщення, як правило майна або інших майнових результатів;

4) у зобов'язальних правовідносинах юридичний об'єкт полягає у вчиненні активних дій зобов'язаної особи (на відміну від речових правовідносин, у яких юридичним об'єктом є їх пасивна поведінка). Таким чином, у зобов'язальних правовідносинах для задоволення інтересу уповноваженої особи необхідні активні дії конкретних зобов'язаних осіб, а в речових відносинах права реалізуються безпосередньо уповноваженою особою [2, с. 219].

Оскільки зобов'язальні правовідносини за договором банківського вкладу (депозиту) не можуть гарантувати вкладнику виконання банком своєчасного виконання своїх зобов'язань із повернення суми вкладу та виплати належних відсотків з нього, через те передбачаються додаткові заходи щодо забезпечення виконання зобов'язань, які спонукатимуть банківську установу до належного виконання своїх зобов'язань, відповідно до правил, передбачених главою 49 ЦК України.

Забезпечення виконання зобов'язання в договірних відносинах виконує стимулюючу й гарантуючу функції. Види (способи) забезпечення виконання зобов'язань можна визначити як передбачені законом або договором спеціальні міри майнового характеру, що стимулюють належне виконання зобов'язань боржником шляхом встановлення додаткових гарантій задоволення вимог (інтересів) кредитора [3, с. 554]. Як зазначає А. Б. Гриняк, основне завдання способів забезпечення виконання зобов'язань полягає, по-перше, у стимулюванні боржника до належного виконання зобов'язання через настання в іншому випадку негативних наслідків, по-друге,

гарантуванні належного виконання взятих перед кредитором зобов'язань, що виступає додатковим стимулом до вступу останнього у зобов'язання, і, нарешті, стимулювання грошового обороту [4, с. 240].

Згідно зі ст. 546 ЦК України виконання зобов'язання може забезпечуватися неустойкою, порукою, гарантією, заставою, притриманням, завдатком, правом довірчої власності. Зазначений перелік способів забезпечення виконання зобов'язань не є вичерпним. Договором або законом можуть бути встановлені інші види забезпечення виконання зобов'язання (ч. 2 ст. 546 ЦК України).

Вказані поіменовані види (способи) забезпечення виконання зобов'язань за юридичною природою поділяються на зобов'язально-правові (неустойка, порука, гарантія) та речово-правові (застава, притримання, завдаток, право довірчої власності). Існують й інші класифікації способів забезпечення виконання зобов'язань.

У свою чергу, під непойменованими способами забезпечення виконання кредитних зобов'язань, на думку В. І. Кудрявцева, доцільно розуміти ті способи, які не згадані в законодавстві або ж які певним чином згадані, однак не врегульовані ним (наприклад страхування) [5, с. 31].

Відповідно до ст. 547 ЦК України правочин щодо забезпечення виконання зобов'язання вчиняється у письмовій формі. При цьому правочин щодо забезпечення виконання зобов'язання, вчинений із недодержанням письмової форми, є нікчемним.

Згідно зі ст. 548 ЦК України виконання зобов'язання (основного зобов'язання) забезпечується, якщо це встановлено договором або законом. Недійсне зобов'язання не підлягає забезпеченню. Недійсність основного зобов'язання (вимоги) спричиняє недійсність правочину щодо його забезпечення, якщо інше не встановлено ЦК України. Недійсність правочину щодо забезпечення

виконання зобов'язання не спричиняє недійсність основного зобов'язання.

Як зазначає І. О. Проценко, види забезпечення належного виконання зобов'язань мають наступні сутнісні ознаки: 1) безпосередньо передбачені нормами права; 2) залежать від механізму та природи основного зобов'язання; 3) спрямовані на гарантування виконання існуючого та дійсного зобов'язання; 4) обумовлені реаліями економічного та соціального характеру, значною вірогідністю невиконання основного зобов'язання боржником; 5) спрямовані на зміцнення зобов'язань та забезпечення інтересів кредитора; 6) спонукають боржника до належного виконання зобов'язання через можливість застосування додаткових негативних наслідків у вигляді обтяження майна та неможливості його використання за своєю волею чи володіння ним, суттєвого зростання витрат за зобов'язанням чи можливими втратами у майбутньому; 7) синхронізовані з особливостями окремих видів зобов'язань чи навіть безпосередньо вмонтовані у їхній механізм [6, с. 4].

Отже, в рамках цивільно-правових відносин у сфері банківського вкладу (депозиту) вкладник за договором банківського вкладу (депозиту) як його сторона має зацікавленість в належному виконанні зобов'язань своїм контрагентом, що стимулює зміцнення майнового становища учасників цих відносин, формування у них впевненості в реалізації поставлених завдань, та забезпечується як поіменованими, так і не поіменованими способами забезпечення виконання зобов'язань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 12.05.2021).

2. Цивільне право України: навчальний посібник / За ред. Г. Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. 468 с.
3. Цивільне та сімейне право України: підруч. / За ред. Є. О. Харитонова, Н. Ю. Голубевої. К.: Правова єдність, 2009. 968 с.
4. Гриняк А. Б. Теоретичні засади правового регулювання підрядних зобов'язань у цивільному праві України: монографія. К.: НДІ приват. права і підприємництва НАПрН України, 2013. 374 с.
5. Кудрявцев В. І. Класифікація способів забезпечення виконання кредитних зобов'язань. *Юридична Україна*. 2016. Вип. 9–10. С. 21–27.
6. Проценко І. О. Види забезпечення належного виконання зобов'язань у цивільному праві України: єдність та диференціація. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. Харків, 2007. 19 с.

Капцова Т.П.

АНАЛОГІЯ ЗАКОНУ ТА АНАЛОГІЯ ПРАВА В ГОСПОДАРСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Важливими факторами формування і функціонування будь-якої правової системи є її ефективність і цілісність, що здатні забезпечити фактичне досягнення поставлених перед нею цілей і завдань. Одним з важливих завдань держави є перетворення правової системи в цілісну взаємоузгоджену систему, що здатна реально і повно забезпечити пріоритет загально визнаних прав і свобод особистості, доступність правосуддя і можливість судового захисту, а також ефективність та прозорість відновлення порушених прав.

Варто відзначити, що відповідно до ст. 11 ГПК України забороняється відмова у правосудді з мотивів неповноти, неясності, суперечливості чи відсутності законодавства, яке регулює спірні відносини, а ч. 10 ст. 11

ГПК України визначено, що якщо спірні відносини не врегульовані законом і відсутній звичай ділового обороту, який може бути до них застосований, суд застосовує закон, що регулює подібні відносини (аналогія закону), а за відсутності такого - виходить із загальних засад і змісту законодавства (аналогія права). Таким чином, наявність прогалин у праві є передумовою використання аналогії закону чи аналогії права як засобу подолання правової невизначеності, що знаходиться в сфері правового регулювання, в процесі реалізації права. Отже, встановлення наявності прогалини в праві є однією з основних умов допустимості застосування юридичної аналогії [1, с. 124]. Разом з тим, з метою комплексного та всебічного вирішення завдання визначення меж допустимості застосування інституту юридичної аналогії слід, перш за все, точно визначити зміст і структуру зазначеного поняття.

Під межами допустимості застосування інституту аналогії слід розуміти таку сукупність аспектів, критеріїв та обмежень функції подолання прогалин, яка дозволить найточніше описати для певної правової системи, в конкретний період її розвитку, прогалини у правовому регулюванні яких можуть бути подолані за допомогою аналогії права або аналогії закону.

На нашу думку, варто виділити наступні критерії обмежень, які дозволять визначити межі допустимості застосування інституту аналогії в правовій системі України на сучасному етапі її розвитку: 1) встановлення наявності прогалини в праві як обов'язкової умови допустимості використання юридичної аналогії; 2) визначення кола суб'єктів застосування інституту аналогії права і аналогії закону; 3) визначення форм реалізації права, в яких можливе використання аналогії; 4) визначення сфер суспільних відносин, в яких можливе застосування аналогії.

Інститут аналогії є одним з найбільш давніх і ефективних механізмів подолання невизначеності в законодавстві і праві. Відношення до інституту аналогії в історичному вимірі занало істотних змін від загального несприйняття до абсолютного схвалення та розширеного застосування.

На думку П. Рабіновича, відсутність нормативно-правової регламентації певної групи суспільних відносин у сфері правового регулювання, окресленій основними принципами права, свідчить про наявність прогалини в законодавстві [2, с. 140]. Як вказує О. Скакун, прогалина в законі – повна або часткова відсутність необхідних юридичних норм у чинних законодавчих актах [3, с. 554]. О. Колотова вважає, що прогалини в праві – це повна або часткова відсутність правового регулювання суспільних відносин, які знаходяться у сфері правового впливу та потребують правового регулювання за оцінкою суб'єкта правозастосування [4].

Сучасній українській доктрині притаманні різні підходи до визначення поняття «прогалина в праві». Варто виділити два основні підходи до визначення суті прогалини в праві. Зокрема, перший підхід характеризується тим, що дослідники визначають прогалину в праві як «відсутність норм права (або їхніх частин), що регулюють конкретні суспільні відносини у тому разі, якщо воно підлягає сфері правового регулювання» (О. Зайчук, Н. Оніщенко). Для позначення терміну «прогалина» використовуються такі визначення як «незаповнене місце», «пропуск в друкованому тексті», «упущення», «недолік». Також висловлюється думка стосовно того, що прогалини в праві можна говорити переважно в переносному значенні, як про одну із недосконалостей права, відсутності в ньому того, що повинно бути його необхідним компонентом. Інший підхід до розуміння суті прогалин у праві пов'язаний

з ширшим трактуванням сфери відносин, які підлягають правовому регулюванню. Зокрема, прогалиною в праві є повна або часткова відсутність у чинному законодавстві необхідних юридичних норм (Т. Тарахонич, О. Тарнопольська) [5].

Сучасні дослідники в цивільного права прогалиною вважають відсутність конкретної законодавчої норми, необхідної для врегулювання колізійної ситуації [6, с. 46-48]. Ю. Заїка пропонує під прогалиною в праві розуміти випадки, коли певні суспільні відносини потребують правового регулювання, але воно не передбачене конкретним законом, правовою нормою [7]. І. Спасибо-Фатеева вказує, що коли для конкретного випадку немає норми або коли наявні декілька норм, які суперечать одна одній, або коли діюча норма є неповною, тобто не враховує повністю всіх конкретних особливостей цього випадку, йдеться про прогалини в праві [8].

Різність думок дослідників про сутність прогалин у праві обумовлюють настільки ж різноманітні підстави їх класифікації, які використовуються вченими для поділу всієї сукупності прогалин на певні види (класи, групи, різновиди). Тим часом, в залежності від приналежності прогалини до певного класу по-різному вирішується питання і про його подолання правозастосовними органами, зокрема - органами правопорядку [9, с. 30].

Звичайно розвиток і зміна правової системи, її пристосування до нових умов відбувається, головним чином, ззовні, в результаті правотворчої роботи компетентних органів. Але і в самому праві існують внутрішні механізми, які в ряді випадків дають можливість долати прорахунки законодавця, забезпечити дію юридичних норм відповідно до вимог суспільних відносин. Цим і досягається «саморегулювання», «самоналаштування» правової системи, її ефективно

функціонування в умовах мінливого середовища, що розвивається.

Першочергове значення в праві мають властивості нормативності і формальної визначеності, що забезпечують стабільність, стійкість правового регулювання суспільних відносин. Право покликане вирішувати довгострокові завдання - регламентувати суспільні відносини вперед, на єдиних загальних засадах. Воно не повинно своїм змістом реагувати на будь-які зміни суспільних відносин, тобто змінюватися негайно ж зі зміною суспільних відносин. Законодавець може піти і на відомі втрати, пов'язані з деяким відставанням правової форми від суспільних відносин, що швидко розвиваються з метою досягнення стабільності та прогнозованості у розвитку правової системи.

Суспільні відносини, зокрема в майновій сфері, постійно розвиваються і удосконалюються, що обумовлює періодична поява нових видів господарсько-правових відносин та зобов'язань. Цілком природно, що в цих умовах законодавець не завжди встигає своєчасно відреагувати на нові життєві явища. Судовій практиці відомо безліч випадків застосування цивільного та господарського матеріального законодавства за аналогією. Наприклад, ВГС України у вищезгаданому листі зазначив, що спеціальні норми ГК України, які встановлюють особливості регулювання майнових відносин суб'єктів господарювання, підлягають переважному застосуванню перед тими нормами ЦК України, які містять відповідне загальне регулювання. Наприклад, правила частини першої статті 232 ГК України, відповідно до якої збитки відшкодовуються в частині, не покритій штрафними санкціями (залікова неустойка), підлягають переважному застосуванню перед правилами частини першої статті 624 ЦК України, відповідно до якої неустойка підлягає

стягненню у повному розмірі, незалежно від відшкодування збитків (штрафна неустойка) [22, п.1]. Характерно, що судові органи, як правило, не вживають терміна «аналогія» і вельми рідко посилаються у відповідних випадках на ст. 8 Цивільного кодексу України або ст. 4 ГК України, ч. 11 ст. 11 ГПК України. Застосування аналогії в галузі господарського права має відносну поширеність. У зв'язку з цим навряд чи можна погодитися з характеристикою аналогії як «аномальної», «нетипової» форми застосування права.

В літературі називають такі умови, при яких можливе застосування аналогії закону: суспільні відносини не врегульовані конкретною правовою нормою; підлягає вирішенню випадок, який не підпадає під виключення із загальних правил; є схожість суспільних відносин, не врегульованих законодавством, з суспільними відносинами, передбаченими тією чи іншою нормою права.

У дослідженні аналогії закону і аналогії права, їх соціальної цінності, призначення, місця і ролі в механізмі правового регулювання необхідно йти від простої зовнішньої форми (логічної основи) до більш складної внутрішньої форми, змісту, суті (юридичної природи).

Інститут аналогії має певну функцію, яка полягає в правовій оцінці дій, безпосередньо не врегульованих юридичними нормами, в казуальному подоланні прогалин у праві. Його призначення та мета полягають у тому, щоб забезпечити відповідність між правом як динамічною системою і розвитком суспільних відносин та завданнями правового регулювання.

Аналогія забезпечує знаходження правового регулятора суспільних відносин, не врегульованих нормами конкретного змісту. Застосування аналогії закону та аналогії права є більш складним і творчим процесом, ніж звичайне застосування юридичних норм. Суб'єкт, що

застосовує аналогію, повинен чітко уявляти всю систему права, її можливості, він повинен мати юридичну компетентність і нести відповідальність за рішення, що приймає. Саме з огляду на це, особлива увага в процесі підготовки суддів господарських судів має приділятися особі та компетенції судді, умовам формування його світогляду, а також судовому тлумаченню та правозастосуванню.

Аналогія закону і аналогія права складають єдиний правовий інститут в механізмі правового регулювання, головною функцією якого є казуальне подолання прогалин у праві з метою забезпечення відповідності між правом як динамічною системою і розвитком суспільних відносин, а також з метою найбільш повної та оперативної реалізації завдань правового регулювання.

В Господарському процесуальному кодексі, поняття «аналогія закону» чи «аналогія права» не згадуються. Разом із тим ГПК забороняє відмову у розгляді справи (за допомогою висновку від попереднього правового явища до наступного виявляється правовий припис, відповідно до якого забороняється і відмова у вирішенні справи) з мотивів неповноти, неясності, суперечливості чи відсутності законодавства, яке регулює спірні відносини. Але ж вивести звідси в будь-який спосіб правову норму, яка приписує чи хоч би дозволяє господарському суду застосовувати закон за аналогією, без відриву від букви наведеного законодавчого положення неможливо. Отже, Господарський процесуальний кодекс питання про можливість застосування до спірних правовідносин закону за аналогією не вирішує. В Господарському кодексі посилання на «аналогія закону» відсутні, і ця правова конструкція не закріплюється у цьому законодавчому акті в будь-якій іншій лексичній та граматичній формі. Все-таки і це є недостатнім для висновку про те, що господарські

суди не вправі застосовувати норми матеріального права за аналогією.

Останнім часом все частіше зустрічаються думки вчених про необхідність скасування ГК України та ГПК України і заміни їх нормами ЦК України. І це не зважаючи на те, що Господарський кодекс України містить низку важливих норм прямої дії, яких немає в інших законодавчих актах. Прямі посилання на Господарський кодекс України містять більш ніж 40 базових інших чинних законів. Понад 300 базових чинних законів містять норми, які безпосередньо кореспондують із положеннями цього Кодексу, оперують термінологією, що розкривається саме у ньому. До прикладу можна назвати Кримінальний кодекс України, закони України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності», «Про ліцензування видів господарської діяльності», «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» і багато інших.

Втрата чинності Господарським кодексом України, на нашу думку, пов'язана із ризиком появи прогалин щодо регулювання господарських відносин, які не вкладаються в предмет регулювання Цивільного кодексу України. У разі втрати чинності Господарським кодексом України із законодавчого поля будуть виключені визначення господарських відносин, господарської діяльності, суб'єктів господарювання та господарського договору, що спровокує проблеми у визначенні судової юрисдикції та спричинить труднощі у застосуванні інших нормативно-правових актів, перш за все, пов'язаних з податковими, адміністративними, конкурентними, кримінально-правовими відносинами. Зазначені наслідки прогнозовано призведуть до збільшення кількості кримінальних правопорушень проти власності, у сфері господарської діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Скакун О.Ф. Теорія держави і права. Підручник. Х.: Консум. 2001 656 с.
2. Рабінович П. Основи загальної теорії права та держави : [навч. посібник] / П. Рабінович. К. : Атіка, 2001. 176 с.
3. Скакун О. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс) : [підручник] / О. Скакун. Харків : Еспада, 2006. 776 с.
4. Колотова О. Прогалини у праві та шляхи їх подолання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / О. Колотова ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. К., 2010. 19 с.
5. Конституційний Суд України. Національна доповідь на тему: «Проблеми законодавчих прогалин в конституційній юриспруденції»// URL: https://www.confueconstco.org/reports/rep-xiv/report_Ukraine_uk.pdf
6. Борісова В. Цивільне право України : підручник / Л. Баранова, І. Жилінкова. Київ : Юрінком Інтер, 2004. Т. 1. 656 с.
7. Васьковський, Е.В. Цивилистическая методология. Учение о толковании и применении гражданских законов / Е.В. Васьковський. М. 2002. С.206;
8. Спасибо-Фатеева И. Харьковская цивилистическая школа: в духе традиций : [монография] / И. Спасибо-Фатеева. Х. : Право, 2011. 296 с
9. Лазарев, В.В. О видах пробелов в праве / В.В. Лазарев // Правоведение. 1969. № 6. С. 30.

ПРО АВТОРІВ

Бакалінська Ольга Олегівна – доктор юридичних наук, старший науковий співробітник НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Безух Олександр Васильович – доктор юридичних наук, старший науковий співробітник НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Беляневич Олена Анатоліївна – доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри цивільного права і процесу Донецького національного університету імені Василя Стуса

Бобкова Антоніна Григорівна – доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії публічної безпеки громад Донецького юридичного інституту МВС України, академік НАПрНУ

Вінник Оксана Мар'янівна – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, головний науковий співробітник відділу правового забезпечення ринкової економіки НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Галянтич Микола Костянтинович – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, в.о. завідувача наукового відділу проблем приватного права

Гетманцев Максим Олександрович – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник відділу юрисдикційних форм правового захисту суб'єктів приватного права, судоустрою та судочинства НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Гончаренко Олена Миколаївна – доктор юридичних наук, доцент, провідний науковий співробітник відділу правового забезпечення ринкової кономіки НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Деревянко Богдан Володимирович – доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу міжнародного приватного права і порівняльного правознавства Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України

Джабраїлов Руслан Аятшахович – доктор юридичних наук, професор, заступник директора з наукової роботи Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України»

Захарченко Андрій Миколайович – доктор юридичних наук, доцент, завідувач науково-дослідної лабораторії публічної безпеки громад Донецького юридичного інституту МВС України

Зягіна Діна Володимирівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри господарського права і процесу Національного університету «Одеська юридична академія», доцент

Ілларіонов Олександр Юрійович – старший науковий співробітник Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В. К. Макутова Національної академії наук України»

Капцова Тетяна Петрівна – аспірант Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Ковалишин Олександр Романович – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник відділу правового забезпечення ринкової економіки НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Коверзнев Вадим Олександрович – доктор юридичних наук, професор старший науковий співробітник Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В. К. Макутова Національної академії наук України»

Коструба Анатолій Володимирович – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Плотнікова Марія Володимирівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного, європейського права та цивільно-правових дисциплін

Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету

Подцерковний Олег Петрович – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, завідувач кафедри господарського права і процесу Національного університету «Одеська юридична академія»

Полюхович Валерій Іванович – доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу правового забезпечення ринкової економіки Інституту приватного права і підприємництва ім. Ф.Г. Бурчака НАПрН України

Резнікова Вікторія Вікторівна – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри господарського права та господарського процесу Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Роженко Олександра Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри цивільного та господарського права Криворізького навчально-наукового інституту Донецького юридичного інституту МВС України

Руденко Людмила Дмитрівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету

Туркот Ольга Андріївна – кандидат юридичних наук, в.о. доцента кафедри права Львівського національного аграрного університету

Ужакін Юрій Анатолійович – аспірант Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Устименко Володимир Анатолійович – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, член-кореспондент НАПрН України, Заслужений юрист України, директор ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України»

Черненко Олена Анатоліївна – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник відділу правового забезпечення ринкової економіки НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Швагер Ольга Андріївна – асистент кафедри міжнародного, європейського права та цивільно-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету

Ющенко Олена Володимирівна – аспірантка 3 курсу Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України

Наукове видання

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Збірник наукових праць
Випуск четвертий

Матеріали доповідей подано в авторській редакції.
Організаційний комітет не несе відповідальності за зміст
публікацій, їх відповідність до вимог законодавства і за
дотримання авторських прав.

Підписано до друку 01.09.2021 Формат 60x84/16
Обл.-вид. арк. 7,6 Тираж 300 прим. Зам. № 21-002

Видавець: Науково-дослідний інститут приватного права і
підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України
вул. Раєвського, 23-а, м. Київ, 01042

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої
продукції, серія ДК № 4758 від 07.08.2014 р.